ئۇيغۇر خەلق مەسەللىرى

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

ISBN 978-7-228-09841-5
定价：8.00 元

ئۇيغۇر خەلق مەسەللىرى

«ئۇيغۇر خەلق ئېغىز ئەدەبىياتى قامۇسى»
تەھرىر ھەيئىتى نەشرگە تەييارلىغان

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

图书在版编目(CIP)数据

维吾尔民间寓言 /《维吾尔民间文学大典》编委会编. - 乌鲁木齐: 新疆人民出版社, 2006.2(2007.3重印)
(维吾尔民间文学大典)
ISBN 978 - 7 - 228 - 09841 - 5

Ⅰ.维... Ⅱ.维...Ⅲ.维吾尔族 - 寓言 - 作品集 - 中国 - 维吾尔语 (中国少数民族语言)
Ⅳ.I277.4

中国版本图书馆 CIP 数据核字(2006)第010419号

策　　划: 阿布都热合满.艾白
艾合买提.伊明

责任编辑: 艾合买提.伊明
责任校对: 阿布勒孜.阿巴斯 等

维吾尔民间寓言 (维吾尔文)

《维吾尔民间文学大典》编委会 编

新疆人民出版社出版
(乌鲁木齐解放南路348号 邮编: 830001)
新疆新华书店发行
新疆新华印刷二厂印刷
880×1230毫米 32开本 5.25 印张 2插页
2006年 2月第1版 2007年3月第2次印刷
印数: 4,001-7,000

ISBN 978-7-228- 09841-5 定价: 8.00元

پىلانلىغۇچىلار: ئابدۇراخمان ئەبەي
ئەخمەت ئىمىن

مەسئۇل مۇھەررىرى: ئەخمەت ئىمىن
مەسئۇل كوررېكتورى: ئابلىز ئابباس قاتارلىقلار

ئۇيغۇر خەلق مەسەللىرى

«ئۇيغۇر خەلق ئېغىز ئەدەبىياتى قامۇسى» تەھرىر ھەيئىتى
نەشرگە تەييارلىغان

*

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى نەشر قىلدى
(ئۈرۈمچى شەھىرى جەنۇبىي ئازادلىق يولى №348)
شىنجاڭ شىنخۇا كىتابخانىسىدىن تارقىتىلدى
شىنجاڭ شىنخۇا 2 ـ باسما زاۋۇتىدا بېسىلدى
فورماتى: 1230 × 880 مىللىمېتىر، 32/1
باسما تاۋىقى: 5.25 قىستۇرما ۋارىقى: 2
2006 ـ يىلى 2 ـ ئاي 1 ـ نەشرى
2007 ـ يىلى 3 ـ ئاي 2 ـ بېسىلىشى
تىرازى: 4,001–7,000
ISBN 978-7-228-09841-5
باھاسى: 8.00 يۈەن

پىلانلىغۇچىلار:ئابدۇراخمان ئەبەي، ئەخمەت ئىمىن
مەسئۇل مۇھەررىرى: ئەخمەت ئىمىن

ئۈرۈمچى
2006-يىلى

ئۇيغۇر خەلق ئېغىز ئەدەبىياتىغا دائىر
30 كىتاب نەشرىدىن چىقتى

ئۇيغۇر خەلق ئەپسانە ـ رىۋايەتلىرى
(2 كىتاب)

1. كۆك ياللىق بۆرە 19.00 يۈەن
2. كۆك گۈمبەز 19.00 يۈەن

ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى
(10 كىتاب)

1. بۇلبۇلگويا 17.00 يۈەن
2. يېرىل تېشىم، يېرىل 17.00 يۈەن
3. قىلىچ باتۇر 18.00 يۈەن
4. ئەجدىھا يىگىت 17.00 يۈەن
5.كۆھىقاپ پادىشاھىنىڭ قىزى 18.00 يۈەن
6. مېھرى نىقاب 17.00 يۈەن
7. ھۆۋەي باتۇر 17.00 يۈەن
8. دانىشمەن دىۋانە ۋە ئادىل پادىشاھ 17.00 يۈەن
9. مەلىكە بەرنا 17.00 يۈەن
10. بۇقا موزايلاپتۇ 17.00 يۈەن

ئۇيغۇر خەلق داستانلىرى
(5 كىتاب)

1. ئەمىرگۆر ئوغلى 17.00 يۈەن
2. نۇزۇگۇم 17.00 يۈەن
3. يۈسۈپ ـ زىلەيخا 18.00 يۈەن

4. تاھىر ـ زۆھرە 18.00 يۈەن
5. كاككۇك بىلەن زەينەپ 19.00 يۈەن

ئۇيغۇر خەلق قوشاقلىرى
(5 كىتاب)

1. ئۇيغۇر خەلق قوشاقلىرى ① 15.00 يۈەن
2. ئۇيغۇر خەلق قوشاقلىرى ② 12.50 يۈەن
3. ئۇيغۇر خەلق قوشاقلىرى ③ 16.50 يۈەن
4. ئۇيغۇر خەلق قوشاقلىرى ④ 16.50 يۈەن
5. ئۇيغۇر خەلق قوشاقلىرى ⑤ 15.00 يۈەن

ئۇيغۇر خەلق ماقال ـ تەمسىللىرى
(2 كىتاب)

1. ئۇيغۇر خەلق ماقال ـ تەمسىللىرى ① 19.00 يۈەن
2. ئۇيغۇر خەلق ماقال ـ تەمسىللىرى ② 20.00 يۈەن

ئۇيغۇر خەلق مەسەللىرى 8.00 يۈەن

ئۇيغۇر خەلق لەتىپىلىرى 21.00 يۈەن

ئۇيغۇر خەلق لاپىلىرى 4.50 يۈەن

ئۇيغۇر خەلق چاقچاقلىرى: ھېسام چاقچاقلىرى 15.00 يۈەن

ئۇيغۇر خەلق ئويۇنلىرى 13.00 يۈەن

ئۇيغۇر خەلق تېپىشماقلىرى 5.00 يۈەن

(بۇ بىر يۈرۈش 30 كىتابنىڭ ئومۇمىي باھاسى 480 يۈەن)

مۇندەرىجە

تۈلكىنىڭ تەقسىماتى....................1

چاشقانلارنىڭ مەجلىسى....................3

ئېيىق بىلەن دېھقان....................5

قۇدۇق ئىچىدىكى پاقا 7

توشقاننىڭ ماختىنىشى....................9

ئەقىللىق پاقا....................10

پالتا سېپى....................13

تادان تۈلكە....................15

پاقا بىلەن چايان....................17

شاتۇتى بىلەن بۇلبۇل 19

تۆمۈرچىنىڭ جاۋابى....................21

بۇغا 23

ئىنساپسىز ئېشەك....................24

شىر بىلەن تۇرنا 27

ئەقىللىق توشقان 30

پاقا بىلەن چاشقان 33

سۇلەيسۇننىڭ پادىشاھ بولۇشى....................38

ئىمىن يالغانچى 41

خوراز بىلەن تۈلكە 42

ئوتۇنچى بىلەن ئېيىق....................43

قىزغانچۇق كالا 46
ھۇرۇن بالا 49
بوي يەتمىگەن ئۈزۈم ئاچچىق 51
خوراز بىلەن بۆرە 52
ئىككى ئۆچكە 54
بېخىل باي 55
تۆگە بىلەن ئۆچكە 57
تۈلكە بىلەن ئېشەك 59
ئەقىللىق بورسۇق 60
تۈلكە بىلەن شىر 62
تەمەخور مۈشۈك 64
ماختانچاق پاقا 66
تۆگە بىلەن ئېشەك 68
پادىشاھ بىلەن شاھزادە 71
كەپتەر بىلەن چۈمۈلە 73
قاغا بىلەن تۈلكە 74
ئاچ كۆز ئىت 76
قۇشقاچنىڭ قويغا شىكار قىلىشى 77
ئەخمەق ئوۋچى 78
شىر بىلەن چاشقان 80
يىڭناغۇچ بىلەن چۈمۈلە 82
سەۋەب قىلساڭ، سېۋەتتە سۇ توختايدۇ 83

قۇشنىڭ ئارزۇسى 85
كۈن ۋە ھەسەن - ھۈسەن........ 87
تۈلكە بىلەن يولۋاس........ 88
پىل بىلەن خوراز........ 90
توشقان بىلەن ئۆردەك........ 92
تۈلكىنىڭ ئەتىسى........ 93
ئات بىلەن يولۋاس........ 94
كىرپە بىلەن توشقان 96
ئۈچ تۈلكە 97
تۈلكىنىڭ تاپقان دورىسى........ 100
تەمەخور بۆرە........ 102
ئۆكۈز بىلەن پاقا........ 103
بۆرە بىلەن ئۆچكە........ 104
تۈلكە بىلەن تۇرنا........ 107
ھۇرۇن ئېشەك........ 109
ئاچ بۆرە........ 110
ھۇرۇن ئىت........ 111
شورپا قىلامدۇق، كاۋاپمۇ 112
تۈلكىنىڭ قۇيرۇقى........ 113
بۆرە بىلەن قاپاق........ 114
تۈلكىنىڭ قۇيرۇقىنى جازالىشى........ 117

مۈشۈك بىلەن چاشقان............ 119
ئات بىلەن ئىت 121
تاپقان پۇلۇمنى ئۆچكە بۆلەمەن 123
خام خىيال................................ 125
قايسى ئۆينىڭ ئىگىسى رەھىمدىل................ 126
ئۈچ ھۆرۈن................................ 128
تەقدىرگە تەن بەرگىن........................ 130
تىلىمغا باغلىسىلا................................ 132
مەغرۇر پىل................................ 134
مۈشۈك بىلەن تۆمۈچۈق........................ 138
ھايۋانلارنىڭ دەتالاشلىرى........................ 139
توخۇ، سۆسەر ھەم چاشقان........................ 140
كالا بىلەن ئۆچكە................................ 142
ئاچ كۆز................................ 144
شەرتلىك دوستلار................................ 145
شەپەرەڭ بىلەن ئۆكۈز................................ 147
بۆلۈنگەننى بۆرە يەر................................ 149
تۈلكە بىلەن تۆرنىنىڭ مېھماندارچىلىقى......... 152
چۈمۈلە بىلەن كىرپە................................ 154
ئۆزۈڭگە ئىشەنچ قىلالىساڭ................................ 156
تۈلكە بىلەن چۈجە................................ 159
توشقان ئوۋلاش................................ 160

تۈلكىنىڭ تەقسىماتى

بۇرۇننىڭ بۇرۇنىسىدا، كۆنلەرنىڭ بىرىدە قەدىناس دوستلاردىن يولۋاس، بۆرە، تۈلكە ئۈچى بىر بولۇپ ئوزاق بىر سەپەرگە چىقىپتۇ. ئۇلار مېڭىپتۇ ـ مېڭىپتۇ، ئالاھازەل خېلى مېڭىپتۇ. ئاڭغىچە چۈش بولاي دەپ قاپتۇ، ھېرىپ، قورسىقى ئېچىپ ھالى قالماپتۇ. بىر تاغ باغرىغا كەلگەندە ئارام ئېلىشماقچى بولۇپ ئولتۇرۇشۇپتۇ، ئوۋ ئوۋلاپ كېلىپ قورساقلىرىنى تويغۇزۇپ ئاندىن يولىغا راۋان بولۇشماقچى بوپتۇ. يولۋاس ئارام ئېلىپ قاپتۇ. بۆرە بىلەن تۈلكە ئوۋغا چىقىپ كېتىپتۇ. بۇ ئىككىسى بىر ھازادىن كېيىن مىڭ بالالىقتا بىر كېيىك، بىر توشقان، بىر قىرغاۋۇل ئوۋلاپ كەپتۇ. ئۇنى ئوتتۇرىغا قويۇپتۇ. يولۋاس بۇلارنى قانداق يېيىش توغرىسىدا گەپ ئېچىپ:

— بۇ نەرسىلەرنى سەن تەقسىم قىل! — دەپتۇ بۆرىگە.

— ماقۇل، — دەپ تەقسىم قىلىشقا باشلاپتۇ بۆرە، — تەقسىر، ئۆزلىرى چوڭ بولغاندىكىن كېيىكنى يېسىلە، قىرغاۋۇلنى مەن يەي، ئىنىمىز تۈلكە ئۆز ھالىغا قاراپ توشقاننى يېسۇن.

بۇ تەقسىماتنى ئاڭلىغان يولۋاس دەرغەزەپ بولۇپ، بۆرىنى كېلىشتۈرۈپ بىرنى ئۇرۇپتىكەن، بۆرىنىڭ بىر كۆزى قۇيۇلۇپ كېتىپتۇ. ئاندىن تۈلكىگە قاراپ:

— سەن تەقسىم قىل ! — دەپتۇ.

— خوپ، تەقسىر، — دەپ تەقسىماتقا كىرىشىپتۇ تۈلكە، — توشقان جانابلىرىنىڭ ناشتىلىقى بولسۇن، قىرغاۋۇل جانابلىرىنىڭ چۈشلۈكلىرى بولسۇن، كېيىك جانابلىرىنىڭ كەچلىكلىرى بولسۇن، سىلىدىن ئاشسا ، بىز يەيلى، ئاشمىسا مەيلى.

تۈلكىنىڭ تەقسىماتى يولۋاسقا يېقىپ كېتىپتۇ - دە، تۈلكىگە:

— سەن مۇنداق ئادىل تەقسىم قىلىشنى نەدىن ئۆگەندىڭ؟ — دەپتۇ. تۈلكە ئالدىرىماي:

— بۇرادىرىم بۆرىنىڭ قۇيۇلۇپ كەتكەن كۆزىدىن ئۆگەندىم، تەقسىر ! — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ.

چاشقانلارنىڭ مەجلىسى

كۆنلەرنىڭ بىرىدە چاشقانلار مۈشۈككە قانداق تاقابىل تۇرۇش توغرىسىدا مەجلىس ئېچىپتۇ.

ئالدى بىلەن مەجلىس باشقۇرغۇچى قېرى چاشقان ئورنىدىن تۇرۇپ سۆزلەشكە باشلاپتۇ:

— ھەممىمىزگە مەلۇم، ئۇزۇندىن بۇيان مۈشۈكلەر بىزنى بوزەك قىلىپ كېلىۋاتىدۇ. بەك قىيىن ئەھۋالدا قالدۇق. بالىلىرىمىزنى خالىغانچە يەپ، نەسلىمىزنى قۇرۇتقىلى تۇردى. ئەمدى پىچاق سۆڭەككە يەتتى، مۈشۈككە قانداق تاقابىل تۇرۇشنى ئويلاشمىساق بولمايدىغان بولۇپ قالدى. بۈگۈن مۇشۇ ھەقتە كۆپچىلىك باش قاتۇرۇپ، ئوبدان بىر چارە تېپىپ چىقساق دېمەكچىمەن، قانداق دەيسىلەر؟

— شۇنداق قىلايلى، بۇ بەكمۇ ئاقىلانە ئىش بوپتۇ، — دېيىشىپتۇ چاشقانلار ۋە قىزغىن مۇھاكىمە باشلىنىپ كېتىپتۇ.

سوكال قۇيرۇق بىر چاشقان كۆزلىرىنى چىمىلدىتىپ:

— ئۇۋىمىزنى چوڭقۇر كولىساق بولىدۇ. بۇنىڭدىن باشقا ئامال يوق، — دەپتۇ. چاشقانلار ئۇنىڭغا قاراپ كۈلۈشۈپ قويۇپتۇ.

— زادى شۇنىڭدىن باشقا بىرەر ئامال يوقمۇ؟ — دەپ

سوراپتۇ كۆپچىلىكتىن مەجلىس باشقۇرۇۋاتقان قېرى چاشقان.

بىرى ئۇنى دەپتۇ، بىرى بۇنى دەپتۇ، مەجلىس مەيدانىنى بېشىغا كىيىشىپتۇ. شۇ ئەسنادا بىر چاشقان ئورنىدىن تۇرۇپ:

— ئاغىنىلەر، جىم بولۇڭلار ! بۇ ئۇنچە قىيىن ئىش ئەمەس. مېنىڭچە، بىرىمىز ھەر كۈنى مۈشۈكنىڭ ھەرىكىتىنى خۇپىيانە كۆزىتەيلى، مۈشۈكنىڭ بىز تەرەپكە كېلىش شەپىسى سېزىلىش بىلەنلا بىزنى خەۋەرلەندۈرسە، ھەممىمىز ئۇۋىمىزغا كىرىۋېلىپ سىرتقا چىقمىساقلا بولمامدۇ ! بىز چىقمىغاندىن كېيىن مۈشۈك تۇرۇپ - تۇرۇپ كېتىپ قالىدۇ. ئۇنىڭدىن كېيىن سىرتقا چىقىپ يۈرۈۋەرمەيمىزمۇ ! — دەپتۇ.

— بولمايدۇ ! — بىر چوڭ چاشقان ئۇنىڭ سۆزىنى رەت قىپتۇ، — بۇ پەقەت ئەپلەشمەيدىغان ئىش. مېنىڭچە، بىز باينىڭ ئۆيىدىن بىر ئالتۇن قوڭغۇراقنى ئوغرىلاپ كېلىپ، مۈشۈكنىڭ بوينىغا ئېسىپ قويايلى. مۈشۈك مىدىرلا قىلسا، قوڭغۇراق جاراڭلايدۇ، بۇ ئاۋازنى ئاڭلىغاندىن كېيىن قېچىپ كېتىمىز.

بۇ پىكىر ھەممىسىگە يېقىپ، خۇشاللىقتىن چاۋاك چې-لىشىپ كېتىپتۇ ۋە:

— بۇ قالتىس ئوبدان چارە بولدى، چوقۇم شۇنداق قىلايلى ! — دەپ ۋارقىراپ كېتىپتۇ.

شۇ ئارىدا ھەممىنىڭ كەينىدە ئولتۇرغان بىر قېرى چاشقان ئالدىغا ئۆتۈپ:

— بۇغۇ ھەقىقەتەن ئوبدان چارە ئىكەن، لېكىن قوڭ-غۇراقنى مۈشۈكنىڭ بوينىغا كىم ئاسىدۇ؟ — دەپ سوراپتۇ.

بۇ سۆزنى ئاڭلىغاندىن كېيىن ھەممىسىنىڭ دېمى ئىچى-گە چۈشۈپ كېتىپتۇ. «ئاغزىدا شەھەر ئاپتۇ» دېگەن سۆز شۇ-نىڭدىن كېيىن پەيدا بولغانمىش.

ئېيىق بىلەن دېھقان

بىر ئېيىق بىلەن بىر دېھقان يېقىن ئاغىنە ئىكەن، ئۇلار بىر يىلى بىرلىشىپ ياڭيۇ تېرىپتۇ. كۈز بولغاندا ھوسۇلنى قانداق بۆلۈشۈۋېلىش توغرۇلۇق ئۇزاق مەسلىھەت قىلىشىپتۇ. دېھقان ئېيىققا:

— ئېيىق دوستۇم، سەن كۆكىنى ئالامسەن، يىلتىزىنىمۇ؟ ئىختىيارىڭىزچە بولسۇن، — دەپتۇ.

ئېيىق بىر ھازا ئويلىنىپ كېتىپ:

— مەن يىلتىزىنى نېمە قىلىمەن، كۆكىنى ئالاي، — دەپتۇ.

شۇنداق قىلىپ، ئېيىق بىلەن دېھقان پۈتۈشۈپتۇ. ئېيىق كۆكىنى يىغىۋاپتۇ. دېھقان يىلتىزىنى كولاپ، ھەر يوغان ياڭيۇلارنى يىغىۋاپتۇ. بۇنى كۆرگەن ئېيىق ئۆزىنىڭ يېگىنلىگەنلىكىنى سېزىپ، ئەخمەق بوپتىمەن، بۇنىڭدىن كېيىن ھەرقانداق نەرسىنىڭ يىلتىزىنى ئالسام بولغۇدەك، دەپ كۆڭلىگە پۈكۈپ قويۇپتۇ.

ئىككىنچى يىلى ئۇلار مەسلىھەتلىشىپ بۇغداي تېرىپتۇ. بۇغداي راسا پىشقاندىن كېيىن دېھقان ئېيىقتىن:

— بۇ يىل قانداق قىلىسەن؟ كۆكىنى ئالامسەن، يىلتىزىنىمۇ؟ — دەپ سوراپتۇ.

— ياغاچ قازاندا ئاش بىر قېتىم پىشىدۇ. بۇلتۇر زىيان تارتتىم. بۇ يىل كۆكىنى سەن ئال، مەن يىلتىزىنى ئالىمەن، — دەپتۇ ئېيىق.

— يەنە زىيان تارتىپ قالساڭچۇ؟ — دەپتۇ دېھقان.

— ياق، نېمە بولسىمۇ يىلتىزىنى ئالىمەن! — دەپتۇ ئېيىق سۆزىدە چىڭ تۇرۇپ.

شۇنداق قىلىپ، دېھقان بۇغداينى راسا ئورۇپ، خاماندىن قىلغاندىن كېيىن قىپقىزىل بۇغداينى ئېلىپ، ئاپئاق نانلارنى يېقىپ يەپتۇ. ئېيىق بولسا يىلتىزىنى ئېلىپ يەنە داغدا قاپتۇ. بەزى زىرائەتلەر كۆكىدىن، بەزى زىرائەتلەر يىلتىزىدىن ھوسۇل بېرىدىغانلىقىنى بىلمىگەن ئېيىق قارىغۇلارچە ئاغزىغا كەلگەننى جۆيلۈپ زىيان تارتىپتۇ.

قۇدۇق ئىچىدىكى پاقا

سۇيى لەش بىلەن تولغان بىر كونا قۇدۇقتا بىر پاقا ياشايدىكەن. بۇ قۇدۇقتىن كارۋانلار بىرنەچچە يىلدا بىرەر قېتىم سۇ ئالمىسا، ھېچكىممۇ سۇ ئالغىلى كەلمەيدىكەن. شۇنداقلىقىغا قارىماي پاقا ناھايىتى ھاكاۋۇرلۇق بىلەن: «دۇن-يادا مۇنداق ئېسىل قۇدۇق يوق، مەن قالتىس يەردە ياشاۋاتى-مەن !» دەپ، ئۆزى بىلەن ئۆزى ماختىنىدىكەن. بىر كۈنى قۇدۇقنىڭ بېشىغا بىر كاككۇك كېلىپ:

— سالام، پاقىجان ! قانداق ئەھۋالىڭ؟ — دەپتۇ.

— ئەھۋالىم ناھايىتى ياخشى، — دەپتۇ پاقا پەخىرلىنىپ.

— بۇ ئەسكى قۇدۇقنىڭ ئىچىدە ئۆمرۈڭنى ئۆتكۈزمەي سىرتقا چىقساڭ، تالا - تۈزنى كۆرسەڭ بولمامدۇ؟ — دەپتۇ كاككۇك.

— ئەخمەق ئىكەنسەن، كاككۇك، — دەپتۇ پاقا كۈلۈپ كېتىپ، — بۇ قۇدۇقنىڭ ئىچىنى سەن كۆرۈپ باقمىدىڭ، دۇنيادا مۇنداق گۈزەل، مۇنداق يېقىملىق جاي يوق، بۇ يەرنى تاشلاپ نەگە باراتتىم؟

كاككۇك بۇ ئەخمەق پاقىنى زاڭلىق قىلىپ كېتىپ قاپتۇ.

كۈنلەردىن بىر كۈنى بۇ يەرگە كېلىپ قالغان كارۋانلار ئاتلىرىنى سۇغىرىش ئۈچۈن قۇدۇقتا چېلەكلىرىنى سا پتۇ.

پاقا دىققەتسىزلىكتىن چېلەكتىكى سۇ بىلەن قۇدۇقنىڭ ئۈس-
تىگە چىقىپ قاپتۇ. كارۋان پاقىنى چېلەكتىن ئېلىپ نېرى
تاشلىۋېتىپتۇ. پاقا ئەتراپىغا قاراپ ھەيۋەتلىك ئېگىز تاغلار-
نى، سۈزۈك، پايانسىز ئاسماندا ئۇچۇشۇپ يۈرگەن ئۇچار
قۇشلارنى، ياپيېشىل ئوتلاقلاردا ياشاۋاتقان قوي، يىلقىلارنى
كۆرۈپ ھەيرانۇ ھەس بولۇپ تۇرۇپ قاپتۇ. بىردەمدىن كېيىن
ئۇ ھوشىنى يىغىپ مېڭىپتۇ، ئۇزاق مېڭىپ بۇك - باراقسان-
لىق بىر باغقا كىرىپ كەپتۇ - دە، ئەنجۈر، ئانار، ئالما دې-
گەندەك خىلمۇخىل مېۋىلەرنىڭ ساڭگىلىشىپ تۇرۇپ كەتكەن-
لىكىنى كۆرۈپ ئاغزىنى ئېچىپلا قاپتۇ. پاقىنىڭ گاڭگىراپ
تۇرۇپ قالغانلىقىنى كۆرگەن ھېلىقى كاككۇك كېلىپ:
— ئاغىنە، نېمە كۆرۈۋاتىسەن، ئاغزىڭ ئېچىلىپلا قاپتى-
غۇ؟ — دەپتۇ.
— دۇنياغا بۈگۈنلا تۆرەلدىم، ئاداش. مەن قۇدۇقتىن
سىرتقا چىقىپ باقماي مۇنداق گۈزەللىكنىڭ بارلىقىنى بىلـ-
مەپتىمەن، ئىسىت، ئۆتۈپ كەتكەن ئۆمرۈم ! — دەپتۇ پاقا
خىجىل بولۇپ.

توشقاننىڭ ماختىنىشى

توشقان ئەزەلدىن ئۆزىنىڭ قۇلىقىنى ناھايىتى چىرايلىق دەپ يۈرىدىكەن. بىر كۈنى توشقان ئاپتاپتا ئويناپ يۈرۈپ ئۈشتۈمتۈت ئۆز كۆلەڭگىسىنى كۆرۈپ قاپتۇ ـ دە، «سالپاڭ قۇلاق ئاجايىپلا سەت بىر ھايۋانغۇ بۇ !» دەپ ئۈركۈپ كېتىپ قېچىپتۇ. قورققانسېرى «سالپاڭ قۇلاق ئاجايىپ ھايۋان»مۇ تەڭلا كېلىۋاتقۇدەك. توشقان توختىماي قېچىۋېرىپتۇ، ئاخىر ھالىدىن كېتىپ، بىر دەرەخنىڭ سايىسىگە كېلىپ ئۆزىنى تاشلاپ يېتىپتۇ، ئەتراپىغا ئاستا كۆز يۈگۈرتكەنىكەن، ھېلىقى قوغلاپ كېلىۋاتقان «سالپاڭ قۇلاق ئاجايىپ ھايۋان» ھېچ يەردە كۆرۈنمەپتۇ. توشقان خۇشال بولۇپ كېتىپ، ئەركىن بىر نەپەس ئاپتۇ ـ دە:

«ھېلىمۇ ياخشى، يۈگۈرۈك بولۇپ قالغىنىم، ئەگەر يۈگۈرەلمەيدىغان بولسام، ‹سالپاڭ قۇلاق ئاجايىپ ھايۋان› مېنى تۇتۇۋېلىپ، ئاللىقاچان يەۋەتكەن بولاتتى، مەن ھەقىقەتەن باتۇر ئىكەنمەن! » دەپ ماختىنىپتۇ.

ئەقىللىق پاقا

بۇرۇننىڭ بۇرۇنىسىدا، ياز بىلەن كۈز ئارىسىدا مۇنداق بىر ئىش بوپتۇ:

بىر كۆلدە ئۇزۇن زامانلارغىچە نۇرغۇن پاقىلار ياشاپ، شۇ كۆلدە كۆپىيىپ، شۇ كۆلدە ئاخشاملىرى نەغمە ـ ناۋا قىلىپ، مەشرەپ ئويناپ ئۆتكەنىكەن. كۈنلەرنىڭ بىرىدە پاقىلاردىن بىرنەچچىسى كۆرەڭلەپ:

ــ مۇشۇنداقمۇ سېسىق كۆلدە ياشامدۇق، ئاغىنىلەر؟ پاكىز، سۈزۈك سۈيى بار كۆلگە كۆچۈپ كېتەيلى! ــ دەپ چۇقان كۆتۈرۈپتۇ. بەزى پاقىلار ئۇلارغا قوشۇلۇپ، گويا كۆلنىڭ سېسىقلىقىنى ئەمدىلا سەزگەندەك يىرگىنىپ، ئېغىز ـ بۇرۇنلىرىنى ئېتىشىۋاپتۇ، بىرمۇنچىلىرى كېيىنلىكىنى ئويلاپ، ئارىسالدى بولۇپ قاپتۇ، بەزىلىرى كۆچىمىز دەپتۇ، بەزىلىرى كۆچمەيمىز دەپتۇ. شۇنىڭ بىلەن كۆچىمىز دېگۈچىلەر بىلەن كۆچمەيمىز دېگۈچىلەر ئوتتۇرىسىدا تالاش ـ تارتىش يۈز بېرىپتۇ. پاقىلار ئىككى گۇرۇھقا بۆلۈنۈپ قاپتۇ.

بۇ كۆلدە بىر قېرى پاقا بار ئىكەن، ئۇ پاقىلارنىڭ تالاش ـ تارتىشلىرىنى ئاڭلاپ، ئىشنىڭ ئاخىرىنى كۈزىتىپ خېلىغىچە لام ـ جىم دېمەپتۇ. پاقىلار بىر يەرگە كېلەلمەي، ئاخىر بۇ قېرى پاقىنىڭ ئالدىغا مەسلىھەت سوراپ كەپتۇ.

— سىلەر خۇش پۇراقلىق، سۈيى سۈزۈك يېڭى كۆلگە كۆچ-مەكچىمۇ؟ — دەپ سوراپتۇ قېرى پاقا كۆچىمىز دېگۈچىلەردىن.

— ھەئە.

— سىلەرچە ھازىر بۇ كۆلىمىز سېسىپ، تۇرغىلى بول-مايدىغان بولۇپ قاپتىمۇ؟

— شۇنداق بولۇپ قالدى.

— سىلەر كۆچىمىز دېگەن كۆل بۇنىڭدىن ياخشىمىكەن؟

— ئەلۋەتتە ياخشى - دە !

— يېڭى كۆلگە كۆچكەندىن كېيىن ئۆزۈڭلارنى ئاسراپ قالالامسىلەر، قانداق؟

— قىزىق گەپ بولدى، ئۆزۈڭلارنىڭ ھايات كەچۈرگىلى بولامدۇ؟ بوۋا، سەن ئالجىپ قالدىڭمۇ، قانداق؟ — دېيىشىپ-تۇ كۆچمەكچى بولغان پاقىلار كوركىرىشىپ.

— سەۋر قىلىڭلار، — دەپ چۈشەندۈرۈشكە باشلاپتۇ قېرى پاقا، — ئېيتقىنىڭلاردەك ئۆزۈڭلارنىڭ ھايات كەچۈرگى-لى بولمىسا، يېڭى كۆلگە بارغاندىن كېيىن ئۇنىمۇ ئىككى كۈندىلا سېسىتىسىلەر. ئۇنىڭدىن كېيىن بۇ يەردىنمۇ كۆچى-مىز، دەپ چۇقان سالارسىلەر؟ گەپ ئۆزىمىزدە، ئۆزىمىز سې-سىق بولساق، ھۇرۇن بولساق، ئۇ يەرنىمۇ ئۇڭايلا سېسىتى-مىز. ئاتا - بوۋىلىرىمىز بۇ يەرنى ماكان قىلغاندا، بۇ كۆلمۇ ناھايىتى پاكىز، خۇش پۇراقلىق، سۈيى سۈپسۈزۈك ئىدى. لېكىن، بىز ھۇرۇنلۇق قىلىپ يېيىشنىلا بىلدۇق، ئەمگەك قىلمىدۇق، كۆلىمىزنى ۋاقتى - ۋاقتىدا تازىلاپ تۇرمىدۇق. ئەيىب كۆلدە ئەمەس، ئۆزىمىزدە ! «پاكىزلىقتىن ھەسەل، پاسكىنىچىلىقتىن كېسەل» دېگەن گەپ بار. بۇ يەردىن كۆ-چىمىز دېگۈچە، بەلنى چىڭ باغلاپ، سېسىقچىلىقنى تازىلى-ساق، بۇ كۆلمۇ ھېچقانداق كۆلدىن قېلىشمايدۇغۇ؟ !

كۆچمىز دېگەنلەر قېرى پاقىنىڭ بۇ ئورۇنلۇق سۆزىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن خىجىل بولۇپ، جىم بولۇشۇپ قاپتۇ. ئاخىر ھەممە پاقىلار بىرلىشىپ كۆل تازىلاشقا باشلاپتۇ. شۇنىڭ بىلەن بۇ كۆل شۇنداق چىرايلىق، خۇش پۇراقلىق، سۈيى سۈزۈك كۆلگە ئايلىنىپتۇ. شۇنىڭدىن باشلاپ ھەممىسى قېرى پاقىدىن مەمنۇن بولۇپ، ئۇنى «ئەقىللىق پاقا» دېيىشىدىغان بوپتۇ.

پالتا سېپى

كۆنلەرنىڭ بىرىدە تاغدىكى ئورمانلار ئۆز پادىشاھىغا ئەرز ئېيتىپ كەپتۇ:

— داد، پادىشاھىئالەم! ئىشىمىز چاتاق بولدى! بىزنى قېرى - ياش دېمەي، قىلچە رەھىم - شەپقەت قىلماي خالىغانچە كېسىپ ۋەيران قىلىشىۋاتىدۇ!

— كىم ئىكەن ئۇ بىزنى خالىغانچە كېسىپ ۋەيران قىلىۋاتقان؟ — دەپ سوراپتۇ پادىشاھ ھەيران بولۇپ.

— يېقىندىن بۇيان پالتا دەيدىغان بىرنېمە پەيدا بولۇپ قالدى، بىزنى شۇ كېسىۋاتىدۇ.

— پالتا دېدىڭلارمۇ؟ — پادىشاھ بىرئاز خىيالغا چۆكۈپ سوراپتۇ، — پالتا دېگەن قانداق نېمىكەن ئۇ؟

— تۆمۈردىن ياسالغان، ناھايىتى ئۆتكۈر بىر قورال ئىكەن.

— پالتىنىڭ تەپ تارتماي بىزنى كېسىدىغان جېنى ئۇزمىكەن؟ ئۇنى ئوبدانراق كۆزىتىپ باقتىڭلارمۇ؟

— يوقسۇ.

— ئۇنداق بولسا ئوبدانراق تەكشۈرۈپ كېلىڭلار، — دەپتۇ پادىشاھ كۆپچىلىككە قاراپ، — مېنىڭچە، تۆمۈر ئۆزى يالغۇز بىزنى بۇنداق خالىغانچە كېسىپ ۋەيران قىلالمايدۇ. بەلكىم ئۆز ئىچىمىزدىن ئۇنىڭغا ياردەم بېرىۋاتقانلار بولۇشى

ئېھتىمالغا ناھايىتى يېقىن.

ئورمانلار قايتىپ كېتىپ پالتىنى ئوبدان كۆزىتىشكە باشلاپتۇ. قارىسا ئۇنىڭ سېپى ياغاچ ئىكەن. ئۇلار بۇ ئەھۋالدىن چۆچۈپ كېتىپ، ئالدىراپ پادىشاھقا يەنە خەۋەر قىلىپ كەپتۇ.

— ئەي، پادىشاھ ئالىيلىرى، پالتا دېگەن بۇ نېمىنىڭ سېپى ياغاچ ئىكەن !

— دېمىدىممۇ ! — دەپتۇ پادىشاھ، — ئۆزىمىز ئۇنىڭغا ساپ بولۇپ بەرمىسەك، ئۇ ھېچنېمە قىلالمايتتى. ئەيىب ئۆزىمىزدە. بىلىپ قويۇڭلار، «يېغا ياندىن كېلەر، بالا قېرىنداشتىن» دېگەن مۇشۇ !

ئورمانلار باشلىرىنى تۆۋەن سېلىپ جىم تۇرۇشۇپ قاپتۇ.

تادان تۈلكە

كۆنلەرنىڭ بىرىدە بىرنەچچە كۈن ئاچ قالغان بىر تۈلكە ئوزۇق ئىزدەپ مېڭىپتۇ. ئۇ مېڭىپتۇ ـ مېڭىپتۇ، خېلى يىراق بىر چۆلگە كېلىپ قاپتۇ، قارىسا، بىر تاشنىڭ يېنىدا قازاندەك بىر قۇيرۇق ماي تۇرۇپتۇ. مۇنداق ئوبدان قۇيرۇق مايىنى كۆرۈپ تۈلكىنىڭ شۆلگەيلىرى ئېقىپتۇ. ئۇ يېمەكچى بولۇپ، مايىنىڭ يېنىغا كەپتۇيۇ، لېكىن تادانلىق قىلىپ بىر-دىنلا توختاپتۇ ـ دە، بۇ مايىنى بىرەر يولۇچى چۈشۈرۈپ قوي-غانمىدۇ؟ ئەگەر چۈشۈرۈپ قويغان بولسا، يولنىڭ ئوتتۇرى-سىدا تۇرغان بولاتتى، ئەجەب بۇ تاشنىڭ يېنىدا بىر ئەپلىك جايدا تۇرۇپتۇغۇ؟ بۇ يەردە چوقۇم بىر گەپ بار، بىردەم نەپ-سىمنى يىغىپ يېمەي تۇراي، دەپ ئويلاپتۇ ۋە يېقىنلا يەردىكى بىر دەرەخلىكنىڭ ئارىسىغا كىرىپ، مايدىن كۆزىنى ئۈزمەي ماراپ يېتىپتۇ. شۇ ئەسنادا قاياقتىندۇر بىر ئاچ كۆز بۆرە يېتىپ كېلىپ:

— ئوھۇي، دوستۇم تۈلكىجان، بۇ يەردە نېمە قىلىپ يا-تىسەن؟ — دەپ سوراپتۇ.

بۆرىنىڭ تۇرقىدىن تازىمۇ ئاچ قالغانلىقىنى پەملىگەن تادان تۈلكە چاندۇرماي:

— كېلىڭ، بۆرىكا، قورسىقىم بەكمۇ تويۇپ كېتىپتۇ،

زادىلا ماڭالماي قالدىم، — دەپتۇ.

— نېمە يەپ شۇنچە تويۇپ كەتتىڭ؟ — ئالدىراپ سوراپتۇ بۆرە ھەيران بولۇپ.

تۈلكە تاشنىڭ يېنىدىكى قۇيرۇق مايىنى ئىشارەت قىلىپ تۇرۇپ سۆزلەپ كېتىپتۇ:

— ئاۋۇ مايىنى كۆرمىدىڭىزمۇ؟ قانداق ئەخمەق يولۇچى تاشلاپ كەتتىكىن؟ ئۈچ - تۆت قويننىڭ قۇيرۇقى ئىكەن، ئىچىر - قاپ كەتكەنلىكىمدىن يەۋېرىپتىمەن. ئەنە، يەنە بىرمۇنچىسى ئېشىپ قالدى.

— ئۇنداق بولسا قالغىنىنى مەن يەۋېتەي!

شۆلگەيلىرى ئېقىپ كەتكەن بۆرە نېرى - بېرىسىنى سۈرۈشتۈرمەيلا قۇيرۇق مايغا ئۆزىنى ئېتىپتۇ، لېكىن «تارس» قىلغان ئاۋاز بىلەن تەڭ بۆرە بىردىنلا چىرقىراپ يىقىلىپتۇ - دە، جان تالىشىشقا باشلاپتۇ.

تادان تۈلكە ئۆز ئەقلىدىن مەمنۇن بولۇپ كۈلۈپ قويۇپتۇ ۋە جان تالىشىۋاتقان بۆرىنىڭ ئالدىغا بېرىپ:

قارنىم ئاچ تۇرۇپ مەن يېمەسمىدىم باشتا،
بىر بالاسى بولمىسا، قۇيرۇق تۇرامدۇ تاشتا.

دەپتۇ - دە، قاپقاندىن قاڭقىپ چىققان قۇيرۇق مايىنى مەززە قىلىپ يېيىشكە باشلاپتۇ.

پاقا بىلەن چايان

كۈنلەرنىڭ بىرىدە پاقا بىلەن چايان دوست بوپتۇ. ئۇلار يولدا كېتىۋېتىپ، بىر دەرياغا دۇچ كەپتۇ.

— دەريادىن قانداق ئۆتىمەن؟ — دەپتۇ چايان.

— مەن تۇرغان يەردە نېمىدىن غەم يەيسەن؟ — دەپتۇ پاقا، — ماڭا ھاپاش بول، ئۆتكۈزۈپ قويىمەن.

چايان پاقىغا ھاپاش بوپتۇ. پاقا سۇغا كىرىپ ئۈزۈشكە باشلاپتۇ. دەريانىڭ ئوتتۇرىغا كەلگەندە چايان توساتتىن دوستى پاقىغا «تارس» قىلىپ نەشتەر ئۇرۇپتۇ.

— ئاغىنە، بۇ نېمە قىلغىنىڭ؟ — دەپ سوراپتۇ چاياندىن پاقا خاپا بولۇپ.

— ھېچنېمە قىلمىدىم، دوستۇم، بۇ مېنىڭ ئادىتىم، بىر نەرسىگە يېقىنلاشقاندىن كېيىن چاقمىسام زادىلا تۇرالمايمەن! — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ چايان.

قاتتىق غەزەپلەنگەن پاقا: «خەپ توختا!» دەپتۇ ئىچىدە ۋە بىرئازدىن كېيىن ئاستا - ئاستا سۇغا چۆكۈشكە باشلاپتۇ. قورقۇپ كەتكەن چايان ئالدىراپ - تېنەپ ۋارقىراشقا باشلاپتۇ:

— ۋايجان، نېمە قىلىۋاتىسەن، دوستۇم؟! سۇدا تۇنجۇقۇپ ئۆلىدىغان بولدۇمغۇ!

— ۋارقىرىما، ئاغىنە، سۇغا چۈكۈشمۇ مېنىڭ ئادىتىم. سۇنى كۆرسەم يايراپ كېتىمەن، بىر چۆمۈلۈۋالمىسام، پۇخادىن چىقمايمەن ! — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ پاقا ۋە راستىنلا سۇغا چۆكۈپتۇ. چايان تۇنجۇقۇپ ئۆلۈپتۇ.

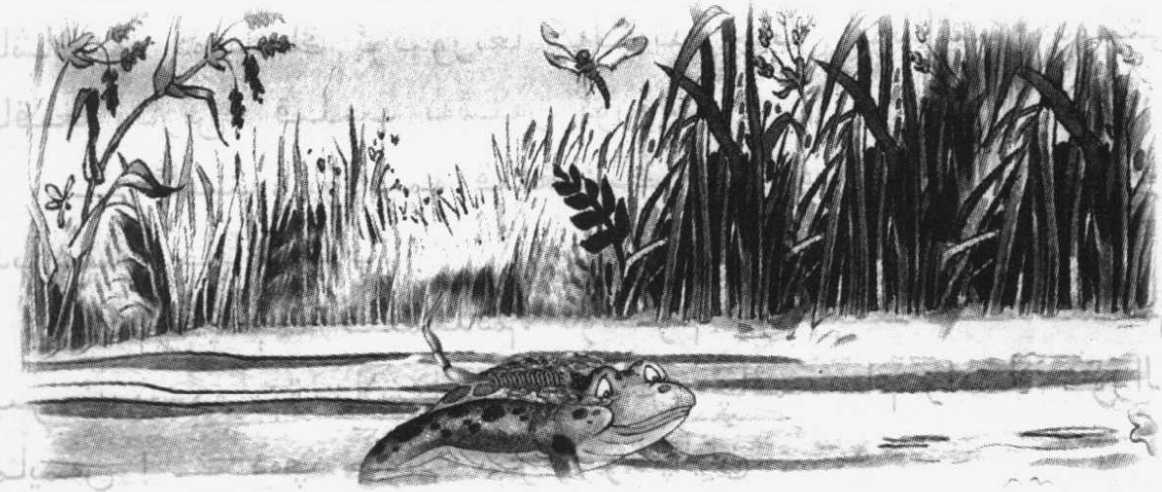

شاتۇتى بىلەن بۇلبۇل

شاتۇتى دۇنيادا مېنىڭدەك سايرايدىغان قۇش يوق، دەپ مەغرۇرلىنىپ، كۆڭ بويى سايراۋېرىپتۇ. ئۇنىڭ توختىماي سايراۋېرىشىدىن بىزار بولغان ئۆي ئىگىسى ئۇنى هويلىدىن باغقا ئاچىقىپ قويۇپتۇ. شاتۇتى ئۆي ئىگىسىنىڭ بۇ ئىشىدىن ناهايىتى خاپا بوپتۇ. شۇ ئارىدا بىر بۇلبۇل شاتۇتىنى كۆرۈپ باقماقچى بولۇپ، ئۇنىڭ يېنىغا كەلگەنىكەن، شاتۇتى ئۇنىڭغا هال ئېيتىشقا باشلاپتۇ.

— دوستۇم بۇلبۇل، — دەپتۇ شاتۇتى ئۇلۇغ - كىچىك تىنىپ قويۇپ، — ئاڭلىسام، سەن ناهايىتى ئۇستا ناخشىچى ئىكەنسەن، كىشىلەر سېنىڭ سايرىشىڭنى بەكمۇ ياقتۇرىدىكەن. مەنمۇ سايراشتا هەر هالدا سېنىڭدىن قېلىشمايمەن. ئەپسۇسكى، مېنىڭ ئىگەم تولىراق سايراپ قويسىلا، ماڭا قاراپ ئالىيدۇ ياكى مۇشۇنداق باغقا ئاچىقىۋېتىدۇ. ئېيتقىنا، دوستۇم بۇلبۇل، ئىگەم نېمە ئۈچۈن شۇنداق قىلىدۇ؟ ئەگەر مېنىڭ سايرىشىمدا يېتەرسىز جايلار بولسا، سەن ماڭا ياردەم قىلغىن، قانداق دەيسەن؟

— بولىدۇ، قېنى سايراپ باققىن، ئاڭلاپ باقاي، — دەپتۇ بۇلبۇل.

شاتۇتى ئۆزىنىڭ بارلىق هۈنىرىنى كۆرسىتىشكە باشلاپ-

تۇ: خورازنى دوراپ سوزۇپ چىللاپتۇ، مېكىياننى دوراپ قاقىلداپتۇ، ئىتنى دوراپ ھاۋشىپتۇ، مۈشۈكنى دوراپ مىياۋلاپتۇ... يەنە نۇرغۇن نەرسىلەرنى دوراپ، بىلىدىغىنىنىڭ ھەممىسىنى ئېيتىپ بوپتۇ.

— قانداق! — دەپتۇ شاتۇتى ماختىنىپ، — ئۆمرۈڭدە مۇشۇنداق خىلمۇخىل ناخشىلارنى ئاڭلاپ باققانمىدىڭ؟

— باياتىن بېرى سەن ئېيتقانلارنىڭ ھەممىسى دائىم مەن ئاڭلاپ يۈرگەن باشقىلارنىڭ ناخشىلىرىغۇ؟ باشقىلارنىڭكىنى دورىماي، ئۆز ناخشاڭنى ئېيتىپ باققىن، ئاڭلاپ باقاي، — دەپتۇ بۇلبۇل.

شاتۇتى بۇلبۇلنىڭ ماختىمايۋاتقانلىقىغا ھەيران بولۇپ، بىر پەس جىم بولۇپ قاپتۇ ـ دە، تېخىمۇ ئاۋازلىق سايراشقا باشلاپتۇ، لېكىن ئۇ يەنىلا ئىتنى، مۈشۈكنى، قاغىنى، ھۆپۈپنى دوراپتۇ.

— چاتاق مۇشۇ يەردە ئىكەن، — دەپتۇ بۇلبۇل رەنجىپ، — سېنىڭ ئۆز ناخشاڭ يوق ئىكەن، ھەرقانچە چىرايلىق سايرىدىڭ دېگىنىڭ بىلەنمۇ پەقەت باشقىلارنىڭ ناخشىسىنى دوراپدىكەنسەن. توغرا، بەزى قۇشلار ئانچە چىرايلىق سايرىيالمايدۇ، لېكىن ئۇ باشقىلارنى دورىماي ئۆزىگە خاس ئاھاڭ بىلەن ئۆز مۇھەببىتىنى، خۇشاللىقىنى، غەم ـ قايغۇسىنى ئىپادىلەيدۇ، شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ ئادەملەر ئۇنى ناخشا دەپ بىلىپ ئاڭلايدۇ. سەن بولساڭ باشقىلارنىلا دورايدىكەنسەن. ئىگەڭنىڭ سەندىن زېرىككىنىمۇ شۇ. مېنىڭچە، سەن ئۆز ناخشاڭنى ئېيتىشنى ئۆگەنگىن، شۇ چاغدىلا كىشىلەرنىڭ دىققىتىنى قوزغىيالايسەن. بىراق، — بۇلبۇل نېمىنىدۇ ئويلاپ كېتىپ، بېشىنى چايقاپ قويۇپ سۆزىنى داۋاملاشتۇرۇپتۇ، — سەن ئۇزاق ۋاقىتتىن بۇيان باشقىلارنى دوراپ ئادەتلىنىپ كەتكەنلىكىڭ ئۈچۈن ئۆز ھېسسىياتىڭنى ئىپادىلەپ بېرەلىگۈدەك ئۆز ناخشاڭنى تېپىۋېلىشىڭمۇ قىيىن!...

تۆمۈرچىنىڭ جاۋابى

بۇرۇنقى زاماندا بىر زالىم پادىشاھ ئۆتكەنىكەن. ئۇ ھامان
قول ئاستىدىكىلەردىن مۆمىن بولۇشنى، ئۆزىگە ئۇچراشقاندا،
قول قوۋۇشتۇرۇپ، ئۈن - تىنسىز يەرگە قاراپ تۇرۇشنى تە-
لەپ قىلىدىكەن، بۇنداق قىلمىغۇچىلارنى دەرھال سوراققا تار-
تىپ جازالايدىكەن.

پادىشاھ بىر كۈنى بازارنى ئارىلاپ، تۆمۈرچىلىك بازىرىغا
بېرىپ قاپتۇ، بۇ يەردىكى جاراڭ - جۇرۇڭ پادىشاھنىڭ غەزى-
پىنى قوزغاپتۇ. پادىشاھ يېنىدىكىلەردىن:

— بۇ نېمە غوۋغا؟ — دەپ سوراپتۇ.

— تەقسىر، تۆمۈرچىلەردىن سوراڭ، — دەپتۇ بىرى. پا-
دىشاھ دەرغەزەپ بولۇپ، قىلىچ يالىڭاچلاپ، بىر ياشانغان تۆ-
مۈرچىنىڭ دۇكىنى ئالدىغا دېۋەيلەپ كېلىپ:

— جاراڭ - جۇرۇڭنى توختات ! — دەپ بۇيرۇق چۈشۈ-
رۈپتۇ. تۆمۈرچى بولقا ئۇرۇشنى توختىتىپتۇ.

— نېمە ئۈچۈن جىملىقنى بۇزۇپ غوۋغا قىلىسەن؟

— پادىشاھىم، بۇ ئاتا كەسپىم ئىدى، مەن شۇنىڭ بى-
لەن ھايات كەچۈرىمەن. جاراڭ - جۇرۇڭ قىلىپ غوۋغا چى-
قارغىنى تۆمۈر، جاۋابنى تۆمۈردىن سورىسىلا، تەقسىر، —
دەپتۇ تۆمۈرچى سالماق ھالدا.

— ھەي تۆمۈر، — دەپتۇ پادىشاھ تۆمۈرگە، — نېمە ئۈچۈن جاراڭ - جۇرۇڭ قىلىپ غوۋغا كۆتۈرىسەن؟

تۆمۈرگە دەرھال زۇۋان كىرىپتۇ:

— ئەي پادىشاھىئالەم، — دەپتۇ تۆمۈر، — ئۇستۇمدىكى بازغانمۇ تۆمۈر، ئاستىمدىكى سەندەلمۇ تۆمۈر. ئۆز جىنسىم ئارىسىدا مىجىلغانلىقىمغا يىغلايمەن.

بۇغا

بىر بۇغا ئۆستەڭگە سۇ ئىچكىلى بېرىپتۇ ـ دە، يوغان ۋە شاخلاپ كەتكەن مۈڭگۈزىنىڭ سايىسىنى كۆرۈپ ناھايىتى زوقلىنىپتۇ، ئاندىن پۇتىغا قاراپ: «پۇتۇم ئەجەبمۇ سەت ھەم ۋىجىك ئىكەن» دەپ، كۆڭلى غەش بوپتۇ.

شۇ ئەسنادا توساتتىن پەيدا بولغان شىر ئاغزىنى ھاڭدەك ئېچىپ ئۇنىڭغا خىرىس قىپتۇ. قورقۇپ كەتكەن بۇغا جېنىنىڭ بارىچە سايلىققا قاراپ قېچىپتۇ. شىر يېتىشەلمەپتۇ. بۇغا شامالدەك يۈگۈرۈپ بىر ئورمانلىققا كەلگەندە، ئۇنىڭ شاخلاپ كەتكەن مۈڭگۈزى دەرەخنىڭ شاخ ـ پۇتاقلىرىغا ئىلىنىپ قېلىپ يۈگۈرەلمەي قاپتۇ. ئاڭغىچە شىر كېلىپ بۇغىنى تۇتۇۋاپتۇ.

بۇ چاغدا بۇغا ئۆز ـ ئۆزىنى ئەيىبلەپ: «مەن نىمىدېگەن بىغەرەز ـ ھە! مەن ياراتمىغان پۇتۇم جېنىمنى قۇتۇلدۇرغانىدى، مەن تەمەننا ئەيلىگەن مۈڭگۈزۈم مېنى بالاغا تىقتى» دەپ ھەسرەت قىپتۇ.

ئىناپسىز ئېشەك

كۈنلەردىن بىر كۈنى بىر سودىگەر سەپەر ئۈستىدە ھېرىپ قېلىپ ماغالماي قالغان بىر ئېشەكنى يولدا تاشلىۋېتىپ كېتىپتۇ. ئېشەك ئۆلەر ھالدا ياتقاندا، بىر ئاق كۆڭۈل تۆگە كېلىپ قاپتۇ ـ دە:

ــ تۇر، ئاغىنە، ئەپتىڭگە قارىغاندا بېشىڭغا ئېغىر كۈن كەلگەن بىر دەردمەن ئوخشايسەن. ئاۋۇ يەردە ناھايىتى ئوبدان يايلاق بار. مەن سېنى باشلاپ باراي، بىرنەچچە كۈن تويۇنۇپ ئوت يېسەڭ، ساقىيىپ قالىسەن، ــ دەپتۇ.

ــ ماغالمايمەن، تۆگە ئاكا، ــ دەپتۇ ئېشەك ئېچىنىشلىق ھالدا ئىنجىقلاپ تۇرۇپ، ــ ماغا ئەجەل كەلگەن ئوخشايدۇ. ئاھ، قانداق قىلاي ! ئۇھ، ۋايجان !...

تۆگىنىڭ ئۇنىڭغا بەكمۇ ئىچى ئاغرىپ كېتىپتۇ. ئۇ قانداق قىلسام بولار؟ دەپ ئويلىنىپ تۇرۇپ كېتىپتۇ ـ دە، ئاخىر:

ــ ماڭا ھاپاش بولغىن، ــ دەپتۇ دەرھال تىز چۆكۈپ.

ئېشەك ئاران مىدىرلاپ ئۆزىنى تۆگىنىڭ ئۈستىگە ئارتىپتۇ. تۆگە ناھايىتى جاپا بىلەن ئۇزۇن يول بېسىپ ئۇنى بىر گۈزەل يايلاققا ئەكەپتۇ ۋە سۈنىڭ سۇزۇكىنى، ئوتنىڭ ئۆچىنى يېگۈزۈپ ساقايتىپتۇ. ئۇزۇن ئۆتمەي ئېشەك بولماقتەك سەمرىپ كېتىپتۇ ـ دە، بىر جايدا تۇرماي، ئۇياقتىن ـ

بۇياققا سەكرەپ ھاڭراشقا باشلاپتۇ.

— ئاغىنە، قالايمىقان ھاڭراۋەرمىگىن، — دەپ نەسىھەت قىپتۇ تۆگە.

— ھاڭرىسا نىمە بولىدۇ؟ — دەپتۇ ئىشەك.

— بۇ يەردىن كارۋانلار تولا ئۆتىدۇ، ھاڭراۋەرسەڭ، ئۇ-نۇڭنى ئاڭلاپ ئۇلار يىتىپ كىلىدۇ - دە، سىنىمۇ، مىنىمۇ تۇتۇۋالىدۇ، — دەپتۇ تۆگە.

ئىشەك تۆگىنى ئانچە كۆزگە ئىلمايدىغان بولۇپ قالغاچقا، ئۇنىڭ گىپىگە پەرۋا قىلماي كەچكىچە قالايمىقان ھاڭراۋىرىپتۇ.

— يەنە ھاڭرىغىلى تۇردۇڭمۇ؟ بولمىسا، نىرى كەتكىن! — دەپتۇ تۆگە.

— توقلۇقتىن شوخلۇق چىقىدۇ، ئاغىنە، قورساقتىن غىمىم يوق. ناخشا ئىيتماي قانداق قىلىمەن! — دەپ، تىخىمۇ بەكرەك ھاڭراشقا باشلاپتۇ ئىشەك.

دىگەندەك، چوڭ يولدا كىتىۋاتقان ئىشەكچىلەر يىتىپ كىلىپ، ئىشەك بىلەن تۆگىنى تۇتۇپ كىتىپتۇ ۋە بۇ ئىك-كىسىگە نۇرغۇن يۈكنى ئارتىپ ھەيدەپ مىڭىپتۇ. كىتىپ بې-رىپ تۆگە ئەلەم بىلەن:

— سەن ئىپلاسنىڭ كاساپىتىگە كەتتىم، گەپ ئاڭلاپ ئورۇنسىز ھاڭرىمىغان بولساڭ، بۇ ئىش يوق ئىدى، — دەپ غودۇڭشىپتۇ.

— تولا كاپشىماي ماڭ، — دەپتۇ ئىشەك كۆزلىرىنى ئالاي-تىپ، — ھىلى بىكار ئۈستۈمدىكى يۈكنى ساڭا ئارتقۇزىمەن!

— ئىنساپسىز بولغاندىكىن ئۇنىمۇ قىلارسەن تىخى! — دەپتۇ تۆگە غەزەپلىنىپ.

بىردەمدىن كىيىن ئىشەك ئۈشتۈمتۈتلا يىقىلغاندەك بوپ-تۇ - دە، يولدا يىتىۋاپتۇ. ئىشەكچىلەر ھەرقانچە قىلىپمۇ

ئۇنى تۇرغۇزالماپتۇ، ئاخىر ئۇنىڭ ئۇستىدىكى يۈكنى چۈشۈرۈپ تۆگىگە ئارتىپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىنلا ئېشەك ئورنىدىن تۇرۇپ مېڭىپتۇ. تۆگىنىڭ تېخىمۇ ئاچچىقى كېلىپ ئېشەكنى تىللاپتۇ.

— تولا تىللاۋەرمە، — دەپتۇ ئېشەك كۈلۈپ، — ھېلى بىر-كار تىللىغانغا تويغۇزىمەن، ئۆزۈمنىمۇ ئۇستۇڭگە ئارتقۇزىمەن!

— ئىنساپسىزدىن ھەر بالا كېلىدۇ! — دەپتۇ تۆگە دەرغەزەپ بولۇپ.

ئۇزۇن ئۆتمەيلا ئېشەك يەنە يولدا يېتىۋاپتۇ. كارۋانلار ئېشەكنى يەنە ئورنىدىن تۇرغۇزالماپتۇ، تاشلاپ كېتىشكە كۆزى قىيماپتۇ، ئاخىر ئۇنى تۆگىنىڭ ئۇستىگە ئارتىپتۇ. بۇ ئەھۋال راستتىنلا تۆگىنىڭ ئوغىسىنى قاينىتىۋېتىپتۇ.

— ساڭا ئوخشاش ئىنساپسىز ئېشەككە ياخشىلىق قىل-غاننىڭ سازايى، — دەپتۇ تۆگە غەزەپتىن تىترەپ.

— تولا كاپشىماي ماڭ، ئۇزۇن ئەخمەق، — دەپتۇ ئېشەك ئۇنى تېخىمۇ مەسخىرە قىلىپ، — ماڭا ياخشىلىق قىلغىن دەپ سېنى چاقىرىپ كەلمىدىم. ئۆزۈڭ كېلىپ مېنى ھاپاش قىلمىدىڭمۇ؟ ھازىرمۇ غىڭ قىلماي مېڭىۋەر!

تۆگە ئېغىر ئۇھ تارتىپ: «ئۆزۈم تاپقان بالاغا، نەگە باراي دەۋاغا، دېگەن مۇشۇ ئەمەسمۇ؟» دەپ ئەلەم بىلەن پىچىرلاپتۇ.

شىر بىلەن تۇرنا

شىر بىلىقچىنىڭ تۇتۇپ قويغان بىلىقلىرىنى ئوغرىلاپ ئاچ كۆزلۈك بىلەن ئالدىراپ يېگەنىكەن، بىلىقنىڭ قىلتىرىقى كېكىردىكىگە سانجىلىپ قاپتۇ يا يۇتالماپتۇ، يا چىقىرىۋېتەلمەپتۇ. بارغانسېرى كېكىردىكى ئاغرىپ، ئاغزىدىن قان چىقىشقا باشلاپتۇ. ئۇ ئاخىر بولالماي دوختۇر ئىزدەپ ئۇياقتىن بۇياققا چېپىشقا باشلاپتۇ. يولدا بىر تۇرنا ئۇچراپتۇ. شىر ئۇنىڭغا يېلىنىپ:

— تۇرنا ئۇكام، مالال كۆرمەي، كېسىلىمنى داۋالاپ قويساڭ، بۇ ياخشىلىقىڭنى ئۇمۇرۋايەت ئۇنتۇمايمەن، — دەپتۇ.

— تەقسىر، — دەپتۇ تۇرنا ھەم ھەيران بولۇپ، ھەم قورقۇپ، — مەن ھېچقاچان بىرەر كېسەل داۋالاپ باققان ئەمەس، تېۋىپلىقتىن قىلچە خەۋىرىم يوق!

— ئۇكام، مېنىڭ بۇ كېسىلىمنى چوقۇم سەن داۋالىيالايسەن، باشقىلارنىڭ قولىدىن كەلمەيدۇ. مەندىن ياردىمىڭنى ئايىمىغىن، — دەپ بىچارىلەرچە يالۋۇرۇشقا باشلاپتۇ شىر.

— خوش، ئۇنداق بولسا، نېمە كېسەل بولۇپ قالدىلا، قېنى ئاغزىلاپ باقاي، — دەپتۇ تۇرنا ئىلاجسىز.

شىر بوينىنى سوزۇپ، ئاغزىنى ئېچىپ تۇرۇپ دۇدۇقلاپ سۆزلەشكە باشلاپتۇ:

— مانا، قاراپ باق، بىلىقنىڭ قىلتىرىقى كېكىردىكىمگە سانجىلىپ بەك ئازابلاپ كەتتى. ئۆزۈن تۇمشۇقۇڭنى تىقىپلا ئېلىۋەتسەڭ بولىدۇ.

تۇرنا شىرنىڭ ئاغزىغا تۇمشۇقىنى تىقىشتىن قورقسىمۇ، ئىلاجسىز رازى بوپتۇ ـ دە، ناھايىتى تەستە قىلتىرىقنى ئاپ-تۇ. شىر ئەركىن نەپەس ئاپتۇ ۋە تىلى بىلەن كالپۇكلىرىنى يالاپ، خېلى ئارام تاپقاندەك بوپتۇ.

— تۇرنا ئۇكام، رەھمەت ساڭا. ئەمدى ياردەم قىلغاندىكىن ئاخىرغىچە قىلغىن، سەندىن يەنە بىر ياردەم سورايمەن. سەنمۇ كۆردۇڭ، كېكىردىكىمگە قىلتىرىق تۇرۇۋېلىپ، بىر نەرسە يې-مىگىلى ئىككى كۈن بولدى، قورسىقىمنى تويغۇزۇپ قويساڭ...

— شىر ئاكا، — دەپتۇ تۇرنا چۆچۈپ كېتىپ، — مەن

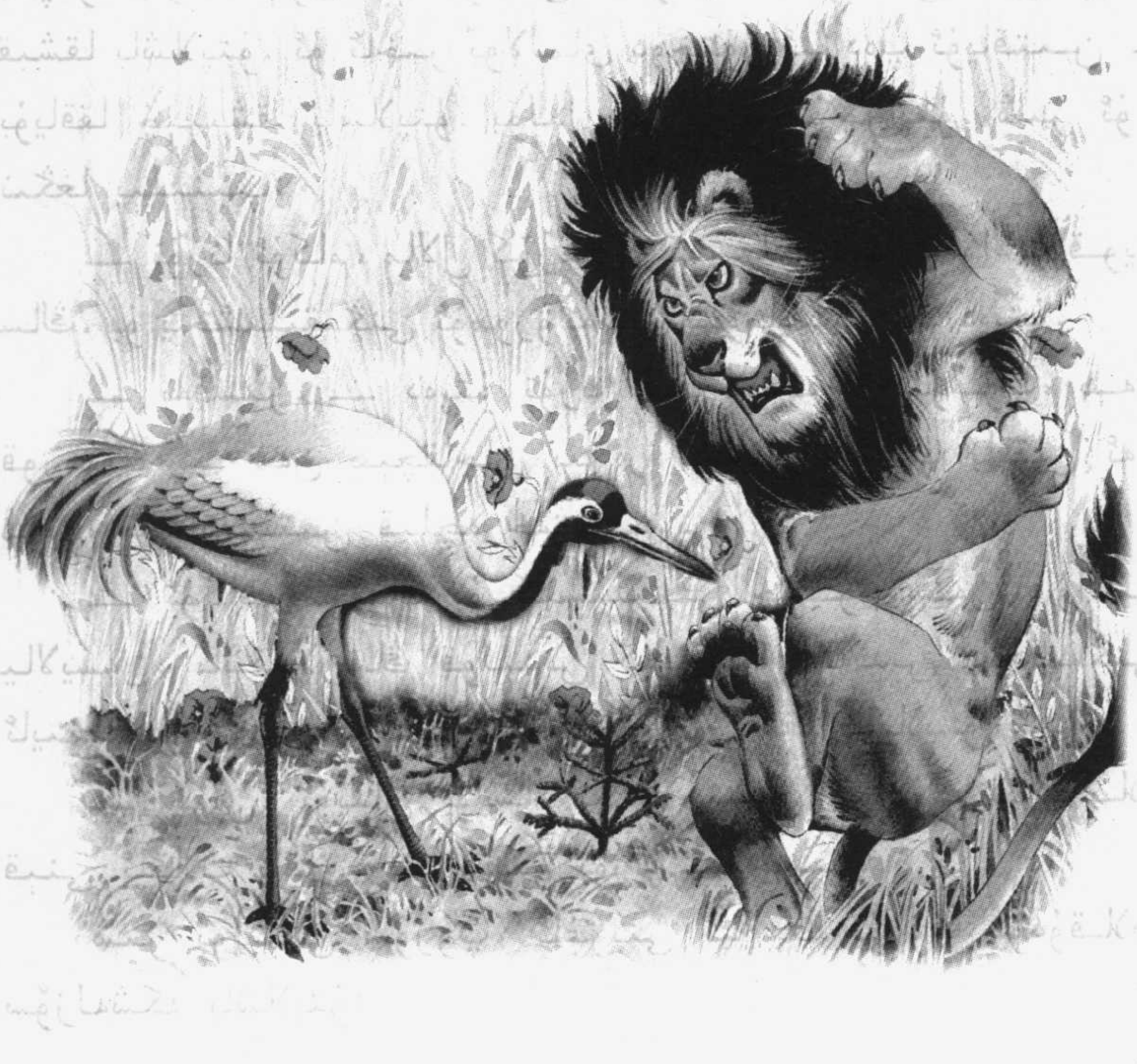

سىلىنىڭ قورساقلىرىنى قانداق تويغۇزىمەن؟ كېسەللىرىنى ساقايتىپ قويدۇمغۇ ! سىلى يەنە...

— تولا كاپشىما ! — شىر بىردىنلا شالىنى چېچىپ ۋارقىراشقا باشلاپتۇ، — بايا تېخى گەپ قىلمىسام، مەينەت تۇمشۇقۇڭنى ئاغزىمغا تىقىۋاتىسىنا؟ بۇنىڭدىنمۇ چوڭ ھاقارەت بولامدۇ ! خاتىرەڭنى جەم قىل، مەن سېنى يېمەي قويمايمەن !

— شىر ئاكا، ئۇنداق قىلمىسىلا، — دەپتۇ تۇرنا دىر - دىر تىترەپ، — ئۆزلىرى كېسىلىمنى داۋالاپ قوي، دېگەندىكىن تۇمشۇقۇمنى تىقتىمغۇ؟

شىر تاقىتى تاق بولۇپ:

— قۇرۇق گېپىڭنى قوي ! كېسىلىمنى داۋالايمەن دەپ جېنىمنى قىينىدىڭ، ئاغزىمدىن بىرمۇنچە قان ئاققۇزدۇڭ، بۇ جىنايىتىڭدىن قېچىپ قۇتۇلالمايسەن !

تۇرنا يەنە بىرنېمە دېمەكچى بولۇپ تۇرۇشىغا شىر بىرلا ئېتىلىپتۇ - دە، تۇرنىنى تۇتۇۋېلىپ:

— سېنىڭ بىلەن سۆزلىشىۋېرىشكە نەدە ۋاقتىم ! قورسىقىمنىمۇ ئاچۇرۇۋەتتىڭ ! — دەپتۇ ۋە رەھىمسىزلىك بىلەن تۇرنىنى يەۋېتىپتۇ.

شۇنىڭدىن كېيىن «ۋاپاغا جاپا» دېگەن گەپ پەيدا بولغانىكەن.

ئەقىللىق توشقان

ئاۋۋىلىنىڭ ئاۋۋىلىسىدا، زامانلارنىڭ زامانىسىدا، زامانە زورنىڭ ئىكەن، تاماشا كورنىڭ ئىكەن، يولۋاس سوراقچىكەن، بورە قاراقچىكەن، تۈلكە يالاقچىكەن.

شۇ زامانلارنىڭ بىر جاڭگىلىدا يولۋاس پادشاھ ئالدىغا ئۇچرىغان ھايۋان - جانىۋارلارنى يەپ، جاڭگالغا ناھايىتى ئەندىشە سېلىۋەرگەندىن كېيىن، باشقا ھايۋان - جانىۋارلار مەسلىھەتكە كېلىپ، يولۋاسنىڭ ئالدىغا ۋەكىل ئەۋەتىپتۇ. ۋەكىل توققۇز تەزىم بىلەن، مىڭ قىيىن مۇشەققەتتە بولۇنغان مەسلىھەتنى بايان قىپتۇ:

— پادشاھىئالەم، جانابلىرى ئوزۇقلىنىش ئۇچۇن ئۇۋ ئوۋلاپ ناھايىتى ئاۋارە بولدىلا. جانابلىرىنىڭ بۇ ئاۋارىگەرچىلىكلىرىگە جاڭگالدىكى بارلىق ھايۋان - جانىۋارلارنىڭ كۆزدىمىز يېتىپ، بۇنىڭدىن كېيىن پادشاھ ئۆزىنى ئاۋارە قىلمىسا، بىز ئۆزىمىز نۆۋەت بىلەن ھۇزۇرلىرىغا كېلىپ تاماق بولساق، دېگەن مەسلىھەتكە كېلىپ، ئاخىردا جانابلىرىنىڭ ئالدىدىن بىر ئۆتۈپ قويۇش ئۇچۇن ئۇلار مېنى ۋەكىل قىلىپ ئەۋەتتى.

يولۋاس پادشاھ بۇ مەسلىھەتنى ماقۇل كۆرۈپتۇ. قىلىنغان ۋەدە بويىچە ھايۋان - جانىۋارلار ھەر كۈنى بىردىن كېلىپ يولۋاسقا تاماق بولۇپ تۇرۇپتۇ.

شۇنداق قىلىپ، كۆنلەرنىڭ بىرىدە نۆۋەت بىر توكۇر توشقانغا كەپتۇ. توشقان قانداق قىلىپ بولسۇن يولۋاسنى بىر پالاكەتكە ئۇچرىتىشنىڭ كويىغا چۈشۈپ، كۆڭلىگە بىر ئوي پۇكۇپتۇ، يولۋاسنىڭ ئالدىغا بەلگىلەنگەن ۋاقىتتىن كېچىكىپرەك كەپتۇ. يولۋاسنىڭ ناھايىتى ئاچچىقى كېلىپ:

— نېمىشقا ۋاقىچە قالدىڭ، ئاۋاق؟ — دەپ غەزەپ بىلەن ۋارقىراپتۇ.

— كەچۈرسىلە، پادىشاھىئالەم، — دەپتۇ توشقان، — جانابلىرىنى مۇنچىۋالا كۈتتۈرۈپ قويۇشقا مېنىڭ جىنىم ئون ئەمەس. جانابلىرى كۆرۈپ تۇرۇپتىلا، مەن بولسام راستىنىلا بىر ئاۋاق، بىر كۈنلۈك تاماقلىرى ئۈچۈن ئازلىق قىلىمەن. شۇ يەرلىرىنى ئويلاپ خىجالەت بولۇپ، ئاخىر بىر تۇغقىنىمنى بىللە ئەكېلىۋاتاتتىم، يولدا ئۆزلىرىگە ئوخشاش بىر يولۋاس ئالدىمىزنى توسۇپ بەك ئاۋارىچىلىككە سالدى. بىز قۇتۇلۇشنىڭ ھېچبىر ئامالىنى قىلالمىدۇق، ئاخىر ئۇ يولۋاس مەن بىلەن بىللە كېلىۋاتقان تۇغقىنىمنى تۇتۇۋالدى، مېنىڭ بىر پۇتۇمنى ناكار قىلدى. مەن مانا مۇشۇ سەۋەبتىن كېچىككىنىم، بۇنىڭ ئۈچۈن ئۆزۈممۇ مىڭ بىر خىجالەتتە.

يولۋاس بۇنى ئاڭلاپ ئورنىدىن چاچراپ تۇرۇپ:

— كىم ئىكەن ئۇ مېنىڭ رىزقىمغا چاڭگال سالىدىغان؟ ! يۈر، مېنى شۇنىڭ قېشىغا باشلاپ ئاپارغىن ! — دەپ ئاچچىقىغا بەس كېلەلمەي، توشقاننى ئالدىغا سېلىپ مېڭىپتۇ. يولۋاسنىڭ بۇ پەيلى توشقاننىڭ كۆڭلىگە پۈككەن مەقسىتىگە بەك ئەپ كەپتۇ ـ دە، يولۋاسنى ئەگەشتۈرۈپ بىر قۇدۇقنىڭ قېشىغا ئەكەپتۇ.

— مانا، تەقسىر، مۇشۇ قۇدۇقنىڭ ئىچىگە كىرىۋالدى. ئەنە تۈرىدۇ ئۆزى، يېنىدا ھېلىقى توشقانمۇ بار، تېخى ماڭىمۇ ئې-

تىلماقچى بولۇۋاتىدۇ، — دەپ قۇدۇقنىڭ ئىچىنى كۆرسىتىپتۇ.

يولۋاس قۇدۇقنىڭ تۈۋىگە كېلىپ، ئۆزىنىڭ ھەم يېنىدىكى توشقاننىڭ سۇدىكى شولىسىنى كۆرۈپ ناھايىتى غەزەپلىنىپتۇ. يولۋاس تەرىنى تۈرۈپ، چىشلىرىنى ھىجايتسا، قۇدۇقتىكى شولىسىمۇ شۇنداق قىلىۋاتقان. بۇ ئەھۋالغا چىدىيالمىغان يولۋاس ئاچچىقىغا پايلىماي ئۆزىنى بىر ئېتىپتۇ ـ دە، قۇدۇقنىڭ ئىچىگە تىك موللاق چۈشۈپتۇ.

شۇنداق قىلىپ، توكۇر توشقاننىڭ تاپقان ئامالى بىلەن جاڭگالدىكى باشقا ھايۋان ـ جانىۋارلارمۇ يولۋاستىن قۇتۇلۇپتۇ.

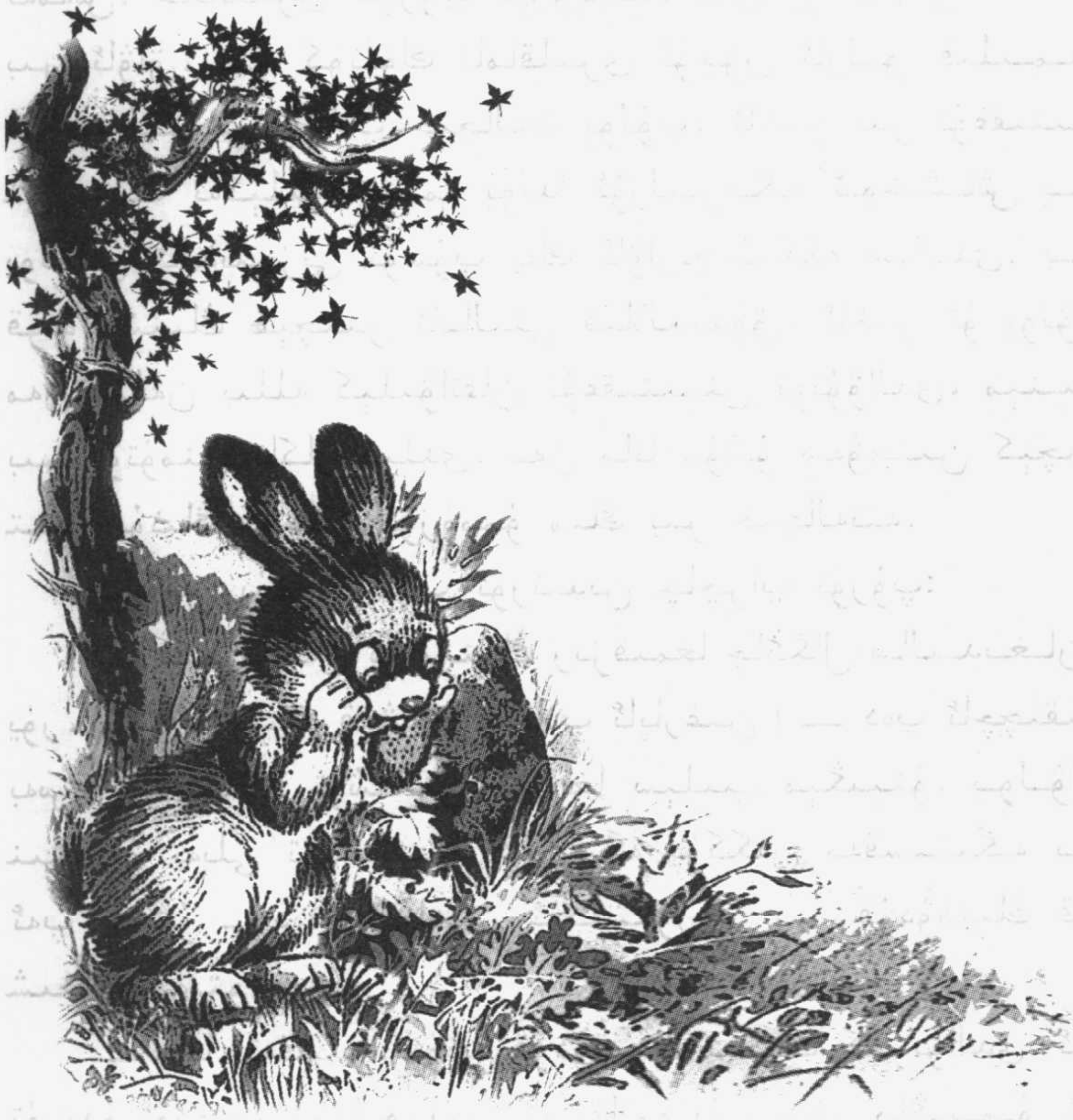

پاقا بىلەن چاشقان

بىر سازلىق كۆلدە بىر چارپاقا بار ئىكەن. كۆل بويىدى-
كى ئەسكى تامنىڭ تېگىدە بىر قېرى چاشقان ياشايدىكەن.
كۈنلەرنىڭ بىرىدە چارپاقا كۆل بويىغا چىقىپ ئاپتاپقا
قاقلانغاچ پاشا، چىۋىن، كۈمۈتا تۇتۇپ يەپ ئولتۇرسا، بىر
قېرى چاشقان كامىرىدىن چىقىپتۇ ـ دە، ئاستا پاقىنىڭ
ئالدىغا كېلىپ:
— ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم، پاقىجان، نېمە قىلىپ يۈرىسەن
بۇ يەردە؟ — دەپ سوراپتۇ.
— ۋاي... چاشقانباي، نېمە قىلاتتىم، دادامنىڭ كەسپىنى
قىلىۋاتىمەن، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ پاقا. چاشقان پاقىنىڭ
گېپىنى ئاڭلاپ زاڭلىق قىلىپ كۈلۈپ كېتىپتۇ:
— بەللى... تازا ئەخمەق ئىكەنسەن ـ دە، شۇمۇ كەسىپ
بولدىمۇ؟ «تۆگىنى چۆچەكتە سۇغارغاندەك» شۇنچىۋالا بويۇڭ
بىلەن پاشا، كۈمۈتا تۇتۇپ، قوۋزۇڭ تولغۇدەك بىرنېمە كۆرمەي
جاپا تارتقىنىڭ نېمىسى؟ مانا مەندەك قىلساڭ بولمامدۇ؟ مانا
قارا، مۇشۇ ئېتىزلاردىكى جىمى بۇغداي مېنىڭكى، — دەپ
راسا پىشىپ كېلىۋاتقان ساپسېرىق بۇغداي باشاقلىرىنى
كۆرسىتىپتۇ. پاقا چاشقاننىڭ سۆزىگە ھەيران قېلىپ:
— گېپىڭنىڭ تازا تېگىگە يېتەلمىدىم، چاشقانباي. بۇ

بۇغدايلار دېھقاننىڭ ئەمەسمۇ، قانداق قىلىپ سېنىڭ بولىدۇ؟ — دەپتۇ.

— ئەخمەق، — دەپتۇ چاشقان، — دېھقان بۇغداينى ھەمىشە ساقلاپ ياتامتى؟ ئەتىگەندىن كەچكىچە ئۆيمۇئۆي يۈ-رۈپ ياخشى نەرسىلەرنىڭ تەمىنى تېتىپ كۆرىمەن، خالىسام قىرقىيمەن، خالىسام تېشىمەن، يازىچە ئېتىزلاردىن ئاشلىق يىغىمەن، قىشىچە ئۇۋىدا يېتىپ يەيمەن. ھازىر ئامبىرىمدا قانچىلىك ئاشلىقىم بارلىقىنى كۆرگەن بولساڭ، باتۇرلۇقۇمغا ھەيران قالاتتىڭ.

پاقا چاشقاننىڭ گېپىنى ئاڭلاپ:

— ياق، چاشقان، مەن سەندەك باتۇر ئەمەس، مەن ئۇنداق قىلالمايمەن. پاشا، چىۋىنلەر كىچىك بولسىمۇ، قانائەت قىلىپ ھالال ئەمگەك بىلەن كۈن كەچۈرگىنىم ياخشى، — دەپ،

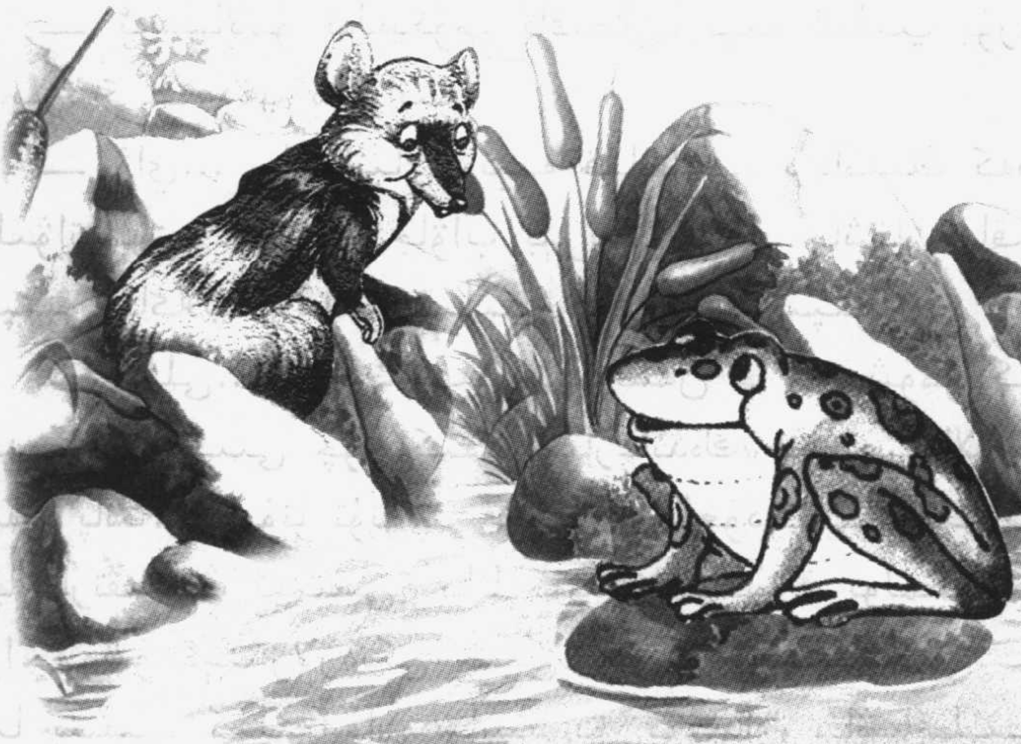

چاككىدا ئاغزىنى ئېچىپلا ئۇچۇپ كېتىۋاتقان بىر چىۋىننى تۇتۇپتۇ. چاشقان تېخىمۇ كۇلۇپ كېتىپتۇ.

— ئەخمەق، قۇدۇقنىڭ ئىچىدە تۇرۇپ، ئاسمانغا قاراپ، ئالەم مۇشۇ دەيسەن، ئەگەر مېنىڭ كەينىمگە كىرسەڭ، نى - نى ئايۋان - سارايلارغا باشلاپ بېرىپ، نەچچە يىل يېتىپ يېسەڭ تۈگىمىگۈدەك پاشا - چىۋىننىڭ ئۇۋىسىنى كۆرسىتىپ قويىمەن، — دەپتۇ چاشقان..

ئاق كۆڭۈل، ساددا پاقا چاشقاننىڭ گېپىگە ئىشىنىپ كېتىپ، مەيلى، چاشقان دېگەن كۆپنى كۆرگەن نەرسە، ماڭا قارىغاندا جىق نەرسىنى بىلىدىغۇ، دەپ ئويلاپتۇ - دە، ئۇنىڭ بىلەن ئاپاق - چاپاق دوست بوپتۇ. كېيىن چاشقاننى ئۇستاز تۇتۇپ، تەلىم ئالىدىغان بوپتۇ. ئۇلار كۇندە بىرقانچە ۋاخ بىر - بىرلىرى بىلەن ئۇچرىشىپ، مۇڭدىشىپ تۇرىدىغان بوپتۇ.

كۇنلەرنىڭ بىرىدە چاشقان پاقىغا يول كۆرسىتىپ ئادەم- لەرنىڭ ئۆيلىرىگە، ئاشلىق ساخلىرىغا ئېلىپ بېرىپتۇ، كىر- مىگەن ئۆيى، ئاتلىمىغان بوسۇغىسى قالماپتۇ. ئۇ قايتاشىدا پاقىنى چوڭ يولغا باشلاپ چىققانىكەن، پاقا مال - ۋاراننىڭ ئايىغى ئاستىدا قېلىپ، دەسسىلىپ ئۆلگىلى قىل قاپتۇ.

كۇنلەر ئۆتۈپتۇ، ئايلار ئۆتۈپتۇ. پاقا بىلەن چاشقاننىڭ ئولتۇراق جايلىرى باشقا - باشقا يەردە بولغاچقا، بىر - بىرى بىلەن ئۇچرىشالمايدىغان كۇنلەرمۇ بولىدىكەن. بۇنىڭدىن ئىچى پۇشقان چاشقان پاقىغا شۇنداق مەسلىھەت بېرىپتۇ:

— دوستۇم پاقىجان، مەن سېنى بىردەم كۆرمىسەم تۇرالمايمەن، سەنمۇ مېنى بىردەم كۆرمىسەڭ چىدىيالمايسەن. مەن قۇرۇق يەردە ياشايدىكەنمەن، سەن بولساڭ سۇدا، ساز- لىقلاردا ياشايدىكەنسەن. بەزى كۇنلىرى كۆرگۇم كېلىپ ئىز- دەپ كەلسەم، سېنى تاپالماي قۇرۇق كېتىدىكەنمەن. شۇڭا،

مەن يىپ تېپىپ كېلەي، بىر ئۇچىنى سەن پۇتۇڭغا باغلىغىن، بىر ئۇچىنى مەن پۇتۇمغا باغلاي، قاچان بىر - بىرىمىزنى كۆرگۈمىز كەلسە، يىپنى تارتىپ تېپىشايلى، قانداق دەيسەن؟ مېنىڭ ساڭا ئۆگىتىدىغان جىق هۈنەرلىرىم بار تېخى!

بۇ مەسلىھەت پاقىغىمۇ تازا يېقىپتۇ. شۇ تەرىقىدە بىرنەچچە كۈن ئۆتۈپتۇ. چاشقان كامىرىدا يېتىپ، مېنىڭ پاقا بىلەن دوست بولغىنىم ياخشى بولدى، ۋاقتانىۋاق كېلىپ، مېنى ئاشلىق ئوغرىسى دەپ تۇتۇۋالغۇدەك بولسا، پاقىنى كۆرسىتىپ قويىمەن - دە، پۇتۇمدىكى يىپنىڭ ئۇچىنى قىرقىۋېتىپ كامىرىمغا يوشۇرۇنۇۋالىمەن. يىپنى بويلاپ بېرىپ، پاقىنى نېمە قىلسا مەيلى، دەپ ئويلاپ خۇشال بوپتۇ.

بىر كۈنى چۈشلۈك غىزادىن كېيىن ھەممە ئۇيقۇغا كەتكەندە چاشقان كامىرىدىن چىقىپ، كىچىككىنە بىر پارچە ئېتىزدىكى بۇغدايلارغا قاراپ:

«بەللى، زەپ ئوخشاپتۇغۇ بۇ ئاشلىقلار! قىش بويى يەيدىغان ئوزۇقۇم مۇشۇ ئاش بىلەن پۈتىدىغان بولدى» دەپتۇ ۋە ئاچ كۆزلۈك بىلەن دېھقاننىڭ باغلاپ قويغان بۇغداي ئۆنچىلىرىگە قاراپ ئېتىلىپتۇ. دەل شۇ چاغدا ئەسكى تامنىڭ ئۈستىدە بىر قاغا ئولتۇرغانىكەن، ئۇ ئۇقتەك ئۇچۇپ چۈشۈپ چاشقاننى ئالغان پېتى ئاسمانغا كۆتۈرۈلۈپتۇ. قاغا يۇقىرى ئۆرلىگەنسېرى چاشقاننىڭ پۇتىغا چىگىلگەن يىپنىڭ يەنە بىر ئۇچىدىكى پاقىمۇ كۆلدىن سۇغۇرۇلۇپ چىقىپ، ئاسماندا مۇئەللەق ئېسىلىپ مېڭىپتۇ. قاغا قانچە - قانچە يەرلەردىن ئۇچۇپ، تاغ - تاشلارنى كېزىپ، شەھەرنىڭ ئۈستىدىنمۇ ئايلىنىپ ئۆتۈپتۇ. ئاسمانغا قارىشىپ تۇرغان خالايىق بۇ ئاجايىپ ھادىسىگە ھەيران قېلىشىپتۇ. شۇ چاغدا ئاسماندا مۇئەللەق ئېسىلىپ قالغان پاقا:

— خالايىق!!! ئاڭلىمىدىم دېمەڭلار، «قازانغا يولۇقساڭ

قارىسى يۇقار، يامانغا يولۇقساڭ يالىسى» دېگەن شۇ. ئاتا ـ بوۋامنىڭ بۇ ھېكمەتلىك گېپىنى ئېسىمدە تۇتماي، بىخۇدلۇق قىلىپ، مەككار چاشقان بىلەن ئاپاق ـ چاپاق دوست بولغاننىڭ جاجىسىنى تارتتىم، — دەپ نالە ـ زار قىلىپ ۋارقىراپتۇ. خالايىقنىڭ بەزىلىرى:

— پاقىنىڭ گېپى توغرا، ئۇنىڭدا ئەيىب يوق، — دېسە، بەزىلىرى:

— ياق، چاشقاننىڭ يامان، مەككارلىقىنى بىلىپ تۇرۇپ، ئۇنىڭ بىلەن دوست بولغاندىكىن ئۇنىڭدىمۇ گۇناھ بار، — دەپ مۇھاكىمە قىلىشىپتۇ.

ئاقىۋەت قاغا شەھەرنى ئايلىنىپ ئۆتۈپ، چەترەك بىر جايدا دەرەخكە قونۇپتۇ ـ دە، چاشقانغا تۇتۇش قىلىشقا باشلاپتۇ. شۇ چاغدا يېقىا ئېسىلىپ دەرەخ تۈۋىدە ساڭگىلاپ تۇرغان پاقىنى كۆرگەن دېھقان ئاستا بېرىپ يىپنىڭ ئۇچىدىن پاقىنى ئاجرىتىۋېلىپ: «بىچارە نادان پاقا» دەپ، كۆل بويىغا قويۇپ بېرىپتۇ.

سۇلەيسۇننىڭ پادىشاھ بولۇشى

بۇرۇنقى زاماندا بىر جاڭگاللىقتا تۈرلۈك ھايۋانلار ياشايدىكەن، بۇنىڭ ئىچىدە سۇلەيسۇن دەيدىغان بىر ھايۋانمۇ بار ئىكەن. كۈنلەردىن بىر كۈنى سۇلەيسۇن ئوزۇق ئىزدەپ بىر مەھەللىگە بېرىپ، دەرۋازىسى ئوچۇق بىر ھويلىغا كىرىپ قاپتۇ. بۇ بىر بوياقچىنىڭ ھويلىسى ئىكەن. ھويلىدا يېرىمىغىچە يەرگە كۆمۈلگەن نۇرغۇن ياغاچ تۇڭلار بولۇپ، ھەر خىل رەڭ چىلاپ قويۇلغانىكەن. ھويلىسىغا سۇلەيسۇن كىرىپ قالاغانلىقىنى كۆرگەن بوياقچى دەرۋازىسىنى ئېتىپتۇ - دە، قولىغا بىر كالتەكنى ئېلىپ، سۇلەيسۇننى تۇتماقچى بولۇپ قوغلاپتۇ. سۇلەيسۇن ھويلىنىڭ ئىچىدە قېچىپ يۈرۈپ، ھەر خىل رەڭ چىلانغان تۇڭلارغا چۈشۈپ چىقىپتۇ - دە، ئاخىر جان ئاچچىقىدا تامدىن سەكرەپ قېچىپ قۇتۇلۇپتۇ. جاڭگالغا يېتىپ بارغۇچە ئۇنىڭ مويى قۇرۇپ ئاجايىپ چىرايلىق تۈسكە كىرىپ قاپتۇ. ئۆزىنىڭ تائىپىسىدىكى سۇلەيسۇنلەر ھەر خىل رەڭلەردە مويى جۇلالىنىپ چاقناپ تۇرغان بۇ سۇلەيسۇننى كۆرۈپ ھەيران قاپتۇ. ئەتىسى بىر قېرى سۇلەيسۇن سۇلەيسۇنلەرنى يىغىپ مەجلىس ئېچىپتۇ.

— ماڭا بىر ئوي كېلىۋاتىدۇ، — دەپتۇ ئۇ، — بۇ جاڭگالدا ھازىرغىچە بۇنداق چىرايلىق ھايۋان تۆرەلمىگەن.

بىز بۇ قېرىندىشىمىزنى جاڭگالدىكى ھايۋانلارغا پادىشاھ قىلايلى. شۇنداق قىلساق، ھەممىمىز پادىشاھ ئەۋلادى بولۇپ، راھەت - پاراغەتتە ياشايمىز.

بۇ پىكىر سۇلەيسۇنلەرگە يېقىپتۇ. ئۇلار دەرھال جاكار يېزىپ، سېغىزخان ۋە قاغىلار ئارقىلىق جاڭگالدىكى پۈتۈن ھايۋانلارغا ئېلان قىپتۇ:

ئەيىۇھەنناس، ئەيىۇھەنناس،
ئاڭلىمىغانلارنىڭ قۇلىقى گاس.
چىقتى گۈزەل بىر جاناب،
ئۈزۈن يىل قىلغاچ تاۋاپ...
شۇ زات بىزگە شاھ بولسا،
ئەل - يۇرتىمىز بولۇر ئاۋات.

جاڭگالدىكى ھايۋانلار يىغىلىپ بولغۇچە سۇلەيسۇنلەر تەخت ياساپ «گۈزەل» سۇلەيسۇننى تەختكە چىقىرىپ، ئەتراپىنى قوغداپ تۇرۇپتۇ. ھەممە يىغىلىپ قارىغۇدەك بولسا، ھەقىقەتەن تەختتە بۇ ئىقلىمدا كۆرمىگەن، ھەربىر تال مويى نەچچە خىل نۇر چېچىپ تۇرغان بىر جانىۋار ئولتۇرغۇدەك. شۇنىڭ بىلەن ھەممە ھايۋانلار ئۇنى پادىشاھ دەپ تونۇپ چوقۇنۇپتۇ.

قېرى سۇلەيسۇننىڭ مەسلىھەتى بويىچە توشقان قاتارلىق ھايۋانلارغا تەختكە يېقىن جايلارغا جايلىشىش بۇيرۇلۇپتۇ. شىر، يولۋاس، ئېيىق ۋە باشقىلارغا تەختتىن يىراققا جايلىشىش ۋە پادىشاھنى ئوزۇق بىلەن تەمىنلەش تاپشۇرۇلۇپتۇ.

بىر ھەپتە ئۆتۈپتۇ، بىر ئايمۇ ئۆتۈپتۇ. سۇلەيسۇنلەر ئويناپ - كۈلۈپ ھالاۋەتتە ياشاپتۇ، لېكىن يولۋاس، شىرلارنىڭ زەردىسى قايناپتۇ.

— ئەزەلدىن جاڭگالنى بىز سوراپ كەلگەن، بۇ پادىشاھ-

نىڭ قانچىلىك كارامىتى بار؟ ! بىزمۇ شۇنچىۋالا قاۋۇل تۇرۇقلۇق ئۇنىڭغا قۇل بولىمىزمۇ؟ ! — دەپتۇ يولۋاس.

— بىرەر ئاي بولدى، كارامىتى ئۇ ياقتا تۇرسۇن، ئاۋازىنىمۇ ئاڭلىمىدۇق. بۇ جاڭگالنى قاغا، ھۇۋقۇشلارنىڭ سەت ئاۋازلىرى قاپلاپ كەتتى، — دەپتۇ ئېيىق.

سېغىزخان بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپتۇ ـ دە، پادىشاھقا يەتكۈزۈپتۇ.

سۇلەيسۇنلەر مەسلىھەتلىشىپ، ھەر كېچىسى بىرنەچچە قېتىم ۋارقىراشنى قارار قىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ھەر كېچىسى ھەممە سۇلەيسۇنلەر تەڭ ۋارقىرايدىغان بوپتۇ. نۇرغۇن سۇلەيسۇنلەرنىڭ ئالتاغىل ئاۋازى جاڭگالدا قورقۇنچلۇق سادا پەيدا قىلىدىغان بوپتۇ. بۇ دەھشەتلىك ئاۋازنى ئاڭلىغان ھايۋانلار:

— پادىشاھنىڭ ئاۋازى قالتىس دەھشەتلىك ئىكەن، ئاۋازىغا قارىغاندا كۈچىمۇ زور ئوخشايدۇ، — دېيىشىپتۇ.

يەنە نۇرغۇن كۈنلەر ئۆتۈپتۇ، سۇلەيسۇنلەر ھالاۋەتتە ياشاپتۇ، باشقا ھايۋانلار بۇرۇقتۇرمىلىقتا قاپتۇ. بىر كۈنى دەھشەتلىك بوران چىقىپ، چاقماق چېقىپ، قاتتىق يامغۇر يېغىپتۇ، ياغقاندىمۇ ئۈچ كېچە ـ كۈندۈز يېغىپتۇ. ئۈچ كۈندىن كېيىن ھاۋا ئېچىلىپ، جاڭگال قۇرۇشقا باشلاپتۇ. ھايۋانلار پادىشاھتىن ھال سوراپ قويايلى، دەپ تەخت ئالدىغا توپلىنىپتۇ، لېكىن ھەممىسى ھاڭ ـ تاڭ بولۇپ قاپتۇ. قارىغۇدەك بولسا ئىلگىرى ئۆزلىرى كۆرگەن گۈزەل پادىشاھ ئولتۇرىدىغان تەختتە ئادەتتىكى بىر سۇلەيسۇن تۇرغۇدەك، تەخت ئەتراپىدىكى ئويمانلارغا يىغىلىپ قالغان سۇلار رەڭ سىلىنغاندەك تۇرۇپتىمىش. باشقا ھايۋانلار سۇلەيسۇنلەرنىڭ ھىيلىسىنى چۈشىنىپتۇ. غەزەپلەنگەن يولۋاس بىر نەرە تارتقانىكەن، سۇلەيسۇنلەر قۇيرۇقىنى قىسىپ تىكىۋېتىپتۇ. «تېشى پال ـ پال، ئىچى غال ـ غال» دېگەن تەمسىل شۇنىڭدىن قالغان بولسا كېرەك.

ئىمىن يالغانچى

ئىمىن ئاتلىق بىر قويچى بالا بار ئىكەن. ئۇ كەنتنىڭ ئاياغ تەرىپىدىكى دۆڭدە قوي باقىدىكەن. ئۇ دائىم يالغان گەپ قىلىپ، كىشىلەرنى ئالداشنى ئادەت قىلىۋالغاچقا، بىر كۈنى يەنە كىشىلەرنى ئالداپ ئويناماقچى بوپتۇ ـ دە، كەنتكە قاراپ جېنىنىڭ بارىچە ۋارقىراپتۇ:

— ۋاي بۆرە كەلدى ! چاپسان بولۇڭلار، بۆرە كەلدى !

كەنتتىكىلەر ئىشلىرىنى تاشلاپ، ئۇنىڭ قويلىرىنى قۇتۇلدۇرۇۋېلىش ئۈچۈن ئالدىراپ يېتىپ كەپتۇ. قارىسا بۆرە يوق.

— قېنى بۆرە؟ — دەپ سوراپتۇ كىشىلەر.

— ئويىنىشىپ ۋارقىراپ قويغانىدىم، — دەپتۇ ئىمىن يالغانچى ھىجىيىپ. كىشىلەر خاپا بولۇپ كېتىپ قاپتۇ.

بىرنەچچە كۈندىن كېيىن ئۇ يەنە شۇنداق ۋارقىراپتۇ. كىشىلەر يەنە ئۇنىڭغا ياردەم بېرىش ئۈچۈن يۈگۈرۈشۈپ كەلسە، يەنە بۆرە يوق. شۇنىڭدىن كېيىن كىشىلەر: «بۇ يالغانچىنىڭ گېپىگە ئىشەنمەيلى» دېيىشىپ قايتىپ كېتىپتۇ.

كۈنلەرنىڭ بىرىدە راستتىنلا بۆرە كېلىپ قاپتۇ. ئىمىن يالغانچى قورقۇپ كېتىپ، كانىيى يىرتىلغۇدەك ۋارقىراپ كىشىلەرنى ياردەمگە چاقىرىپتۇ، بىراق كىشىلەر: «ئۇ بىزنى يەنە ئەخمەق قىلىدۇ» دەپ، كەلمەي قويۇپتۇ. بۆرە ئۇنىڭ بىرمۇنچە قويىنى قىرىۋېتىپتۇ. شۇنداق قىلىپ، قويچى بالا يالغانچىلىقىنىڭ زىيىنىنى تارتىپتۇ.

خوراز بىلەن تۈلكە

بىر كۈنى بىر خوراز باغ ئىچىدە دانلاپ يۈرسە، ئالدىغا
بىر تۈلكە كېلىپ قاپتۇ. تۈلكە خورازنى شۈنداق تۈتاي دېيىـ
شىگە خوراز چاققانلىق بىلەن بىر سەكرەپ دەرەخ ئۈستىگە
چىقىۋاپتۇ. ئامالسىز قالغان تۈلكە خورازغا ھىيلە ئىشلىتىپ:
— مەزىن ئاخۈنۈم، يەرگە چۈشۈڭ، بىللە ناماز ئوقۇيلى، —
دەپتۇ. خوراز دەرەخ ئۈستىدە تۈرۈپ قولىنى ئىما قىلىپ:
— ئاۋۇ ئۆيدە ئىمام بار، چاقىرىپ چىقسىلا، ھەممىمىز
بىرلىكتە ناماز ئوقۇيلى، — دەپتۇ. نەپسى تاقىلداپ كەتكەن
تۈلكە ئۇ ئۆيگە كىرگەنىكەن، يوغان بىر تايغانغا ئۈچراپ قاپـ
تۇ. تايغان تۈلكىنى كاپلا قىلىپ تۈتۈۋاپتۇ. بۇنى كۆرگەن
خوراز خۇشال
بولۇپ، قاناتلىـ
رىنى قېقىپ:
— قى،
قى، قى، ئەمدى
جامائەتنى يىـ
غاي، — دەپ
قىچقىرىپ كېـ
تىپتۇ.

ئوتۇنچى بىلەن ئېيىق

بۇرۇنقى زاماندا بىر ئوتۇنچى ئۆتكەنىكەن. بۇ ئوتۇنچىنىڭ بىرەرمۇ ئوغلى يوق ئىكەن. شۇڭلاشقا، ئۇ جاڭگالدىن ئوتۇننى ئۆزى بازارغا يۈدۈپ ئاپىرىپ ساتىدىكەن، ئەمما ئوتۇن سېتىپ تاپقان پۇلى قورسىقىنى تويغۇزۇشقا يەتمەي، ھەر كۈنى يېرىم ئاچ، يېرىم توق يۈرىدىكەن.

كۈنلەردىن بىر كۈنى جاڭگالدا ئوتۇن ئېلىۋاتسا، تۇيۇقسىز ئالدىدىن بىر ئېيىق چىقىپ قاپتۇ. ئوتۇنچى نېمە قىلىشىنى بىلمەي تۇرسا، ئېيىق ئادەم تىلىدا سۆزلەپتۇ:

— مەن ئۇزۇندىن بېرى مۇشۇ جاڭگالدا ياشايمەن. سېنىڭمۇ ئۇزۇندىن بېرى مۇشۇ جاڭگالدىن ئوتۇن ئەكېتىدىغانلىقىڭنى بىلىمەن. بىراق، سەن ياخشى ئوتۇنلارنى تاپالمايۋاتىسەن، ئۇنىڭ ئۈستىگە، ۋاقتىڭنىڭ كۆپ قىسمى ئوتۇن ئېلىشقا كېتىپ، بىر كۈندە بازارغا ئاران بىر قېتىم بېرىۋاتىسەن. كەل، ئىككىمىز دوست بولايلى. مەن ساڭا ئوتۇن تەييارلاپ بېرەي، سەن بۇنىڭدىن كېيىن ئوتۇننى بازارغا ئېلىپ بېرىپ سېتىشنىلا بىل.

شۇ كۈندىن باشلاپ ئوتۇنچى ئېيىق دوستى تەييارلاپ قويغان ياخشى ئوتۇنلارنى بىر كۈندە ئىككى - ئۈچ قېتىم بازارغا ئاپىرىپ سېتىپ، ئاز كۈندىلا ھال - ئوقىتى ياخشى-

لىنىپ بىر ئېشەكلىك بولۇپ قاپتۇ، ئۇچىسىدىكى كىيىم ـ
كېچەكلىرىمۇ يېڭىلىنىپتۇ، ھەر قېتىم ئوتۇنغا بارغىنىدا ئې-
يىق دوستىغا يەيدىغان بىر نەرسىلەرنى ئېلىپ بارىدىغان بوپ-
تۇ. شۇنداق قىلىپ، بۇ ئىككىسى ئىناق ئۆتۈشۈپتۇ. بىر كۈ-
نى ئېيىق ئوتۇنچىنى ئۆز ئۆيىگە تەكلىپ قىپتۇ. ئوتۇنچىمۇ
ماقۇل دەپ ئېيىقنىڭ ئۆڭكۈرىگە كىرىپتۇ. ئېيىق ئوتۇنچىنى
ئوبدان مېھمان قىپتۇ. بىراق، ئۇلار گەپتىن گەپ چىقىپ
قىزىرىشىپ قاپتۇ. سەپرا ئوتۇنچى ئېيىقنى:
ــ ھايۋان دېگەن ھامان ئەقىلسىز ھايۋان. سېنىڭ بىلەن
دوست بولۇپ يۈرگەن مەنمۇ بىر ئەخمەق ! ــ دەپ تىللاپتۇ.
ئوتۇنچىنىڭ دوستلۇقنىڭ يۈزىنى قىلماي شۇنچە ئاچچىق
سۆزلەر بىلەن ھاقارەتلەۋاتقانلىقىدىن ئېيىق قاتتىق رەنجىپ-
تۇ، بىراق چاندۇرماپتۇ. شۇ ئارىدا كەچ كىرىپ قاپتۇ. ئوتۇن-
چى كەتمەكچى بولۇپ ئورنىدىن تۇرغانىكەن، ئېيىقنىڭ ئۇ-
نىڭغا ئىچى ئاغرىپ:

— يول خەتەرلىك، قونۇپ قالغىن، — دەپتۇ. ئوتۇنچىمۇ ئىلاجسىز ماقۇل بوپتۇ، بىراق بۇ ئەبلەخ بىلەن قىزىرىشىپ قالدىم، ئەمدى ماڭا قەست قىلىپ قويمىغىدى، دەپ ئويلاپ، نىيىتى بۇزۇلۇپتۇ - دە، ئېيىقنى ئۆلتۈرۈۋېتىپ كەتمەكچى بوپتۇ. بىرئازدىن كېيىن ئېيىق ئۇخلاپ قاپتۇ. ئوتۇنچى ئاس-تا ئورنىدىن تۇرۇپ، پالتا بىلەن ئېيىقنىڭ بېشىغا كەلتۈرۈپ بىرنى ساپتۇ، ئېيىقنىڭ بېشىدىن بۇلدۇقلاپ قان ئېقىپ هوشىدىن كېتىپتۇ. ئوتۇنچى ئۆڭكۈردىن چىقىپ، ئېشىكىگە مىنىپتۇ - دە، تىكىۋېتىپتۇ.

مانا شۇنىڭدىن كېيىن ئوتۇنچى باشقا جاڭگالغا بارىدىغان بوپتۇ. ئارىدىن بىر يىل ئۆتۈپتۇ. بىر كۈنى ئۇ جاڭگالدا ئو-تۇن ئېلىۋاتسا، ئالدىدىن ئۆزىنىڭ هېلىقى ئېيىق دوستى چىقىپ قاپتۇ. قورقۇپ كەتكەن ئوتۇنچى ئېيىققا قاراپ:

— ئېيىق دوستۇم، مەن قارا نىيەتلىك قىلىپ، بۇلتۇر سې-نى ئۆلتۈرمەكچى بولۇپ، پالتا بىلەن چاپقانىدىم. مەن بۇ گۇنا-هىمنى بوينۇمغا ئالىمەن. ئەمدى مېنى نېمە قىلساڭ مەيلى، — دەپتۇ.

— هەر هالدا ياخشى ئىش قىلمىدىڭ، — دەپتۇ ئېيىق، — گۇناهىڭنى ئىقرار قىلغانلىقىڭ ئۈچۈن بولدى قىلدىم. پالتا چاپقان يەرنى كۆرۈپ باقە، قانداق بولۇپ قالدىكىن؟

ئوتۇنچى ئېيىقنىڭ بېشىغا يېقىن كېلىپ قاراپ بېقىپ-تۇ، پالتىنىڭ ئىزى يوق، سەللىمازا ساقىيىپ كېتىپتۇ.

— سەن پالتا بىلەن چاپقان جاراهەت ساقايدى، لېكىن تىلىڭ بىلەن دىلىمغا چېكىلگان جاراهەت تېخى ساقايمىدى، — دەپتۇ ئېيىق ۋە جاڭگالغا كىرىپ كېتىپتۇ.

بىر رىۋايەتتە «تىغ يارىسى ساقىيار، دىل يارىسى ساقاي-ماس» دېگەن ماقال شۇنىڭدىن قالغان، دەيدۇ.

قىزغانچۇق كالا

ناھايىتى گۈزەل، كەڭرى بىر يايلاق بار ئىكەن. بۇ يەردە ھەر خىل ھايۋانلار ئوتلايدىكەن. بىراق، بۇلارنىڭ تولىسى قىزغانچۇق بولغاچقا، بىر - بىرى بىلەن ئەپ ئۆتمەيدىكەن، بىرىنى بىرى ھەرگىز يېنىغا كەلتۈرمەي، يىراق - يىراقلاردا تارقاق ئوتلايدىكەن، بىرى ئاچ قېلىپ ئۆلسىمۇ، يەنە بىرىنىڭ كارى بولمايدىكەن.

كۈنلەردىن بىر كۈنى كالا ئۆزى ئىگىلىۋالغان كەڭرى بىر پارچە يەردە ئوتلاۋاتسا، بىر قېرى قوي كېلىپ كالىنىڭ يېنىدا ئوتلىغىلى تۇرۇپتۇ. كالا قىزغانچۇقلۇق قىلىپ ئۇنىڭ-غا قاراپ كۆزلىرىنى چەكچەيتىپتۇ - دە:

— ھە، نېمىدەپ كەلدىڭ بۇ يەرگە؟ مەن يەيدىغان ئوتنى يەۋاتىسىنا؟! يوقال كۆزۈمدىن! — دەپ ۋارقىراپتۇ.

— ھۆرمەتلىك كالا ئاكا، — دەپتۇ قوي مۇلايىملىق بىلەن، — كۆرۈپ تۇرۇپسىز، يايلاق بولسا شۇنچە كەڭرى، ئوت - چۆپ دېگەن ئېشىپ - تېشىپ تۇرۇپتۇ. بۇ يەر ئىككىمىزگىلا ئەمەس، باشقىلار كەلسىمۇ يېتىپ ئاشىدۇ. مەنمۇ ئوتلاي، سىزمۇ ئوتلاۋېرىڭ. بىر - بىرىمىزگە ھەمراھ بولۇپ، دۈشمەن كەلسە بىرلىكتە قارشى تۇرۇپ، دوستانە ئۆتەيلى.

— تولا كاپشىما! نەگە بارساڭ بار، يوقال بۇ يەردىن! —

دەپ ۋارقىراپتۇ كالا ۋە قوينىڭ شۇنچە چىرايلىق سۆزىگە قۇلاقمۇ سالماپتۇ.

— ئۇنداق قىلماڭ، كالا ئاكا، — دەپتۇ قوي يەنە يالۋۇرۇپ، — مەن ئوتنى سىزدەك چاينىمايلا يالماپ يۇتمايمەن، پەقەت ئوتنىڭ ئۇچىنىلا يەيمەن، بۇنىڭ سىزگە ھېچقانداق زىيىنى يوق...

لېكىن، قىزغانچۇق كالا بىچارە قوينى ھەيدىۋەتمەكچى بولۇپ، رەھىمسىزلىك بىلەن ئۇسۇشكە باشلاپتۇ. ئاخىر بىچارە قوينىڭ ئۇچەي - باغرىنى چۇۋۇپ تاشلاپتۇ. دەل شۇ پەيتتە ئىككى ئاچ بۆرە كېلىپ قاپتۇ. كالا دەرھال قېچىپتۇ، لېكىن بىچارە قوي ئېغىر يارىلانغانلىقتىن قېچىش ئۇياقتا تۇرسۇن، ئورنىدىنمۇ تۇرالماي يېتىپ قاپتۇ ۋە قېچىپ كېتىۋاتقان قىزغانچۇق كالىنى غەزەپ بىلەن قارغاشقا باشلاپتۇ:

— سەن قىزغانچۇق، ئاچ كۆز ئىپلاس، مېنى مۇشۇنداق ناكار قىلىپ قويمىغان بولساڭ، مەنمۇ قېچىپ كېتەلەيتتىم ياكى ئىككىمىز بىر بولۇپ بۆرە بىلەن ئېلىشاتتۇق. ئالدىرىماي تۇر، مۇشۇ قىزغانچۇقلۇقۇڭ، ئاچ كۆزلۈكۈڭ بىر كۈنى بولمىسا بىر كۈنى سېنىڭمۇ بېشىڭغا چىقىدۇ!

بۆرىلەر ھايت - ھۇيت دېگۈچە بىچارە قوينى پاك - پاكىز يەۋېتىپ يەنە مېڭىپتۇ.

قورقۇپ كەتكەن كالا شۇ قاچقىنىچە يايلاقنىڭ ئۇ چېتىگە يېتىپ بېرىپتۇ. بۇ يەردە بىر ئات ئوتلاۋاتقانىكەن، كالا ئۇنىڭ يېنىغا كېلىپ ئەمدىلا ئوتلىشىغا ئاتمۇ قىزغانچۇقلۇق قىلىپ ۋارقىراپتۇ:

— نەدىن كەلگەن ئاچ ئەرۋاھسەن؟ يوقال!

— بۇرادەر ئات، ماڭا رەھىم قىلغىن، يايلاق كەڭرى، سەنمۇ ئوتلا، مەنمۇ ئوتلاي، ئىككىمىز بىر - بىرىمىزگە

ھەمراھ بولۇپ ياشايلى، — دەپتۇ. ئات ئۇنىماپتۇ، ھەتتا كالىنى تېپىشكە باشلاپتۇ، ئات تېپىۋېرىپ كالىنىڭ پۇتىنى سۇندۇرۇۋېتىپتۇ. كالا يىقىلىپتۇ. شۇ ئەسنادا ھېلىقى ئىككى بۆرە بۇ يەرگە يېتىپ كەپتۇ. ئات دەرھال قېچىپتۇ، كالا بولسا قاچالماپتۇ.

— ھە، نەگە بارماقچىدىڭ؟ — دەپتۇ بۆرىلەر خۇشال بولۇشۇپ، — بايا قېچىپ كېتىۋىدىڭ، ئەمدىغۇ قولغا چۈشكەنسەن !

كالىنىڭ كۆزلىرىدىن تاراملاپ ياش ئېقىپتۇ. بايىلا قويىنىڭ: «ئالدىرىماي تۇر، مۇشۇ قىزغانچۇقلۇقۇڭ، ئاچ كۆزلۈكۈڭ بىر كۈنى بولمىسا بىر كۈنى سېنىڭمۇ بېشىڭغا چىقىدۇ» دېگەن سۆزلىرى ئېسىگە چۈشۈپتۇ ۋە ئۆز قىلمىشىدىن ئېچىنىپ:

«بىچارە قوي، گېپىڭ توغرا ئىكەن، قىزغانچۇقلۇق، ئاچ كۆزلۈك قىلمىغان بولسام، سېنىڭ جېنىڭغىمۇ زامىن بولمايتتىم، مەنمۇ بۇ ئاقىۋەتكە چۈشۈپ قالمىغان بولاتتىم. خەير، ئاتمۇ ماڭا قىزغانچۇقلۇق قىلدى، بۇنىڭ ئاچ كۆزلۈكىدىمۇ ئاخىر بىر كۈنى بېشىغا چىقىدۇ !» دەپ يىغلىۋېتىپتۇ.

بۆرىلەر بولسا كالىنى مەززە قىلىپ يېيىشكە باشلاپتۇ.

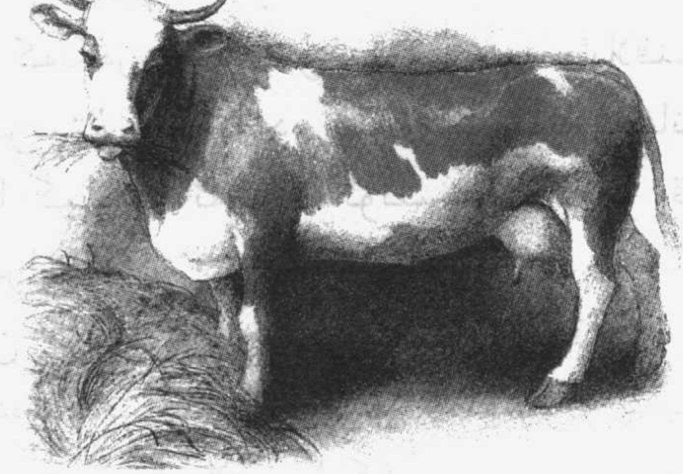

ھورۇن بالا

بىر دېھقان ئون ياشلاردىكى ئوغلىنى ئەگەشتۈرۈپ بىر ئىش بىلەن بازارغا مېڭىپتۇ، يولدا كېتىپ بېرىپ، ئاتىنىڭ بىر كونا تاقىسىنى كۆرۈپ قاپتۇ ـ دە، ئوغلىغا:

— بالام، ئاۋۇ تاقىنى ئېلىپ خۇرجۇنۇڭغا سېلىپ قويـ. غىنا، لازىم بولىدۇ، — دەپتۇ.

بۇ بالا ناھايىتى ھورۇن ئىكەن، شۇڭا ئۇ ئاتايىن يەرگە ئېـ. ڭىشىپ تاقىنى ئېلىشتىن ئېرىنىپ:

— ئۇ كونا تاقىنى نېمە قىلىمىز، دادا، بولدىلا، كېتىـ. ۋېرەيلى، — دەپ ئالماپتۇ.

— ئۇنداق دېمە، ئوغلۇم، «كېرەكلىك تاشنىڭ ئېغىرى يوق» دېگەن گەپ بار. بىر قېتىم يەرگە ئېڭىشىشتىن ئېرىنمىگىن.

— بولدىلا، دادا، — دەپتۇ بالا يەنە.

دادىسى ئاخىر تاقىنى ئۆزى ئاپتۇ، بازاردا ئىشلىرىنى تۈگەتكەندىن كېيىن ھېلىقى تاقىنى تۆمۈر ـ تەرسەكچىلەرگە بىر تەڭگىگە سېتىپ، ئۇنىڭغا جىگدە سېتىۋاپتۇ ـ دە، جىگـ. دىنى يانچۇقىغا سېلىپ مېڭىپتۇ. بالىنىڭ قورسىقى ئاچقاـ. لىقتىن جىگدىنى بەكمۇ يېگۈسى كەپتۇ، بىراق دادام ھېلى بېرىدىغۇ دەپ، گەپ قىلماي مېڭىپتۇ. بىرئازدىن كېيىن دادىسى جىگدىنى بىر تالدىن يەرگە تاشلاپ مېڭىپتۇ. بالا

خۇشال بولۇپ، ھەربىر تال جىگدىگە بىر ئېگىشىپ تېرىپ يەپ مېڭىپتۇ. شۇنداق قىلىپ ئۆيگە يېتىپ بارغۇچە بالا نەچچە ئون قېتىم ئېگىشىپتۇ.

— قانداق، بالام؟ — دەپتۇ دادىسى ئوغلىغا قاراپ، — بايا تاقىنى بىر قېتىم يەرگە ئېگىشىپ ئېلىشتىن ئېرىنگەنىدىڭ، مانا ئەمدى شۇ تاقا سېنى نەچچە ئون قېتىم يەرگە ئېگىشتۇردى. ئېسىڭدە بولسۇنكى، كىچىككىنە نەرسە بولسىمۇ ئۇنى كۆزگە ئىلماي تاشلىۋېتىشكە بولمايدۇ. ئىشتىن قاچقىنىڭ بىلەن بەربىر قورساققا تۇتۇلۇپ قالىسەن!

بوي يەتمىگەن ئۈزۈم ئاچچىق

كۆز كۈنلىرىنىڭ بىرىدە ئاچ قالغان تۈلكە باغقا كىرىپتۇ. باراڭدىكى مەي بولۇپ پىشىپ كەتكەن ئۈزۈملەرگە قاراپ تۈلكىنىڭ ئاغزىغا سېرىقسۇ يىغىلىپتۇ. ئۇ ئۈزۈمدىن راسا يەپ قورسىقىنى تويغۇزماقچى بوپتۇ، بىراق باراڭ ئېگىز بولغاچقا، ئۈزۈملەرگە بويى يەتمەپتۇ، سەكرەپ بېقىپتۇ، بولماپتۇ. تۈلكە كەينىگە يېنىپ تۇرۇپ بار كۈچى بىلەن يۈگۈرۈپ كېلىپ سەكرەپتىكەن، بىراق يەنىلا ئالالماپتۇ. شۇنداق قىلىپ، تۈلكە ھەممە ئاماللارنى قىلىپ باققان بولسىمۇ، ئۈزۈملەرنى يېيەلمەپتۇ. ئۇ ئۈزۈملەرگە قاراپ «ئۇھ» تارتىپ:

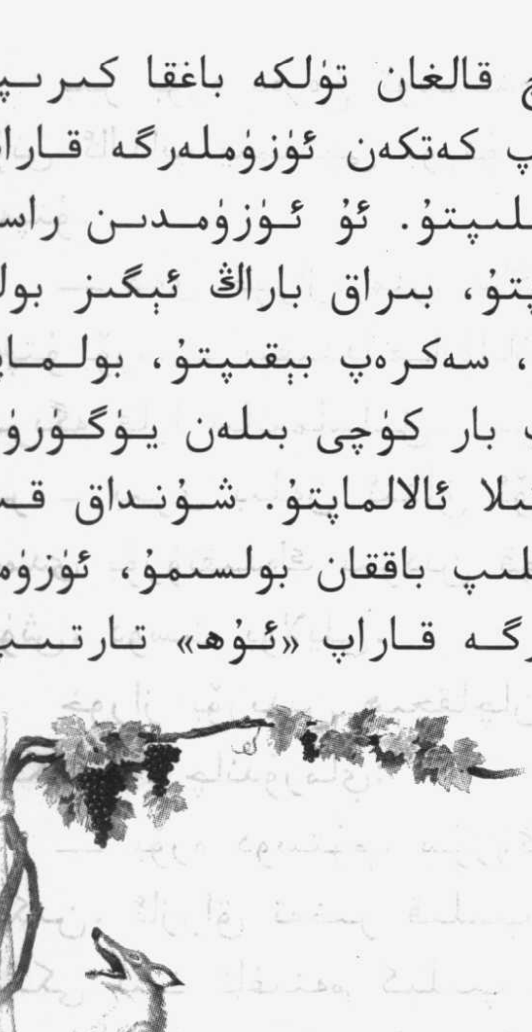

«ھەي، بۇ ئۈزۈملەر تېخى پىشماپتۇ. خام ئۈزۈم ئاچچىق بولىدۇ، يېسە چىشنى قامالتىدۇ. پىشقاندا كېلىپ يەي» دەپتۇ ـ دە، تۈكۈرۈكىنى يۇتقىنىچە باغدىن ئاستا چىقىپ كېتىپتۇ.

«بوي يەتمىگەن ئۈزۈم ئاچچىق» دېگەن گەپ شۇنىڭدىن قالغانىكەن.

خوراز بىلەن بۆرە

بىر بۆرە دەرەخ ئۈستىدە ئولتۇرغان خورازنى كۆرۈپ، ئۇنى ئالداپ يېمەكچى بوپتۇ ـ دە، ئاستا دەرەخنىڭ تۈۋىگە كەپتۇ.

— هەي خوراز، مەن ساڭا بىر خۇش خەۋەر ئەكەلدىم، — دەپتۇ بۆرە، — يېقىندا هايۋانلار بىلەن قۇشلار ئارىسىدا بىر ـ بىرىگە قارا سانىماسلىق، بىر ـ بىرىنى بوزەك قىلماسلىق، بىر ـ بىرى بىلەن ئىناق ئۆتۈش توغرۇلۇق توختام تۈزۈلدى، ئەمدى بۇرۇنقىدەك بىزدىن قورقمىساڭمۇ بولىدۇ. يەرگە چۈش، دوست بولايلى.

خوراز بۆرىدىن هېچقاچان ۋاپا كەلمەيدىغانلىقىنى ياخشى بىلگەچكە، چاندۇرماي:

— بۆرە دوستۇم، سۆزۈڭنىڭ راستلىقىغا ئىشىنىمەن. لېكىن، ئازراق تەخىر قىلىپ تۇرساڭ، سېنىڭدىن باشقا يەنە ئىككى ئىت ئاغىنەم كېلىپ ماڭا خەۋەر قىلماقچىدى، ئۇلارمۇ هازىرلا كېلىدۇ. شۇنىڭدىن كېيىن مەنمۇ چۈشەي، هەممىمىز بىللە ئوينايلى، — دەپتۇ.

بۆرە خورازنىڭ بۇ سۆزىنى ئاڭلاپ، ئىككى ئىت يېتىپ كەلسە، ئۆزىنىڭ تۇگىشىدىغانلىقىنى ئويلاپ، قۇيرۇقىنى قىسـ ـقان پېتى قېچىپتۇ.

— ھەي ئاغىنە، نېمشقا قاچىسەن؟ — دەپ ۋارقىراپتۇ خوراز، — توختام تۈزۈلدى دەۋاتاتتىڭغۇ !

— ۋاي خوراز ئاغىنە، ئۇ ئىككىسى توختامنى ئاللىقاچان بۇزغاندۇ، ھەر ھالدا پەخەسرەك بولاي، — دەپتۇ بۆرە قېچىپ كېتىپ بېرىپ. خوراز ئۇنىڭ كەينىدىن:

— ئالدامچىنىڭ قۇيرۇقى بىر تۇتام ! — دەپ ۋارقىراپتۇ.

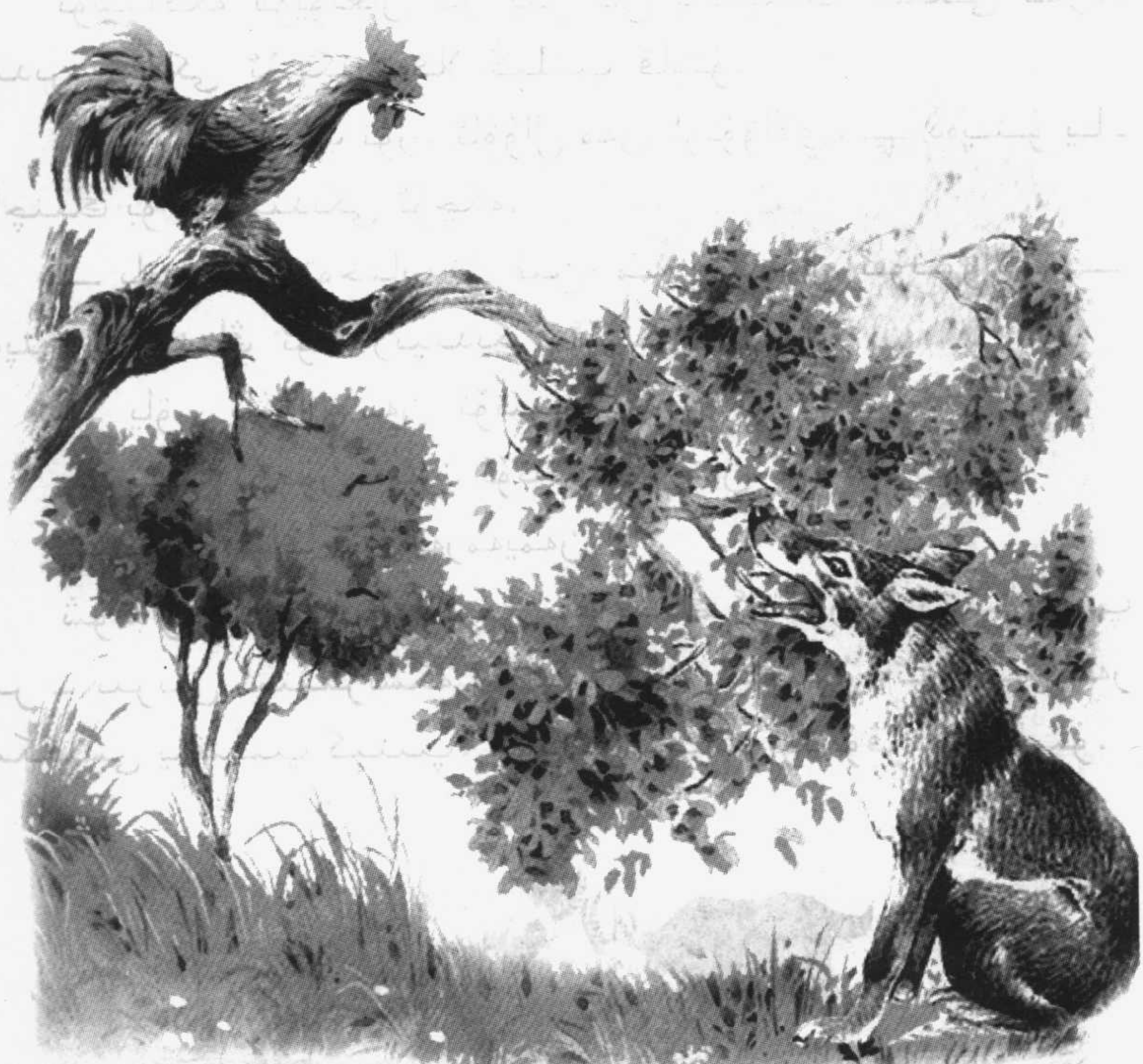

ئىككى ئۆچكە

ئۆستەڭگە قويۇلغان تار بىر تال ياغاچنىڭ ئىككى تەرد-پىدىن ئىككى ئۆچكە تەڭلا كېلىپ قاپتۇ.

— سەن توختاپ تۇر، ئاۋۋال مەن ئۆتۈۋالاي، — دەپتۇ يا-غاچنىڭ بۇ تەرىپىدىكى ئۆچكە.

— ياق، سەن توختاپ تۇرغىن، مەن ئاۋۋال ئۆتۈۋالاي، — دەپتۇ ياغاچنىڭ ئۇ تەرىپىدىكى ئۆچكە.

— ياق، ئاۋۋال مەن ئۆتىمەن !

— نېمە ئۇچۇن سەن ئۆتەتتىڭ، مەن ئۆتىمەن !

— مەنمۇ ساڭا يول بەرمەيمەن !

شۇنداق قىلىپ، ئىككىسى ياغاچنىڭ ئوتتۇرىغا كېلىۋېلىپ بىر - بىرىنى ئىتتىرىشكە ۋە ئۇسۇشكە باشلاپتۇ. ئاخىر ھەر ئىككىسى يىقىلىپ كېتىپ، سۇنىڭ ئىچىدە تۇنجۇقۇپ ئۆلۈپتۇ.

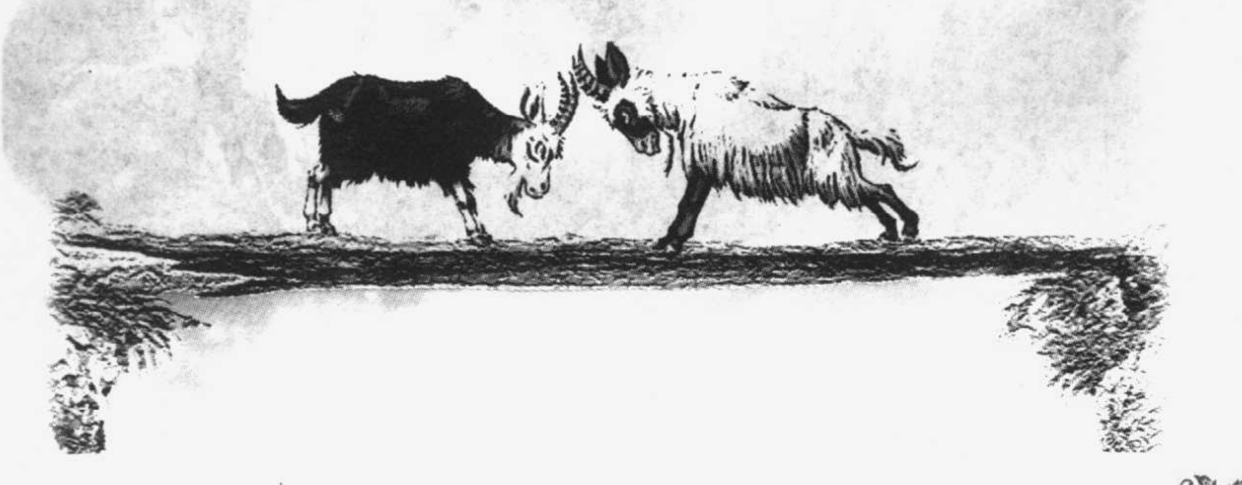

بېخىل باي

بۇرۇنقى زاماندا بىر بېخىل باي ئۆتكەنىكەن. ئۇنىڭ مىڭلاپ مال چارۋىسى، ئامبار - ئامباردا ئاشلىقى، ھېسابسىز پۇل - پۇچەكلىرى بار ئىكەن، بىراق ئۆيلەنسە خوتۇنىنىڭ قورسىقىنى بېقىشتىن قورقۇپ ئۆيلەنمىگەن، تاماق ئەتسە ئوتۇن، ئاشلىق كېتىشتىن قورقۇپ ئوچاق سالمىغانىكەن. ئۇ قورسىقى ئاچسا كىمنىڭ مورىسىدىن تۇتۇن چىقسا، شۇ ئۆيگە بارىدىكەن، شۇڭا تۇزۇك بىر نەرسە يېمىگەنلىكتىن پۇتۇن بەدىنى ئىششىپ، شامال كېسىلى بولۇپ قاپتۇ، تېۋىپقا كۆرسەتسە، تېۋىپ، مال ئۆلتۈرۈپ تېرىسىگە كىرىشنى، گۆشىنى يېيىشنى بۇيرۇپتۇ. باي قوشنىسىدىن مەسلىھەت سوراپتۇ.

— ۋاي قوشنام، — دەپتۇ ئۇ، — تېۋىپ مېنى، بىرەر مال ئۆلتۈرۈپ تېرىسىگە كىرىڭ، گۆشىنى يەڭ، ئاندىن ساقىيىسىز، دەۋاتىدۇ. قوي ئۆلتۈرۈپ تېرىسىگە كىرەي دېسەم، قاراپ تۇرۇپ بىر مالنىڭ جېنىغا زامىن بولسام، قانداق بولار دەۋاتىمەن. ماڭا بىر مەسلىھەت بەرسىلە، قانداق قىلسام بولار؟

قوشنىسى ئۇنىڭ بىر قوينىڭ مەرىدىن كېچەلمەيۋاتقانلىقىنى بىلىپ مۇنداق دەپتۇ:

— بىزنىڭ ئۆيدە بۇلتۇر قۇربان ھېيتتا ئۆلتۈرگەن بىر

قوينىڭ تېرىسى تۇراتتى، سىلىنى شۇ تېرىگە ئېلىپ قويسام، قانداق ؟

بۇ مەسلىھەت بايغا بەكمۇ يېقىپتۇ ۋە قوشنىسىدىن تېز-رەك شۇنداق قىلىپ قويۇشنى ئۆتۈنۈپتۇ.

قوشنىسى تېرىنى سۇ پۈركۈپ يۇمشىتىپ، بېخىل باينى يۆگەپتۇ. تېرىدە قوي پىتى بار ئىكەن، باينى راسا چېقىشقا باشلاپتۇ. قوشنىسى بۇ ئەھۋالنى بىلگەندىن كېيىن، باينىڭ ئۆيىدىكى ئۆچكە چۇپۇرىدا ئىس سېلىپ، باينى قۇتقۇزماقچى بوپتۇ.

— ياق، ئۇنىڭدا ئارغامچا ئېشىمەن، — دەپ ۋارقىراپ كې-تىپتۇ باي كۆزىنى چەكچەيتىپ، — ئۇنى ھەرگىز كۆيدۈرۈۋەت-مىسىلە !

— توغرا، توغرا، — دەپتۇ قوشنىسى ئويلىنىپ تۇر-ماستىنلا، — چۇپۇرنىڭ كۆيۈپ كەتكىنىدىن سىلىنىڭ ئۆلۈپ كەتكەنلىرى ئەۋزەل ئوخشىمامدۇ؟

— ئەمدى... ئەمدى ... — باي دۇدۇقلاپ تۇرۇپ قاپتۇ.

«بېخىل جېنىدىن كېچەر، مېلىدىن كەچمەس» دېگەن گەپ شۇنىڭدىن قالغانىكەن.

تۆگە بىلەن ئۆچكە

بۇرۇنقى زاماندا بىر ئۆچكە بىلەن بىر تۆگە دوست بوپتۇ. ئۇلار بىللە ئوتلاپ، بىللە سۇلاپ ناھايىتى ئىناق ئۆتۈشىدىكەن. بىر كۈنى ئىككىسى ئولتۇرۇپ پاراڭغا چۈشۈپتۇ.

— مەن بەكمۇ مۇلايىم، ئاداش، — دەپ گەپ باشلاپتۇ تۆگە، — بويۇمنىڭمۇ بوي دېگۈچىلىكى بار، ئەقلىممۇ جايىدا، ماڭا كىمنىڭمۇ زوقى كەلمىسۇن؟

— سەكرەشتە ماڭا يېتىدىغىنى يوق، ئۇپرىمايدىغان ئاچا تۇيىقىم بار. مېنىڭچە، بويىنىڭ ئېگىز بولغىنىدىن پاكار بولغىنى ياخشى، — دەپتۇ ئۆچكىمۇ ساقىلىنى سىلاپ قويۇپ.

— ياق، ئاداش، — دەپتۇ تۆگە، — پاكارنىڭ نېمىسى ياخشى؟ ئېگىز بولغانغا يەتمەيدۇ!

ئۇلار خېلى ئۇزۇن پاراڭلاشقاندىن كېيىن ئوتلاش ئۈچۈن مېڭىشىپتۇ. بىر يەرگە كېلىپ قارىسا ناھايىتى چىرايلىق باغ تۇرغۇدەك، باغنىڭ ئىچىدە ھەر خىل مېۋىلەر پىشىپ كېتىپتۇ. بىراق، تام بەك ئېگىز بولغاچقا، ھەر ئىككىسى باغقا كىرەلمەپتۇ. تۆگە ئۇزۇن بويىنىنى سوزۇپ تامدىن چىقىپ تۇرغان شاخلارنى يېيىشكە باشلاپتۇ. ئۆچكە ھەرقانچە سەكرەپ باقسىمۇ بويى يەتمەي، ھېچ نەرسە يېيەلمەپتۇ. تۆگە ئۆچكىگە قاراپمۇ قويماي يەۋېرىپتۇ. ئۆچكە بويىنىنى قىسىپ، ئاغزىنى

تامشىپ بىر چەتتە تۇرۇپتۇ. تۆگە دوستىنىڭ تېخىمۇ ئۇغد-سىنى قايىنتىپ:

— قانداق، ئۆچكە ئاداش، بوينىڭ ئېگىز بولغىنى ياخشىمىكەن؟ — دەپ كۆرەڭلەپتۇ. ئۆچكە گەپ - سۆز قىلماپتۇ، بىراق ئۇياق - بۇياققا قاراپ يۈرۈپ بىر سۇڭگۇچنى كۆرۈپ قاپتۇ - دە، باغنىڭ ئىچىگە كىرىپ كېتىپتۇ. تۆگە سۇڭگۇچنىڭ ئالدىغا كېلىپ كىرەلمەپتۇ. ئۆچكە ھەر خىل مېۋىلەرنى تويغۇچە يەپتۇ، بىردەمدىن كېيىن سەكرەپ باراڭغا چىقىپ ئۈزۈم يەپ ئولتۇرۇپ، سىرتتا ئاغزىنى تامشىپ قاراپ تۇرغان تۆگىگە مۇنداق دەپتۇ:

— قانداق، دوستۇم تۆگىۋاي، دېمىڭ ئىچىڭگە چۈشۈپ كەتتىمۇ؟ بوينىڭ پاكار بولغىنى ياخشىمىكەن؟

بۇلارنىڭ ماختىنىشلىرىنى ئاڭلاپ تۇرغان بىر ئات كېلىپ:

— ھەر ئىككىڭلار ئورۇنسىز ماختىنىۋاتىسىلەر. ھەممە نەرسىنىڭ بويى ئوخشاش بولمايدۇ، ئېگىزنىڭ ئارتۇقچىلىقىمۇ، كەمچىلىكىمۇ بولىدۇ، پاكارنىڭمۇ شۇنداق. ئۆزۈڭلارنىڭ يېتىشسىزلىك تەرىپىڭلارنى كۆرمەي، ئارتۇقچىلىق تەرىپىڭلارنى سۆزلەپ ماختىنىۋېرىشتىن ئىزا تارتمامسىلەر؟ — دەپتۇ.

ئاتنىڭ بۇ ئورۇنلۇق سۆزى ئۇلارنى بەكمۇ خىجىل قىپتۇ.

تۈلكە بىلەن ئېشەك

بىر تۈلكە يۈگۈرۈپ كېلىۋېتىپ، تۇيۇقسىزلا چوڭقۇر ئازگالغا چۈشۈپ كېتىپتۇ، ھەرقانچە قىلىپمۇ چىقالماپتۇ، قانداق قىلىشنى بىلمەي ئولتۇرغاندا، بىر ئېشەك سۇ ئىزدەپ يۈرۈپ ھېلىقى ئازگالنىڭ يېنىغا كەپتۇ ۋە ئازگالدىكى تۈلكىنى كۆرۈپ، ئۇنىڭدىن:

— ھەي تۈلكىۋاي، بۇ يەردە نېمە قىلىۋاتىسەن؟ — دەپ سوراپتۇ.

— ۋاي نېمىسىنى سورايسەن، — دەپتۇ تۈلكە، — بۇ كەڭ دالىدا ئۇسسۇزلۇق ۋە ئىسسىقتىن ئۆلەي دەپ قالدىم. بۇ يەر بەك سالقىن ئىكەن ھەم سۇپسۈزۈك سۇ بار ئىكەن، راھەتلىنىپ دەم ئېلىۋاتىمەن.

بۇنى ئاڭلىغان ئېشەك، مەنمۇ سۇ ئىچىپ سالقىنداپ راھەتلىنەيچۇ، دەپ ئويلاپ ئازگالغا چۈشۈپتۇ. ئاران تۇرغان تۈلكە شۇ ھامان بىر سەكرەپ ئېشەكنىڭ ئۈستىگە مىنىپتۇ-دە، يەنە بىر سەكرەپ ئازگالدىن كەڭ دالىغا چىقىپ كېتىپ قاپتۇ. ئېشەك ئازگالنىڭ ئىچىدىن چىقالماي قاپتۇ.

«يالغانچىغا ئىشەنسەڭ، بېشىڭغا بالا تاپىسەن» دېگەن ماقال شۇنىڭدىن قالغانىكەن.

ئەقىللىق بورسۇق

كۆنلەرنىڭ بىرىدە قورسىقى ئېچىپ ئۆلەر ھالغا چۈشۈپ قالغان بىر بۆرە جاڭگالدا تىمىسقىلاپ كېلىۋاتسا، ئۇشتۇمتۇت سېمىز بىر بورسۇق ئۇچراپ قاپتۇ. ھەر نېمە بولسا ئوزۇق تېپىلدى دەپ، خۇشاللىقتىن ئاغزى قۇلىقىغا يەتكەن بۆرە:

— بۇرادەر بورسۇق، نەدىن كېلىپ، نەگە كېتىپ بارىسەن؟ — دەپ ھجىيىپ سوراپتۇ.

بۆرىنىڭ شۇم نىيىتىنى سەزگەن بورسۇق دەرھال ئەقىل ئىشلىتىپتۇ ـ دە:

— ۋاي، بۆرە ئاكا، سىزنى ئىزدەپ چىقمىغان دۆڭ، چۈشمىگەن ئوي قالمىدى. تەلىيىمگە بۇ يەردە ئۇچراپ قالدىڭىز، سىزنى مېھمانغا چاقىرىپ كەلگەنىدىم، — دەپتۇ.

— ۋاي يالغانچى ھارامزادە ! — دەپتۇ بۆرە بىردىنلا پەيلىنى بۇزۇپ، — ئۇستىلىقىڭنى قارا، مېنى ئالدىماقچى بولۇۋاتامسەن تېخى ! سېنىڭ قىلتىقىڭغا چۈشىدىغان ئەخمەق بۆرە مەن ئەمەس ! سېنى مەززە قىلىپ شۇنداق يەيمەنكى، كۆرۈپ تۇر !

بۆرە ئېتىلىپ كېلىپ بورسۇقنى باسماقداپتۇ. بورسۇق قىلچە ھودۇقماي:

— ھەي ئەخمەق، سەن بىزنى قانداق يېيىشنى بىلمەيدى-

كەنسەن، نوچى بولساڭ، داداڭغا ئوخشاش يېمەمسەن؟ — دەپ-
تۇ. بۆرە بۇ يېڭى گەپنى ئاڭلاپ ھەيران بولغىنىدىن:

— دادام بورسۇقلارنى قانداق يەيدىكەن؟ — دەپ سوراپتۇ.

— خالىساڭ، سۆزلەپ بېرەي، ئاڭلا، — دەپ سۆز باشلاپتۇ بورسۇق، — داداڭ بىزنى ھەرگىزمۇ ساڭا ئوخشاش مۇنداق ئەخمەقلەرچە يېمەيدۇ. داداڭ بىزنى تۇتۇۋالغاندىن كې-
يىن دۈمبىسىگە ئېلىپ تۇرۇپ، ئۈچ قېتىم يولنىڭ ئۇ چې-
تىگە، ئۈچ قېتىم يولنىڭ بۇ چېتىگە تاشلاپ ئاندىن يەيدۇ. نېمە ئۈچۈن شۇنداق قىلىدىغانلىقىنى بىلمەيمەن.

بۆرە بۇ يەردە بىر سىرنىڭ بارلىقىنى پەملەپ، دادىسىنى دوراپ باقماقچى بوپتۇ ۋە بورسۇقنى تاپىنى ئاستىدىن ئې-
لىپ، يولنىڭ ئۇ چېتىگە تاشلاپتۇ. بورسۇق دەرھال ئورنىدىن تۇرۇپ قېچىپتۇ - دە، يېقىنلا يەردىكى ئۇۋىسىغا كىرىپ كې-
تىپتۇ. بۆرە غەزەپلىنىپ:

— مېنى ئالداپسەن - دە ! — دەپ ۋارقىراپتۇ.

ئەقىللىق بورسۇق ئۇۋىسىنىڭ ئىچىدە تۇرۇپ بۆرىنى مەسخىرە قىلىپ:

— مېنىڭ ئەقىللىق دادام سېنىڭ داداڭنى ھەر دائىم مۇشۇنداق ئالداپ قۇتۇلاتتى، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ.

تۈلكە بىلەن شىر

شىر قېرىپ كېتىپ، ئىلگىرىكىدەك ئوۋغا چىقالمايدىغان بولۇپ قاپتۇ، شۇنىڭ بىلەن ساختىپەزلىك قىلىپ قورساق بېقىش كويىغا چۈشۈپتۇ، ئۆزى ئۆڭكۈردە يېتىۋېلىپ: «ئاغرىپ قالدىم، ماڭغۇدەك ماغدۇرۇم يوق، دوستلىرىم پات - پات كېلىپ مېنى يوقلاپ تۇرسۇن» دەپ، ھەممە ھايۋانلارغا خەۋەر تارقىتىپتۇ. ھايۋانلار شىرنىڭ ھالىنى سوراش ئۈچۈن بىردىن - ئىككىدىن بولۇپ يوقلاپ كېلىشكە باشلاپتۇ. شىر كەلگەننىڭ بىرىنىمۇ تىرىك ياندۇرماي، تۇتۇپ يېيىشكە باشلاپتۇ.

بىر كۈنى تۈلكە يوقلاپ كەپتۇ. ئۇ ئۆڭكۈرگە كىرمەي سىرتتا تۇرۇپ:

— شىر ئاكا، قانداق ئەھۋالىڭىز؟ نەچچە كۈندىن بۇيان سىزنى يوقلاپ كەلگەنلەردىن ئەھۋالىڭىزنى سوراي دېسەم، ھېچقايسىسى كۆرۈنمەيدۇ، بۈگۈن ئۆزۈم كەلدىم، تاۋىڭىز قانداقراق؟ — دەپ سوراپتۇ.

— ھالىم ئوسالراق تۇرىدۇ، — دەپتۇ شىر يالغاندىن ئىڭراپ قويۇپ، — نېمىشقا ئۆڭكۈرگە كىرمەي تالادا تۇرىدسەن؟ شۇنچە يىراقتىن ئالاھىدە مېنى يوقلاپ كەپسەن، ئۆڭكۈرگە كىرگىن، بىردەم - يېرىمدەم مۇڭدىشايلى !

— مەنمۇ ئۆڭكۈرىڭىزگە كىرىشنى ئويلىغانىدىم، — دەپتۇ تۈلكە سەگەكلىك بىلەن ئەتراپىغا قاراپ قويۇپ، — بىراق، ئۆڭكۈرىڭىزگە كىرگەن ئىزلار تۇرىدۇ، چىققان ئىزلار كۆرۈنمەيدىغۇ؟

— ئىزلارغا قاراپ نېمە قىلىسەن، قورقماي كىرىۋەرگىن، — دەپتۇ شىر لولىلىق بىلەن، — سەن بولساڭ مېھمان، تالادا تۇرساڭ، سەت تۇرىدۇ، قورسىقىڭمۇ ئېچىپ قالغاندۇ، بىر نەرسە يەپ كەتكىن، ئۆڭكۈرگە كىر !

— رەھمەت، شىر ئاكا، ئەھۋالىڭىزنى ئۇققاندىن كېيىن بولار، سىز مېنىڭ قورسىقىمنى ئەمەس، ئۆزىڭىزنىڭكىنى ئويلاۋاتىسىزغۇ دەيمەن؟ خوش، مەن قايتاي ! — دەپتۇ تۈلكە ۋە دەرھال كەينىگە يېنىپتۇ.

تەمەخور مۈشۈك

بىر كەمبەغەل تۇل خوتۇننىڭ بىر مۈشۈكى بار ئىكەن. بۇ خوتۇن كەمبەغەل بولغانلىقتىن مۈشۈكنى ھەر خىل تائاملار بىلەن باقالمىسىمۇ، ھەر ھالدا ئاچ قويماي، كۈندە بىرنەچچە قېتىم نان چايناپ بېرىدىكەن. لېكىن، بۇ مۈشۈك ناھايىتى تەمەخور بولۇپ، ئۆز ئىگىسىنىڭ بەرگىنىگە زادىلا قانائەت قىلمايدىكەن، بىرەر نەرسە بېرەرمىكىن، دېگەن تەمە بىلەن كەچكىچە تالاغا چىقىپ، ئۆتكەن - كەچكەنلەرنىڭ قولىغا قاراپ ياتىدىكەن. بىر كۈنى ئۇنىڭ يېنىغا بويىنىدا مەرۋايىت، مارجانلار بار، تۈكلىرى يالتىراپ كەتكەن سېمىز بىر مۈشۈك كەپتۇ - دە:

— بۇ يەردە يېتىپسەنغۇ؟ — دەپتۇ.

— ھەئە، ئاپتاپسىنىپ ياتتىم، — دەپتۇ تەمەخور مۈشۈك.

— سەن كىمنىڭ مۈشۈكى؟

— مۇشۇ ئۆيدىكى تۇل خوتۇننىڭ مۈشۈكىمەن، — دەپتۇ ئۇ سېمىز مۈشۈككە تەلمۈرۈپ ۋە سوراپتۇ، — سىزمۇ مۈشۈك، مەنمۇ مۈشۈك، لېكىن سىز بەك سېمىز، چىرايلىق ئىكەنسىز، مەن بەك ئورۇق. ئۆزىڭىز كىمنىڭ مۈشۈكى بولىسىز؟

— مەن پادىشاھنىڭ مۈشۈكى.

— شۇڭا، سېمىز، چىرايلىق ئىكەنسىز، — دەپ ئالاھىدە سالام بېرىپ، ئۆز دەردىنى ئېيتىشقا باشلاپتۇ ئۇ، — ما-

گىمۇ ئانچە - مۇنچە غەمخورلۇق قىلىپ قويسىڭىز، قانداق؟ مەن بىتەلەي كۈنگە بىرنەچچە چاينام نان يەيمەن، يېرىم ئاچ، يېرىم توق، قورسىقىم تويۇپ باققىنىنى بىلمەيمەن.

— بولىدۇ، مېنىڭ يېنىمغا بارغىن. گۆش - پۆش دېگەن ئېشىپ - تېشىپ تۇرىدۇ. باشقا مۈشۈكلەرمۇ مەندىن ئاشقان - تاشقاننى يەپ تويۇپ چىقىپ كېتىدۇ، — دەپتۇ پادىشاھنىڭ مۈشۈكى.

تەمەخور مۈشۈك خۇشاللىقىدىن ئۇنىڭغا رەھمەت ئېيتىپ، چوقۇم بارىدىغانلىقىنى بىلدۈرۈپتۇ، كېچىچە ھەر خىل تائاملارنى ئويلاپ ئۇيقۇسى كەلمەپتۇ. تاڭ ئېتىش بىلەنلا ئۇ پادىشاھنىڭ ئوردىسىغا قاراپ مېڭىپتۇ، ئوردىغا كىرىپ ئۇياق - بۇياققا كۆز يۈگۈرتۈپتۇ، بىراق پادىشاھنىڭ مۈشۈكىنى تاپالماپتۇ، ئاخىر پادىشاھ تۇرىدىغان ئۆيگە كىرسە، پادىشاھ ئۇخلاۋېتىپتۇ.

ئۇ پادىشاھنىڭ كارىۋىتى يېنىدىكى بىر قەپەسنىڭ ئىچىدە تۇرغان شاتۇتنى كۆرۈپتۇ - دە، قۇرۇق كەتمەي، شاتۇتنى بولسىمۇ يەپ كېتەي، دەپ ئويلاپ، قەپەسكە ئېتىلىپتۇ. قاتتىق قورقۇپ كەتكەن شاتۇتى چىرقىراپ كېتىپتۇ. پادىشاھ ئويغىنىپ قارىسا، بىر ئوغرى مۈشۈك شاتۇتنى يېمەكچى بولۇۋاتقانىكەن، ئۇ دەرھال ئوقيانى ئېلىپ مۈشۈكنى ئېتىپتۇ. مۈشۈك يېرىم جان ھالدا ئوقيانى سۆرەپ ئۆز ئۆيىگە قېچىپ كەپتۇ.

— نېمە بولدۇڭ؟ — دەپ سوراپتۇ تۈل خوتۇن. گۇناھكار مۈشۈك لام - جىم دېيەلمەپتۇ.

ئەھۋالنى چۈشەنگەن تۈل خوتۇن ئېچىنغان ھالدا مۇنداق دەپتۇ:

— بىلىپ قوي، «تەمەنىڭ كەينى كامار» بولىدۇ. يا چاشقان تۇتۇپ يېمەي، يا مەن بەرگەنگە شۈكۈر قىلماي، بالاخور نەپسىڭنىڭ كەينىگە كىرىپ، جاجاڭنى يەپسەن!

ماختانچاق پاقا

بۇرۇنقى زاماندا بىر كۆلدە ئىككى غاز ۋە بىر پاقا بىللە ياشايدىكەن. ئۇلار ناھايىتى ئىناق ئۆتىدىكەن.

كۈنلەر، ئايلار ئۆتۈپ كۆل قۇرۇشقا باشلاپتۇ، ئۇزۇن ئۆت-مەي سۇ پۈتۈنلەي تۈگەپتۇ. شۇنىڭ بىلەن غازلار سۇ بار يەرگە كۆچمەكچى بولۇشۇپتۇ، بىراق پاقىنى بىللە ئەكېتەيلى دېسە، پاقا ئۇچالمايدىكەن، تاشلاپ كېتىشكە كۆڭلى ئۇنىمايدىكەن. بۇلارنىڭ بېشى قېتىپ، ئامال ئىزدەشكە كىرىشىپتۇ، ئۇيان ئويلاپتۇ، بۇيان ئويلاپتۇ، ئاخىر پاقا مۇنداق دەپتۇ:

— غاز ئاكىلار، بۇنىڭغا بىر ئامال بار: بىر تال چىۋىقنىڭ ئۇچىنى ئىككىڭلار چىشلەڭلار، مەن ئوتتۇرىنى چىشلەي، مۇ-شۇنداق ئۇچۇپ مېنى ئېلىپ مېڭىڭلار، قانداق؟

— بۇ ئوبدان چارە ئىكەن، — دەپتۇ غازلار، — بىراق سۇ بار يەرگە بېرىش ئۈچۈن خېلى ئۇزۇن يول بېسىشقا توغرا كېلىدۇ. سەن ئۇزۇنغىچە ئاغزىڭنى ئاچماي، چىۋىقنى مەھكەم چىشلەپ چىدىيالامسەن؟

— چىدايمەن، — دەپتۇ پاقا ئىشەنچ بىلەن.

— ئۇنداق بولسا سېنى ئېلىپ ماڭايلى، لېكىن زادىلا گەپ

قىلما، بولمىسا خەتەرلىك ئەھۋال تۇغۇلۇپ قالىدۇ، — دەپتۇ غازلار.

ئۇلار يولغا چىقىپتۇ، ئۇچۇپتۇ، ئۇچۇپتۇ، بىر مەھەللىنىڭ ئۈستىگە كەلگەندە بىرمۇنچە كىشىلەر ئاسمانغا قارىشىپ:

— ئەجەب پەمى بار غازلار ئىكەن - ھە؟ پاقىنى ناھايىتى ئەپچىل ئېلىپ مېڭىپتۇ! — دېيىشىپتۇ.

بۇ سۆزنى ئاڭلىغان پاقا ئىچىدە، بۇ چارىنى غازلار ئەمەس، مەن تاپقان، دەپ ئويلاپتۇ. ئۇلار يەنە بىر مەھەللىدىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقاندا، بىرمۇنچە كىشىلەر يەنە:

— قاراڭلار، قاراڭلار، غازلارنىڭ ئەقىللىقلىقىنى! پاقىنى بىر ئوبدانلا ئەكېتىۋاتقىنىنى! — دېيىشىپتۇ.

پاقا: «غازلار ئەقىللىق ئەمەس، مەن ئەقىللىق، بۇ چارىنى مەن تاپقان» دەپ ۋارقىرىۋەتكىلى قىل قاپتۇ، دەرھال ئېسىنى يىغىۋېلىپ ئاغزىنى ئاچماپتۇ.

شۇ تەرىقىدە ئۇچۇپتۇ، ئۇچۇپتۇ، تېخىمۇ ئاۋات، تېخىمۇ چىرايلىق بىر مەھەللىدىن ئۆتۈپتۇ. بۇ يەردە تېخىمۇ نۇرغۇن كىشىلەر تۇرغانىكەن، ئۇلار ھەيران بولۇشۇپ:

— قاراڭلار، پاقىنى بىللە ئېلىپ ئۇچالايدىغان قالتىس تەدبىرلىك غازلار ئىكەن! نېمىدېگەن ئەقىللىق غازلار بۇ! شۇنچە ئوبدان ئامالنى تاپقىنىنى قاراڭلار! — دېيىشىپ ماختاپ كېتىپتۇ.

بۇ ماختاشلارنى ئاڭلاپ پاقا ئۆزىنى زادىلا تۇتۇۋالالماپتۇ - دە، بۇ ئامالنى ئۆزىنىڭ تاپقانلىقىنى جاكارلىماقچى بولۇپ:

— مەن... — دېيىشىگىلا، چۈشىتىن ئاغزى چىقىپ كېتىپ يەرگە چۈشۈپ ئۆلۈپتۇ.

توگە بىلەن ئېشەك

بىر ئېشەك بىلەن توگە ھېرىپ ئۆلەر ھالغا كېلىپ قالغاندىن كېيىن، كارۋان، مەن سەپەردىن يانغۇچە ئوتلاپ يۇ-رۇپ سەمرىپ قالار، قايتاردا ئەكېتەرمەن، دېگەن ئوي بىلەن تاغ باغرىدىكى بىر يايلاققا تاشلاپ كېتىپتۇ. ئېشەك بىلەن توگە يېرىم كۈنگىچە ئورنىدىن تۇرالماي يېتىپتۇ، ئەمما ھەر خىل ئوت - چۆپلەرنىڭ پۇرىقى، تاغنىڭ ساپ ھاۋاسى ئۇلارغا كۈچ - قۇۋۋەت بەرگۈچى شىپالىق دورا بوپتۇ. ئۇلار ئاستا ئورۇنلىرىدىن تۇرۇشۇپ، يېڭى چىققان ئوتلارنىڭ ئۇچىدىن يەپ، سۈزۈك سۇ ئىچىپ خېلى ماغدۇرىغا كېلىپ قاپتۇ، بۇ كەڭرى يايلاقتا يايلاپ يۈرۈپ ئۆزۈنغا بارمايلا سەمرىپ كېتىپ-تۇ.

كۈنلەردىن بىر كۈنى ئوزۇق ئىزدەپ بۇ يەرگە كېلىپ قالغان بىر تۈلكە ئۇلارنى كۆرۈپ خۇشال بولۇپ كېتىپتۇ، بىراق يالغۇز ئۆزىنىڭ كۈچى يەتمەيدىغانلىقىنى سېزىپ، دەر-ھال بۆرىگە خەۋەر قىلماقچى بولۇپ مېڭىپتۇ.

— ئۇلارغا نېمە گۇناھ قويساق بولار؟ گەپ - سۆز يوقلا يېيىش قىيىن، — دەپتۇ بۆرە تۈلكىدىن بۇ خەۋەرنى ئاڭلى-غاندىن كېيىن.

— ئۇنداق بولسا، — دەپتۇ تۈلكە، — بۇ يايلاق مېنىڭ-

كى، بۇ يەردە يايلاشقا سىلەرگە كىم ئىجازەت بەردى؟ شۇنىڭ ئۈچۈن سىلەرنى يەيمەن، دېگىن. مەن ساڭا گۇۋاھچى بولىمەن، قانداق؟

— بولىدۇ، — دەپتۇ بۆرە ۋە تۈلكىنى ئەگەشتۈرۈپ مېڭىپتۇ.

ئېشەك بىلەن تۆگە يىراقتىنلا بۆرە بىلەن تۈلكىنىڭ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ: «ماغدۇرغىمۇ كېلىپ قالدۇق، كۈچىمىزمۇ بار، ئۆلسەكمۇ ئېلىشىپ ئۆلەيلى» دەپ مەسلىھەتلىشىۋاپتۇ.

— ھەي دارازا، سالپاڭ قۇلاق ! — دەپ ۋارقىراپتۇ بۆرە كېلىپلا، — ئىككىڭ كىمنىڭ رۇخسىتى بىلەن بۇ يەردە ئوتلاپ يۈرۈشىسەن؟ !

— نېمە كارىڭ بار؟ — دەپتۇ تۆگىمۇ بوش كەلمەي.

— ھەي ئۇزۇن ئەخمەق، نېمىشقا كارىم بولمايتتى ! بىلەمسەن، بۇ يايلاق مېنىڭ؟ — دەپتۇ بۆرە.

— قايسى يايلاق سېنىڭ؟ — دەپتۇ تۆگە.

— سەن ئوتلاۋاتقان مۇشۇ يايلاق !

— راست، بۇ يايلاق بۆرە غوجامنىڭ، بۇنىڭغا مەن گۇۋاھ، — دەپتۇ تۈلكە ئالدىراپ.

— ئۇنداق بولسا، بىز بۇ يەرنىڭ ئوتىنى يېمىدۇق ! — دەپتۇ تۆگە.

شۇ ئەسنادا تۈلكە كېلىپ بۆرىنىڭ قۇلىقىغا بىر نېمىلەرنى دەپ پىچىرلاپتۇ. بۆرە بۇلارغا يېقىنلىشىپ:

— بۇ يەرنىڭ ئوتىنى يېگەن - يېمىگەنلىكىڭنى ئاسانلا بىلىمەن ! — دەپتۇ.

— قانداق بىلىسەن؟ — دەپتۇ تۆگە.

— تىلىڭنى چىقار، پۇراپ باقىمەن !

تۆگە بىلەن ئېشەك، بۆرىنىڭ كۆچى يەتمەي، ئالدى بىلەن

تىلىنى ئۇزۇۋېتىپ، ئوت يېمەيدىغان قىلىپ قويماقچى، ئۇ-نىڭدىن كېيىن ئۆلتۈرۈپ يېمەكچى بولۇۋاتقان ھىيلىسىنى پەملەپتۇ. تۆگە ئېشەككە كۆزىنى قىسىپ قويۇپ:

— ماقۇل، پۇراپ باق، — دەپتۇ تىلىنى چىقىرىپ.

بۆرە تۆگىگە يېقىن كېلىشىگە تۆگە كۆكرىكى بىلەن بىر ئۇرغانىكەن، بۆرە كۆزلىرى قاراڭغۇلىشىپ، تىك موللاق چۈ-شۈپتۇ. ئاڭغىچە ئېشەك كېلىپ بۆرىنىڭ بىقىنلىرىغا بىر-نەچچىنى تېپىپتۇ. بۆرە بۇ ئۇشتۇمتۇت زەربىدىن تىن تارتماي ئۆلۈپتۇ. بۇنى كۆرگەن تۈلكە ئالاقزادە بولۇپ بەدەر قېچىپتۇ. ئېشەك تۈلكىنىڭ كەينىدىن ھاڭراپ مۇنداق دەپتۇ:

«يەر ئىگىسى»نى كۆرۈڭ ئۆلۈپ ياتقىنىنى،
«گۇۋاھچىسى»نى كۆرۈڭ قورقۇپ قاچقىنىنى.
بۇ كۆرگىنىڭدىن ساۋاق ئالمىساڭ،
باشلاپ كەل بۆرىنىڭ يەنە باشقىسىنى!

پادشاھ بىلەن شاھزادە

ئۆتكەن زاماندا بىر ئەخمەق پادشاھ بولغانىكەن. ئۇنىڭ بىر ئوغلى بولۇپ، پادشاھ بۇ ئوغلىنى تولىمۇ ئەركە ئۆستۈرگەنىكەن. پادشاھ نەگە بارسا ئۆز ئوغلىنى ئورۇنسىز ماختاپ — ئۇچۇرۇپلا يۈرىدىكەن. دادىسى شۇنداق ئۆگەتكەچكە، بۇ شاھزادە ھېچقانداق بىلىم ئۆگەنمەي، تازىمۇ ئەخمەق ۋە ئاتىكارچى بولۇپ ئۆسۈپتۇ.

كۈنلەرنىڭ بىرىدە پادشاھ ئوغلىنى باشلاپ، ۋەزىرلىرىنى ئەگەشتۈرۈپ ساياھەتكە چىقىپتۇ. ئۇلار بىر دەريانىڭ بويىغا كەلگەندە، ئۇلار ئارىسىدا سۇ ئۈزۈش ماھىرلىقى ھەققىدە پاراڭ بولۇپ قاپتۇ. پادشاھنىڭ ئاغزى ئېچىلىپ يەنە ئۆز ئوغلىنى ماختاشقا باشلاپتۇ:

— بىزنىڭ ئوغۇل سۇ ئۈزۈشكە شۇنداق ئۇستىكى، سۇغا بىر باش چۆكۈرسە، ناھايىتى ئۇزۇن ۋاقىت ئۆتكەندە چىقىدۇ، تېخى يەنە سۇ ئۈستىدە ئوڭدىسىغا يېتىپ ئۇخلىيالايدۇ.

بۇ گەپنى ئاڭلىغان ۋەزىرلەرمۇ خۇشامەتچىلىك بىلەن شاھزادىنى ئاغزى — ئاغزىغا تەگمەي ماختاشقا كىرىشىپتۇ. بۇ ماختاشلاردىن مەست بولۇپ كەتكەن شاھزادە ئۆزىنى تۇتۇۋالالماي، باشقىلارغا ئۆز ماھارىتىنى كۆرسىتىپ قويماقچى بولۇپ «پولتۇك» قىلىپ دەرياغا ئۆزىنى ئېتىپتۇ. دېگەندەك

شاھزادە خېلى ئۇزۇنغىچە سۇ ئۇستىدە كۆرۈنمەپتۇ.

بىردىنلا پادىشاھنىڭ چىرايى تاتىرىشقا باشلاپتۇ. ۋەزىر-لەر بولسا شاھزادىنى تېخىمۇ ماختىغىلى تۇرۇپتۇ:

— نېمىدېگەن ئۇستا ـ ھە ! سۇغا چۆكۈپ كىرىپ كېـ-تىپ تېخىچىلا چىقمىدى !

— دۇنيادا بۇنداق ماھىر سۇ ئۈزگۈچىنى زادىلا كۆرمىـ-گەنىكەنمىز !

بىر ھازادىن كېيىن شاھزادە سۇ ئۇستىدە پەيدا بوپتۇ ۋە ئۇدۇل ئېگىز يىتىپتۇ.

— مانا، مانا، بۇ چېۋەرلىكنى قاراڭلار ! — دېيىشىپتۇ ۋەزىرلەر، — سۇ ئۇستىدە پۇت ـ قوللىرىنى مىدىر قىلماي مۇشۇنداق ھۈزۈرلىنىپ ياتماق ئاسانمۇ !

ئالاقزادە بولغانلىقىنى بىلىندۈرمەي، دېمىنى ئىچىگە يۇتۇپ تۇرغان پادىشاھ ئاخىر چىدىيالماي:

— ھەي خالايىق، ئوغلۇمنى تېز قۇتۇلدۇرۇڭلار، ئۇنىڭ سۇ ئۈزۈشتە تېخى كەمچىل تەرەپلىرىمۇ بار ئىدى. تېز قۇ-تۇلدۇرۇڭلار ! — دەپ ۋارقىرىۋېتىپتۇ.

ۋەزىرلەر شاھزادىنى سۇدىن سۈزۈپ چىقىپ قارىسا، ئۇ ئاللىقاچان ئاخىرەتكە كېتىپ بولغانىكەن.

كەپتەربىلەن چۈمۈلە

بىر كۈنى بىر كەپتەر ئۆۋچىنىڭ تورىغا چۈشۈپ قاپتۇ. ئۆۋچى خۇشال بولۇپ، ئۇنى تۇتۇۋالماقچى بولۇپ تۇرۇشىغا، بۇ ئەھۋالنى كۆرۈپ تۇرغان بىر چۈمۈلە دەرھال كېلىپ ئۆۋچىنىڭ كۆڭلىكىنىڭ ئىچىگە كىرىپتۇ ـ دە، ئۇنىڭ دۈمـ بىسىنى جىنىنىڭ بارىچە ئاچچىق چېقىپتۇ. ئۆۋچى چىدىيالـ ماي دەرھال تورنى تاشلىۋېتىپتۇ. پەيتنى غەنىيمەت بىلگەن كەپتەر دەرھال توردىن قېچىپ چىقىپ ئۇچۇپ كېتىپتۇ.

كۈنلەردىن بىر كۈنى چۈمۈلە سۇ ئىچمەكچى بولۇپ ئېـ رىقنىڭ لېۋىگە بارغانىكەن، سۇنىڭ دولقۇنى ئۇنى ئېقىتىپ كېتىپتۇ. دەرەخ ئۈستىدە ئارام ئېلىپ ئولتۇرغان ھېلىقى كەپتەر قايسى كۈنى ياخشىلىق قىلغان چۈمۈلىنىڭ ئېقىپ كېتىپ بارغانلىقىنى كۆرۈپتۇ ـ دە، شۇ ھامان بىر تال يوـ پۇرماقنى چىشلەپ كېلىپ چۈمۈلىنىڭ ئالدىغا تاشلاپ بېرىپـ تۇ. چۈمۈلە يوپۇرماقنىڭ ئۈستىگە چىقىۋېلىپ بىردەم ئاققانـ دىن كېيىن، يوپۇرماق شاخ ـ شۇمبا بار يەرگە كېلىپ توختـ تاپ قاپتۇ. چۈمۈلە دەرھال ئۆمىلەپ قىرغاققا چىقىۋاپتۇ ۋە خۇـ شال بولۇپ، كەپتەرگە بىر ياخشىلىق قىلىپ قويۇۋىدىم، ماڭىمۇ ياندۇردى، دېمەك، كىشىگە ياخشىلىق قىلساڭ ئۆزۈڭمۇ ياخشىلىق كۆرىدىكەنسەن، دەپ ئويلاپ، ئۆز ئۇۋىسىغا قاراپ كېتىپتۇ.

قاغا بىلەن تۈلكە

كۈنلەرنىڭ بىرىدە بىر قاغا
بىر پارچە گۆشنى ئوغرىلاپ كې-
لىپ دەرەخكە قونۇپتۇ - دە،
ئەمدىلا يەي دەپ تۇرۇشىغا،
ئېچىرقاپ كەتكەن بىر تۈلكە
كېلىپ قاغىدىن بۇ گۆشنى
تارتىۋېلىش كويىغا چۈشۈپتۇ.
قانداق قىلىش كېرەك؟ ھېيلى-
گەر تۈلكە بىردىنلا قاغىنى
ماختاشقا باشلاپتۇ:

— ھەي، قاغا دوستۇم،
سەن نېمىدېگەن چىرايلىق !
قارىغىنا، پەيلىرىڭ تۇم قارا،
يەنە تېخى تېگى - تېگىدىن يال-
تىراپ تۇرىدۇ. غازنىڭ ماموقلىرى
دېگەن نېمە ئۇ ! سېنىڭ پەيلى-
رىڭ ئۇنىڭدىنمۇ يۇمشاق. كۆز-
لىرىڭچۇ ! ھېچكىمدە سېنىڭكىدەك
ئۆتكۈر، كېلىشكەن كۆز يوق !

تىرناقلىرىڭ بۈركۈتنىڭكىدىن ھەرگىز قېلىشمايدۇ. ئۇچار قۇشلار ئىچىدە گۈزەل دېسە، مانا سېنى دېسە بولىدۇ!

قاغا تۈلكىنىڭ ئاغزى ـ ئاغزىغا تەگمەي ماختاشلىرىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن تېرىسىگە پاتماي كېتىپتۇ، تۈلكە تېخى مېنىڭ سايرىغىنىمنى ئاڭلاپ باقسا، قانچە ماختاپ كېتەر ئىدى؟ توختا، مەن ئۇنىڭغا بىر سايراپ بېرەيچۇ! دەپ ئويلاپتۇ ـ دە، «قاق» قىلىشىغىلا ئاغزىدىكى گۆش «پوككىدە» يەرگە چۈشۈپتۇ. تۈلكە دەرھال گۆشنى ئېلىپ بىرلا يالماپ يۇتۇۋەتكەندىن كېيىن:

— دۇنيادا سېنىڭدەك سەت، سېنىڭدەك شۇم نەرسە يوق، يالغاندىن ماختاپ قويسام، ئۆزۈڭچە مەست بولۇپ كەتتىڭ، — دەپ قويۇپ يولىغا راۋان بوپتۇ.

ئاچ كۆز ئىت

كۈنلەرنىڭ بىرىدە بىر ئاچ كۆز ئىت كوچىدىن يوغان بىر پارچە ئۇستىخاننى تېپىۋاپتۇ ـ دە، باشقا ئىتلارنىڭ تارتىۋېلىشىدىن ئەنسىرەپ، يىراققا ئېلىپ بېرىپ ئارامخۇدا يېمەكچى بولۇپ قېچىپتۇ. شۇ قاچقانچە شەھەرنىڭ سىرتىدىكى بىر دەريانىڭ يېنىغا كېلىپ قاپتۇ. بۇ يەردە يېيىشكىمۇ كۆزى قىيماي، دەريانىڭ ئۇ قېتىغا ئۆتۈپ كەتمەكچى بوپتۇ. دەريادا سۈپسۈزۈك سۇ ئېقىۋاتقانىكەن. ئۇ دەريا بويلاپ كېتىۋېتىپ، سۇ ئىچىدە ئۆزىگە ئوخشاشلا بىر ئىتنىڭ ئۇستىخان چىشلەپ كېتىپ بارغانلىقىنى كۆرۈپ قاپتۇ. ۋاھ، بۇ ئىپلاسنىڭ ئەكېتىۋاتقان ئۇستىخىنى مېنىڭكىدىن يوغان تۇرىدىغۇ! ئۇنى تارتىۋالايچۇ! دەپ ئويلاپتۇ ـ دە، ئۇنىڭغا خىرىس قىلىپ قاتتىق ھاۋشىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن تەڭ ئۇنىڭ ئاغزىدىكى ئۇستىخان سۇغا چۈشۈپ چۆكۈپ كېتىپتۇ. ھەممىدىن قۇرۇق قالغان ئاچ كۆز ئىت ھەسرەتلىنىپ: «ئاز بولسىمۇ بارىغا شۈكۈر قىلسام بوپتىكەن» دەپ پۇشايمان قىلىپ قايتىپ كېتىپتۇ.

قۇشقاچنىڭ قويغا شىكار قىلىشى

بىر بۇركۈت ئوقتەك ئېتىلىپ كېلىپ، قوي پادىسىغا شىكار قىپتۇ ـ دە، بىر قوينى ئەكېتىپتۇ. بۇنى كۆرۈپ قۇشقاچنىڭ ھەسەتخورلۇقى كېلىپ ئۆزىچە سۆزلەپ كېتىپتۇ:

«ۋۇي، بۇركۈت جېنىدا قويغا شىكار قىلىپ يۈرىدۇيۇ، مەن تېزەك چوقۇلاپ ئۆزۈمنى ئاۋارە قىلىپ يۈرەمدىمەن! قانات دېسە مەندىمۇ قانات بار، تۇمشۇقۇممۇ نەيزىدەك ئۆتكۈر، ھەممە ئەزايىم ساققۇ! بۇركۈتتىن قالغان جاننى ئەتقا سېلىپ بېرىمەن. مەندە قوينى ئەمەس، تۆگىنىمۇ شىكار قىلالىغۇدەك قۇدرەت بار!»

قوي پادىسىنى كۆزىتىپ قورام تاشنىڭ ئۈستىدە ياتـ پاشلاپ ياتقان پادىچى ئۈشتۈمتۇت بىر قۇشقاچنىڭ ئاسماندىن ئوقتەك ئېتىلىپ چۈشۈپ، يوغلۇق بىر قويغا شىكار قىلغانـ لىقىنى كۆرۈپ قاپتۇ. بىچارە قۇشقاچ پاخماق يۇڭغا ئىلىنىپ قالغان پۇتلىرىنى ھەرقانچە ئۇرۇنۇپمۇ چىقىرالماپتۇ، ئۆزىنى ھەر تەرەپكە ئۇرۇپ يۇلقۇنۇپ بېقىپتۇ، بولماپتۇ، ئاخىر قاناتـ لىرىنى پالاقلىتىۋېرىپ ماغدۇرىدىن كېتىپتۇ ـ دە، بېشىنى ساڭگىلىتىپ يېتىپ قاپتۇ.

پادىچىنىڭ قۇشقاچقا ئىچى ئاغرىپ ئۇنىڭ يېنىغا كەپتۇ ۋە مەسخىرە بىلەن كۈلۈپ:

— جېنىڭغا بېقىپ ئىش قىلساڭچۇ، جانىۋار، — دەپ ئۇنى يۇڭدىن ئاجرىتىۋېلىپ ئۇچۇرۇۋېتىپتۇ.

ئەخمەق ئوۋچى

بۇرۇنقى زاماندا بىر ئوۋچى ئۆتكەنىكەن. ئۇنىڭ بىر قارچىغىسى بولۇپ، بۇ قارچىغا ئوۋچىغا نۇرغۇن نەرسىلەرنى ئوۋلاپ بەرگەنىكەن. كۈنلەرنىڭ بىر كۈنى ئوۋچىغا قارچىغىنىڭ قۇيرۇقى ناھايىتى ئۇزۇن ۋە سەت كۆرۈنۈپتۇ ـ دە:

«بۇنىڭ ئۇزۇن قۇيرۇقىنى كېسىپ، كالتىراق قىلىپ قويسام چىرايلىق بولمامدۇ، ئۇنىڭغا مۇنچە ئۇزۇن قۇيرۇقنىڭ نېمە كېرىكى بار؟» دەپ قايچىسىنى ئېلىپ، قارچىغىسىنىڭ قۇيرۇقىنى «شارتتىدە» كېسىپ تاشلاپتۇ.

يەنە بىر كۈنى ئوۋچىغا ئۇنىڭ قانىتىمۇ ناھايىتى ئۇزۇن، كېلەڭسىز كۆرۈنۈپتۇ ـ دە، قانىتىنىڭ يېرىمىنى كېسىپ تاشلاپتۇ. بىرنەچچە كۈندىن كېيىن قارىسا، قارچىغىنىڭ تۇمشۇقىمۇ ئىلمەك ۋە سەت كۆرۈنۈپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭ تۇمشۇقىنىمۇ ياساپ قويماقچى بولۇپ، يېرىمىنى كېسىپ تاشلاپتۇ. «مانا ئەمدى چاققان بولدۇڭ!» دەپتۇ ئوۋچى. بىرنەچچە كۈندىن كېيىن قارچىغىنى ئاچىقىپ بىر تۈلكىگە سالغانىكەن، ئۇ ئۇچالماي «پوككىدە» يەرگە چۈشۈپتۇ. بۇ ئەھۋالنى كۆرۈپ ھەيران بولغان ئوۋچىنىڭ ئاغىنىسى سوراپتۇ:

— قارچىغاڭ نېمە بولدى، ئۇچالماي چۈشۈپ كەتتىغۇ؟

— ئۇنىڭ قانات ـ قۇيرۇقلىرىنى كېسىپ تاشلىغانىد-

دىم، — دەپتۇ ئۇۋچى.

ئاغىنىسى قارچىغىنىڭ قانات ـ قۇيرۇقى ۋە تۇمشۇقلىرىغا قاراپ كۈلۈپ كېتىپتۇ ـ دە:

— بۇ نېمە قىلغىنىڭ، بىر ئوبدانلا قارچىغىنى ناكار قىپسەنغۇ؟ — دەپتۇ.

— تېخىمۇ چىرايلىق بولسۇن دېگەنىدىم...

— ئەخمەق ! — دەپتۇ ئاغىنىسى، — ھەرقانداق ئىشنىڭ چېكى بولىدۇ. دۇنيادا ھەرقانداق نەرسىنى چىرايلىق قىلىمەن دەپ ياساۋەرسە، تۈزەيمەن دەپ ھەددىدىن ئاشۇرۇۋەتسە، بۇزۇلماي قالمايدۇ !

شىر بىلەن چاشقان

بىر كۈنى شىر ئۇخلاۋاتسا، بىر چاشقان كېلىپ ئۇنىڭ دۈمبىسىگە چىقىۋېلىپ سەكرەپتۇ. شىر ئويغىنىپ كېتىپ ئۇنى تۇتۇۋاپتۇ ۋە غەزەپلىنىپ يەرگە ئېتىپ، مېڭىسىنى چۇ-ۋۇۋەتمەكچى بوپتۇ. چاشقان يالۋۇرۇپ:

— شىر ئاكا، خاپا بولماڭ، بۇنىڭدىن كېيىن ئۇنداق قىلمايمەن. بىر كۈنى سىزگىمۇ پايدام تېگىپ قالار، مېنى قويۇۋېتىڭ، — دەپتۇ.

— سېنىڭ قولۇڭدىن نېمە كېلەتتى؟ — دەپ زاڭلىق قىلىپ كۈلۈپتۇ شىر.

— ئۇنداق دېمەڭ، «كۆزگە ئىلىنمىغان پۇتقا چوماق» دېگەن گەپ بار. بەزىدە كۆزگە ئىلىنمىغان كىچىكلەرنىڭ قولىدىنمۇ چوڭ ئىشلار كېلىدۇ.

— يوقال كۆزۈمدىن! — شىر ئۇنىڭ سۆزىگە ئىشەنمىگەن ھالدا قويۇۋېتىپتۇ.

كۈنلەردىن بىر كۈنى بۇ شىر ئوۋچىلارنىڭ قولىغا چۈشۈپ قاپتۇ. ئوۋچىلار شىرنى تورغا چۈشۈرۈپ يوغان بىر دەرەخكە ماتاپ باغلاپتۇ - دە، يەنە بىر شىرنى تۇتقىلى كېتىپتۇ.

شىر، ئەمدى ئۆلىدىغان بولدۇم، دەپ قورقۇپ دىر - دىر تىترەشكە باشلاپتۇ. دەل شۇ چاغدا ئۇنىڭ ئالدىدا ھېلىقى

چاشقان پەيدا بولۇپ قاپتۇ ـ دە:

— شىر ئاكا، نېمە بولدىڭىز؟ — دەپ سوراپتۇ.

— نېمە بولاتتىم، كۆرمەيۋاتامسەن؟ — دەپتۇ شىر جىلە بولۇپ.

— قورقماڭ، مەن سىزنى قۇتۇلدۇرۇپ قوياي!

شىر ئۇنىڭغا ھەيران بولۇپ قاراپ قاپتۇ.

چاشقان كېلىپ ئۆتكۈر چىشلىرى بىلەن ئارغامچىلارنى بىردەمدىلا قىرقىپ تاشلاپتۇ ـ دە، شىرنى ئازاد قىپتۇ. خۇشاللىقىدىن نېمە دېيىشىنى بىلمەي قالغان شىر:

— رەھمەت ساڭا، ئۆتكەندە سېنى بىكار زاڭلىق قىپتىمەن. كىچىكلەرنىڭ قولىدىنمۇ چوڭ ئىشلار كېلىدىكەن، ئەمدى بىلدىم، — دەپتۇ.

يىڭناغۇچ بىلەن چۈمۈلە

كەچ كۈز كۈنلىرىنىڭ بىرىدە، بىرنەچچە چۈمۈلە يازىچە يىغقان ئوزۇقلىرىنى ئاپتاپتا قۇرۇتۇشقا باشلاپتۇ. دەل شۇ چاغدا بىر يىڭناغۇچ كېلىپ:

— دوستلىرىم، ياخشىمۇسىلەر؟ سىلەرنىڭ ئوزۇقۇڭلار نېمىدېگەن جىق، ماڭا ئازراق بەرسەڭلارچۇ؟ — دەپتۇ.

چۈمۈلىلەر:

— خوش، ياز كۈنلىرى ئۆزۈڭ نەلەردە يۈردۈڭ؟ نېمىشقا قىشلىق ئوزۇق - تۈلۈكۈڭنى تەييارلىۋالمىدىڭ؟ — دەپ سوراپتۇ.

يىڭناغۇچ:

— زادى چولام تەگمىدى، يازىچە گۈللەرنىڭ ئارىسىدا ئويناپ يۈرۈۋېرىپتىمەن، — دەپتۇ.

— شۇنداقمۇ، ياخشى دوستۇم؟ ئۇنداق بولسا بىزدىن رەنجىمە، يازنى ئويناپ ئۆتكۈزگەن بولساڭ، قىشنىمۇ ئويۇن - كۈلكە بىلەن ئۆتكۈز، — دەپ كۈلۈشۈپتۇ چۈمۈلىلەر.

سەۋەب قىلساڭ، سېۋەتتە سۇ توختايدۇ

بۇرۇنقى زاماندا بىر بوۋاي بولۇپ، ئۇنىڭ ئىككى ئوغلى بار ئىكەن. بۇ بالىلار كىچىكىدىلا ئانىسىدىن يېتىم قالغان بولۇپ، بوۋاي ئېغىرچىلىقلارنى ئۇلارغا بىلدۈرمەي بېقىپ چوڭ قىپتۇ. كۈنلەرنىڭ بىرىدە بوۋاي ئېغىر كېسەل بولۇپ ئورۇن تۇتۇپ يېتىپ قاپتۇ ۋە بالىلىرىغا ۋەسىيەت قىلماقچى بوپتۇ.

— بالام، — دەپتۇ بوۋاي چوڭ ئوغلىغا سېۋەتنى كۆرسىتىپ، — چېلەكمىز تېشىلىپ قاپتۇ، سېۋەتتە سۇ ئەكىرگىن.

چوڭ ئوغلى سېۋەتنى كۆتۈرۈپ ئېرىق بويىغا چىقىپتۇ، لېكىن ھەرقانچە قىلىپمۇ سېۋەتتە سۇ توختىتالماي، بېشىنى ساڭگىلاتقان ھالدا ئۆيگە قايتىپ كىرىپتۇ.

بوۋاي كىچىك ئوغلىنى بۇيرۇپتۇ. بۇ بالا بىر پالاس پارچىسىنى سېۋەتنىڭ ئاستىغا سېلىپتۇ ـ دە، ئېرىق بويىغا چىقىپتۇ. ئۇ ئازراق سامان بىلەن كاكىل لاي ئېتىپتۇ ۋە سېۋەتنىڭ ئاراچىلىرىنى سۇۋاپتۇ، ئۇنىڭدىن كېيىن سۇغا سالغانىكەن، سېۋەتتە لىپمۇلىق سۇ توختاپتۇ. ئۇ سۇ تولغان سېۋەتنى كۆتۈرۈپ ئۆيگە كىرىپتۇ. دادىسى ئۇنىڭ ئەقىل ـ پاراسىتىگە ئىنتايىن قايىل بولۇپ:

— بالىلىرىم، مەن ئۆلەر ھالەتتە ياتىمەن. مېنىڭ سىلەرگە قىلىدىغان بىرلا ۋەسىيىتىم بار: سىلەر ئەقىل ئىشلىتىشكە ماھىر بولۇڭلار، سەۋەب قىلساڭلار، سېۋەتتە سۇ توختايدۇ، — دەپتۇ ۋە ئۇزۇن ئۆتمەي ئالەمدىن ئۆتۈپتۇ.

ئىككى ئوغۇل دادىسىنىڭ بۇ ۋەسىيىتىنى ئەستە چىڭ تۇتۇپ، ھەرقانداق ئىشنى قىلىشتا ئەقىل ئىشلىتىپ، ئوبدان كۈن كەچۈرۈپتۇ.

«سەۋەب قىلساڭ، سېۋەتتە سۇ توختايدۇ» دېگەن ماقال ئەنە شۇنىڭدىن قالغانىكەن.

قۇشنىڭ ئارزۇسى

ئىنتايىن گۈزەل ۋە ئەقىللىق بىر قۇش بولغانىكەن. ئۇ يېقىملىق سايراپ، ئادەمگە ئوخشاش سۆزلىيەلەيدىكەن. بۇ قۇشنىڭ داڭقىنى ئاڭلىغان بىر پادىشاھ نۇرغۇن كۈچ سەرپ قىلىپ ئۇنى تۇتقۇزۇپتۇ ۋە رەڭمۇرەڭ پۆپۈك، مونچاقلار بىلەن زىننەتلەنگەن ئالتۇن قەپەسكە سولاپ ئوردىسىغا ئېسىپ قو- يۇپتۇ. پادىشاھ قۇشنى بەكمۇ ئەتىۋارلايدىكەن، ئۆز قولى بىلەن ئوزۇقلاندۇرىدىكەن.

ئارىدىن خېلى ۋاقىتلار ئۆتۈپتۇ، لېكىن قۇش بىر قې- تىممۇ ئېچىلىپ سايرىماپتۇ. ئۇ دائىم غەمكىن ھالەتتە بې- شىنى تۆۋەن سېلىپ تۇرىدىكەن. بۇنى كۆرگەن پادىشاھ بىر كۈنى قول ئاستىدىكى ۋەزىر - ئۆلىمالىرىنى يىغىپ:

— ئېيتىڭلارچۇ، بۇ قۇش بىزنىڭ ھۇزۇرىمىزدا نېمە ئۈچۈن سايرىمايدۇ؟ — دەپ سوراپتۇ. ۋەزىرلەردىن بىرى:

— بۇنىڭ سەۋەبىنى ئۇنىڭ ئۆزىدىن سوراپ كۆرەيلى، — دەپتۇ.

ئۇلار قۇشتىن نېمە ئۈچۈن سايرىمايدىغانلىقىنى سورىغا- نىكەن:

— قەپەسنىڭ ئىشىكىنى ئېچىپ قويساڭلار، دەرەخ ئۇس- تىگە قونۇپ سايراپ بېرىمەن، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ قۇش.

بۇنى ئاڭلىغان پادىشاھ قەپەسنىڭ ئىشىكىنى ئېچىپ قو-
يۇشنى بۇيرۇپتۇ، قۇش قەپەستىن چىقىپتۇ ــ دە، مەجنۇنتال-
نىڭ زىلۋا شېخىغا قونۇپ:

ئالتۇن قونداق قەپەستىن
لىڭ ــ لىڭ قومۇشۇم ياخشى.
بۇندا ھەسەل يېگەندىن
ئەركىن تۇرمۇشۇم ياخشى.

دەپ بىر قېتىم سايراپلا، پەرۋاز قىلىپ ئۇچۇپ كېتىپتۇ.

كۈن ۋە ھەسەن-ھۈسەن

بىر كۈنى يامغۇردىن كېيىن كۈن چىقىپتۇ. شۇ زامان ئاسماندا يەتتە خىل رەڭدە ھەسەن ـ ھۈسەن پەيدا بوپتۇ. ھەسەن ـ ھۈسەنگە قارىغان ھەربىر كىشىنىڭ ھەۋىسى كەپ- تۇ. ھەسەن ـ ھۈسەن ئۆزىچە: «مەن كۈندىنمۇ چىرايلىق» دەپ ماختىنىپتۇ. بۇنى ئاڭلاپ كۈن:

— توغرا، سەن چىرايلىق. ئەمما، مېنىڭسىز سەن بول- مايسەنغۇ! — دەپتۇ.

بۇ گەپنى ئاڭلاپ ھەسەن ـ ھۈسەن مەسخىرىلىك كۈلۈپ- تۇ. كۈننىڭ غەزىپى كەپتۇ ـ دە، بۇلۇتنىڭ كەينىگە ئۆتۈپ مۆكۈنۈۋاپتۇ. ھەسەن ـ ھۈسەن دەرھاللا ئۆز ـ ئۆزىدىن يو- قىلىپتۇ.

تۈلكە بىلەن يولۋاس

كۈنلەرنىڭ بىرىدە يولۋاس ئوزۇقلۇق ئىزدەپ سىرتقا چىقىپتۇ. ئۇ چوڭ بىر ئورمانىنىڭ يېنىغا كەلگەندە، توساتتىن تۈلكە بىلەن ئۇچرىشىپ قاپتۇ.

— هاي - هوي، — دەپ ھۆۋلاپتۇ يولۋاس، — شۇمتەك، بەك ئېچىرقاپ كەتكەنىدىم، سەن ماڭا راسا مەززىلىك غىزا بولىدىغان بولدۇڭ - دە!

بۇ سۆزنى ئاڭلىغان تۈلكە كۆزىنى چىمچىقلىتىپ، تازا غەزەپكە كەلگەن قىياپەتكە كىرىۋېلىپ تىللاپتۇ:

— ھەي ھاماقەت، مېنىڭ كىملىكىمنى بىلەمسەن؟!

يولۋاس بېشىنى چايقاپ قويۇپتۇ.

— ھىم، — دەپتۇ تۈلكە غادىيىپ، — مەن ئورماندىكى ھايۋانلارنىڭ پادىشاھى بولىمەن، كىمكى مېنى كۆرۈپ قالغۇدەك بولسا، يىراقتىنلا پۇكلىنىپ تەزىم قىلىدۇ ياكى دەرھال كۆزدىن يوقىلىدۇ.

يولۋاس شىددەت بىلەن تۈلكىنىڭ ئالدىغا ئېتىلىپ كېلىپ:

— ھارامزادە شۇمتەك، مېنى ئالدىماقچىمۇسەن؟! — دەپ ۋارقىراپتۇ.

— سېنى ئالداۋاتىمەنمۇ؟ — تۈلكىنىڭ كۆزلىرىدىن

قۇۋلۇق ئۇچقۇنلىرى چاقناپ كېتىپتۇ، — يۇر، مەن بىلەن بىللە ئورمانغا بار، شۇندا مېنىڭ كىملىكىمنى بىلىسەن!

— يۇر، يول باشلا! — دەپتۇ يولۋاس.

تۈلكە شۇ ھامان غادايغان ھالدا ئورماننىڭ ئىچىگە قەدەم تاشلاپتۇ.

ئاق توشقانلار تۈلكىنىڭ ئارقىسىدىن كېلىۋاتقان يولۋاسنى كۆرۈپ جان - پېنى چىقىپ، قويۇق ئوت - چۆپلەر ئارىسىغا ئۇچقاندەك چېپىپ كىرىپ كۆزدىن غايىب بولۇشۇپتۇ.

قىرغاۋۇللار يولۋاسنى كۆرۈپ «قاقاق»لىشىپ ئۆلەر - تىرىلىشىگە قارىماي، دەرەخ ئۇچىغا قاراپ ئۇچۇشۇپتۇ...

تۈلكە قەدىمىنى توختىتىپ، كۆزىنى قىسىپ، قۇيرۇقىنى پۇلاڭشىتىپ:

— ھە، ئەمدى ئىشەنگەنسەن؟ — دەپتۇ.

— ھە، ھە! — دەپتۇ يولۋاس ئىشىنىپ، — كەچۈرسىلە، پادىشاھىئالەم!

پىل بىلەن خوراز

كۆنلەردىن بىر كۈنى ناھايىتى يوغان بىر خوراز پىلنىڭ ئالدىغا كېلىپ، تەپ تارتماستىن ئۆيەر - بۇيەرنى چوقۇپ دان تېرىپ يەپتۇ - دە:

— قى - قى - قىق !... — دەپ قاتتىق قىچقىرىپ قويۇپتۇ.

— نېمانچە ھاكاۋۇر نېمىسەن، ھالىڭغا قارىماي نېمانچە ۋارقىرايسەن؟ كىچىككىنە جېنىڭ بار ئىكەنۇ، ھەممە يەرنى ئالا قويماي چوقۇپ دانلاۋېرىدىكەنسەن ! تاماقنى سەن كۆپ يەمسەن، مەنمۇ؟ — دەپتۇ پىل غەزەپلىنىپ.

— سېنىڭ بويۇڭ چوڭ بولغان بىلەن مەنچىلىك تاماق يېيەلمەيسەن، — دەپتۇ خوراز دادىللىق بىلەن، — مەن سەندىن خېلىلا كۆپ تاماق يەيمەن !

ئۇلار: «قېنى كىم كۆپ غىزا يەيدىكىن؟» دەپ بەسلىشىپتۇ.

پىل ناھايىتى كۆپ تاماق يەپتۇ، كېيىن تويۇپ ئۇيقۇغا كېتىپتۇ، ئويغىنىپ قارىسا، خوراز يەنىلا دانلاپ يۈرگەنمىش. پىل يەنە تاماق يېيىشكە باشلاپتۇ، تاماقنى بولۇشىچە يەپ يەنە ئۇيقۇغا كېتىپتۇ، بىر ۋاقىتتا يەنە ئويغىنىپ قارىسا، كەچ بولۇپ قاپتۇ، ئەمما خوراز تېخىچىلا دانلاپ يۈرگەنمىش، دان تېرىپ يەۋېتىپ پات - پات «قى - قى - قىق !...» دەپ

قىچقىرىپ قويغۇدەكمىش. «مۇنۇ پىندەك يەپ تويماس ئىكەنغۇ ! — دەپتۇ پىل ھەيران بولۇپ، — بۇنداق تويماس جانىۋارنى زادىلا كۆرمىگەنىكەنمەن.»

شۇنداق قىلىپ، خوراز پىلنى يېڭىۋاپتۇ ۋە پىلنىڭ ئۈستىگە مىنىپ بىر تاماشا قىلايچۇ، دەپ ئويلاپ، پۇررىدە ئۇچۇپ، پىلنىڭ ئۈستىگە چىقىۋاپتۇ ـ دە:

— قى ـ قى ـ قىـ ... قى ـ قىـ ! ! ! — دەپ تېخىمۇ قاتتىق قىچقىرىپتۇ. قورققىنىدىن يۈرىكى ئاغزىغا تىقىلىپ قالغان پىل قۇلاقلىرىنى دىڭگايتىپ:

— ۋايجان ! مەن ئۆلىدىغان بولدۇم، مېنى يەپ قويىدىغان بولدى ! — دەپ ۋارقىراپتۇ ـ دە، قېچىپ ئورمانغا كىرىپ كېتىپتۇ.

خوراز بولسا ئۇنىڭ كەينىدىن قاراپ، قاناتلىرىنى قېقىپ:

— قى ـ قى ـ قىق ! ... مەن چوڭمىكەنمەن، سەنمۇ؟ — دەپ ۋارقىراپتۇ.

توشقان بىلەن ئۆردەك

ئىككى ئويۇنچى ئۆردەك سۇدا ئۈزۈپ يۈرسە، بىر توشقان قىرغاققا كېلىپ:

— مېنى بىردەم ئويناتساڭلار، — دەپ يېلىنىپتۇ.

— ماقۇل، — دەپتۇ ئۆردەكۋايلار، — كەل، ئۈستىمىزگە چىق!

ئىككى ئۆردەك بىر - بىرىگە ياندىشىپ، سۇدا يېقىن تۇرۇپتۇ، توشقانجان ئۆردەكلەرنىڭ ئۈستىدە تۇرۇپ ئۆزىنى خۇددى قولۋاقتا ئولتۇرغاندەك ھېس قىپتۇ.

توساتتىن، ئىككى ياقتا ئىككى پاقا كۆرۈنگەنىكەن، ئۆردەكلەر پاقىنى قوغلاپ، بىرى ئۇياققا، بىرى بۇياققا مېڭىپتۇ. بىچارە ئەخمەق توشقان سۇغا غەرق بوپتۇ.

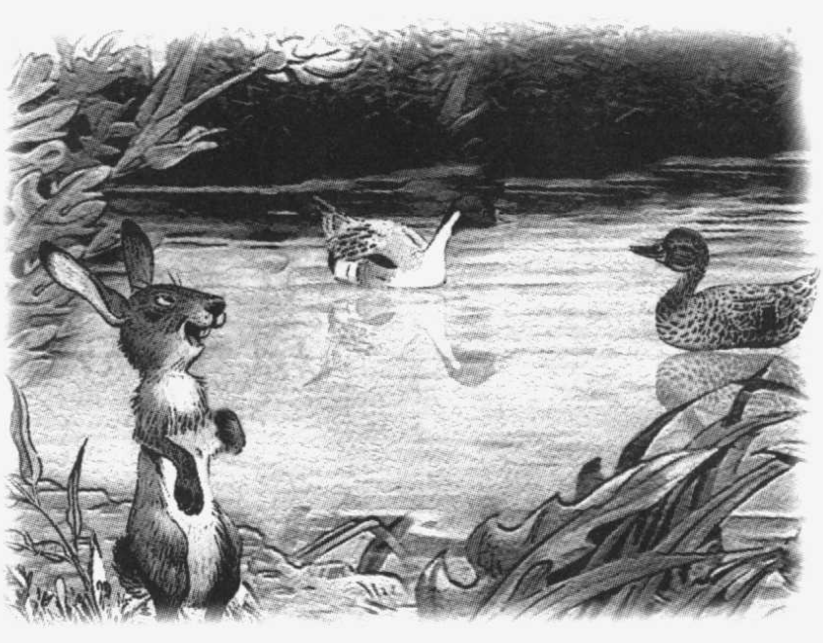

تۈلكىنىڭ ئەتىسى

تۈلكە ئاشخانا ئېچىپتۇ، لېكىن ئۇنىڭ ئوقتى كۆڭۈلدىكىدەك بولماپتۇ. تۈلكە خېرىدار كۆپەيتىش ئۈچۈن بىر ھىيلە ئويلاپ چىقىپتۇ ـ دە، ئاشخانىنىڭ ئىشىك بېشىغا: «ئەتە تاماق يېگۈچىلەردىن ھەق ئېلىنمايدۇ» دەپ خەت چاپلاپ قويۇپتۇ. كەچقۇرۇن كوچىدا كېتىۋاتقان غازنىڭ كۆزى ئاشخانىنىڭ ئىشىك بېشىدىكى: «ئەتە تاماق يېگۈچىلەردىن ھەق ئېلىنمايدۇ» دېگەن يوغان خەتكە چۈشۈپتۇ ۋە كۆڭلىگە دەرھال، ئەتە كېلىپ قورساقنى راسا بىر تويغۇزۇۋالاي، دېگەننى پۈكۈپتۇ.

تاڭ ئېتىپتۇ. غاز ئاشخانىغا كىرىپ تاماق بۇيرۇتۇپتۇ. خوجايىن تۈلكىۋاي جۇلدۇر كىيىملىك غازنىڭ باش ـ ئايىغىغا قاراپتۇ ۋە:

— تاماققا تۆلىگۈدەك بىر نېمىڭىز بارمۇ؟ — دەپ سوراپتۇ.

— نېمە؟ بۈگۈن تاماق يېگۈچىلەردىن ھەق ئېلىنمايدىغان كۈنغۇ؟ — دەپتۇ غاز.

— نەدىكىنى، ئىشىك ئالدىغا چىقىپ قاراپ بېقىڭ، — دەپتۇ تۈلكە. غاز ئىشىك ئالدىغا چىقىپ: «ئەتە تاماق يېگۈچىلەردىن ھەق ئېلىنمايدۇ» دەپ يېزىلغان خەتنى كۆرۈپتۇ. تۈلكە قۇۋلۇق بىلەن:

— بۈگۈن ئەمەس، ئەتە! — دەپتۇ. غاز ئۆزىنىڭ ئالدانغانلىقىنى چۈشىنىپ:

— ئەمدى ئۇقتۇم، بۇ مەڭگۈ كەلمەس ئەتە ئىكەنغۇ! — دەپتۇ.

ئات بىلەن يولۋاس

ئات كەڭ دالىدا ئوتلاپ يۈرسە، ئالدىدىن بىر يولۋاس چىقىپ كەپتۇ. بۇنى كۆرگەن ئات قورقۇپتۇ، لېكىن قورقىدىغانلىقىنى بىلىندۈرمەي:

— كىمسەن؟ — دەپ سوراپتۇ يولۋاستىن.

— يولۋاسمەن، بارلىق هايۋانلارنىڭ پادىشاھىمەن، سەن ئۆزۈڭ كىمسەن؟ — دەپتۇ يولۋاس.

— مەن ھەممە ماللارنىڭ باشلىقى، — دەپتۇ ئات.

بۇنى ئاڭلىغان يولۋاس، باشقا بىر باشلىققا دۇچ كېلىپ قاپتىمەنغۇ، دەپ قورقۇپ كېتىپتۇ ۋە:

— ھەر ھالدا مەن سېنىڭدىن چوڭراق، — دەپتۇ.

— ياق، سېنىڭدىن مەن چوڭ، — دەپتۇ ئات.

ئۇلار ئۇزاققىچە گەپ تالىشىپتۇ. ئەڭ ئاخىر ئات:

— بولمىسا، كۈچىمىزنى سىنىشىپ كۆرەيلى ! كىم كۈچلۈك بولسا، شۇ چوڭ بولسۇن ! — دەپتۇ.

— بوپتۇ، — دەپتۇ يولۋاس، — كۈچىمىزنى نېمە بىلەن سىنايمىز؟

— قايسىمىز تاشتىن ئۇچقۇن چىقىرالىساق، ئەنە شۇ كۈچلۈك، — دەپتۇ ئات.

يولۋاس بۇ تەكلىپكە كۆنۈپتۇ ۋە بىرىنچى بولۇپ كۈچىد-

نى كۆرسىتىشكە باشلاپتۇ. ئۇ پۇتلىرى بىلەن تاشنى تېپىپ-تېپىپتۇ، لېكىن بىر تالمۇ ئۇچقۇن چىقماپتۇ.

ئۇنىڭدىن كېيىن ئات تاقىلانغان تۇيىقى بىلەن تاشنى بىر تەپكەنىكەن، چاراس - چۇرۇس، ۋال - ۋۇل قىلىپ تۆت تەرەپكە ئۇچقۇنلار چاچراپتۇ.

ئۇچقۇننى كۆرۈپ قورقۇپ كەتكەن يولۋاس ئالدى - كەينىگە قارىماي قېچىپ كېتىپتۇ.

كىرپە بىلەن توشقان

بىر كۈنى توشقان كىرپىنىڭ يېنىغا كېلىپ:

— سېنىڭ جۇۋاڭ قانداق يامان، ساپلا تىكەن، مېنىڭ بولسا يۇمشاق ماموقتەك، — دەپ ماختىنىپتۇ. كىرپە:

— يامان بولسىمۇ، مېنىڭ جۇۋام ئىت بىلەن بۆرىدىن ساقلايدۇ، سېنىڭ ياخشى جۇۋاڭ سېنى شۇنداق ساقلىيالامدۇ؟ — دەپ سوراپ تۇرۇشىغا، بىر بۆرە جاڭگالدىن چىقىپ كەپتۇ. توشقان قورققىنىدىن ئوقتەك چېپىپ، چاتقال ئارىسىغا كىرىپ كۆزدىن غايىب بوپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن توشقان: «ھە، مېنى ساقلايدىغان جۇۋام ئەمەس، پۇتۇم ئىكەن - دە !» دەپ خاتالىقىنى چۈشىنىپتۇ.

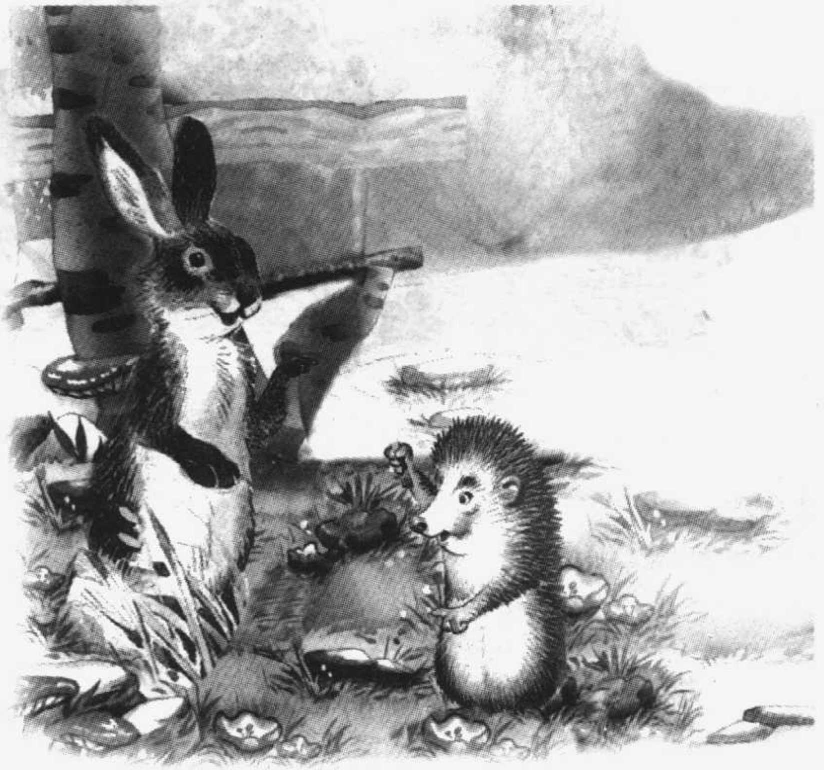

ئۈچ تۈلكە

ئەشقە ئىسىملىك بىر توشقان بارئىكەن. بىر كۈنى ئۇ ئېشىكىگە مىنىپتۇ ـ دە، خوتىكىنى ئەگەشتۈرۈپ، جاڭگاللىقنىڭ نېرىسىدا تۇرىدىغان ئاكىسىنىڭكىگە قاراپ مېڭىپتۇ.

ئېرىق بويىدا سەكرىشىپ ئويناپ يۈرگەن توشقانلار:

ــ جاڭگال قورقۇنچلۇق، بارمىغىن، ــ دېيىشىپتۇ، ئەمما ئەشقە بۇنىڭغا قۇلاق سالماپتۇ.

كۈن راسا قىزىغان چۈش پەيتى ئىكەن. شوخ خوتەك ئويناقلاپ بېشىدىكى پۆپۈكلىرىنى سىلكىتىپ تىترىتىدىكەن، ئۇنىڭ بويىنىدىكى قوڭغۇرىقى توختىماي جىرىڭلايدىكەن.

جاڭگاللىقتا ياشايدىغان بىر ئۇۋىلىق تۈلكە قوڭغۇراق ئاۋازىنى ئاڭلاپتۇ ـ دە، قۇلاقلىرى دىڭگىيىپتۇ.

ــ ئەشقە كېلىۋېتىپتۇ، ــ دەپتۇ بالا تۈلكە.

ــ ئالدىرىما، ھېلى ئەدىپىنى بېرىمىز، ــ دەپتۇ ئانا تۈلكە، ــ مەن ئېشىكىنى ئېلىپ قاچىمەن.

ــ مەن خوتىكىنى ئېلىپ قاچىمەن، ــ دەپتۇ ئاتا تۈلكە.

ــ مەن كىيىملىرىنى ... ــ دەپتۇ بالا تۈلكە.

ئەشقە يېتىپ كەپتۇ. ئۇ ئېشىكىنى ھەيدەپ ئالدىدا مېڭىۋېرىپتۇ، ھېرىپ كەتكەن خوتەك بولسا خېلىلا كەينىدە قاپتۇ. ئەشقە كەينىگە تولا قاراپ، خوتەكنى چاقىرىپ ھېرىپ-

تۇ - دە، ئەڭ ئاخىر، قوڭغۇراق جىرىڭلاۋاتىدىغۇ، خوتەك كىد-
لىۋېتىپتۇ، دەپ ئويلاپ، بىمالال كېتىۋېرىپتۇ.
بۇنى كۆرگەن ئاتا تۇلكە ئاستا خوتەكتىن قوڭغۇراقنى
يېشىۋاپتۇ - دە، ئېشەكنىڭ قۇيرۇقىغا باغلاپ قويۇپتۇ ۋە
خوتەكنى ئېلىپ قېچىپتۇ.
بىر بۇرۇلۇشتا ئانا تۇلكە پەيدا بوپتۇ - دە:
— ھەي توشقانجان، ئۆزۈڭ يالغۇز قاياققا كېتىپ بارد-
سەن؟ — دەپ سوراپتۇ.
ئەشقە، شۇم تۇلكە خوتىكىمنى ئېلىپ قاچمىسۇن ! دەپ
ئارقىسىغا قاراپتۇ، خوتەك يوق. «ۋاي خوتىكىمەي... قەيەردە
قالدىڭ؟» دەپ بىردىنلا ھۆكرەپ يىغلىۋېتىپتۇ.
— يىغلىما، — دەپتۇ ئانا تۇلكە، — خوتىكىڭ قاياققا
مېڭىشىنى بىلمەي نېرىقى دوقمۇشتا تۇرىدۇ، بېرىپ ھەيدەپ
كەلگىن، مەن ئېشىكىڭگە قاراپ تۇراي.
ئەشقە ئېشەكنى قالدۇرۇپ ئارقىسىغا قاراپ يۈگۈرۈپتۇ.
«ۋاي لەپشەگەي» دەپ كۈلۈپتۇ ئانا تۇلكە ۋە ئېشەكنى يورغىد-
لىتىپ ئېلىپ قېچىپتۇ.
ئەشقە خوتەكنى تاپالماي قايتىپ كەپتۇ، قارىسا، ئېشىكى
يوق. ئۇ ناھايىتى قورقۇپ كېتىپتۇ ۋە ئەمدى ئۆزۈمنىمۇ
ئوغرىلاپ كەتمىسىدى... دەپ ئويلاپتۇ.
ئەشقە يۈگۈرۈپ كېتىۋېتىپ، كۆلنىڭ بويىدا يىغلاپ ئول-
تۇرغان بالا تۇلكىگە يولۇقۇپ قاپتۇ ۋە:
— نېمە بولدۇڭ؟ — دەپ سوراپتۇ.
— شورۇم قۇرۇدى، — دەپتۇ بالا تۇلكە، — بازارغا كېد-
تىپ باراتتىم، بىر ھەميان ئالتۇنۇم سۇغا چۈشۈپ كەتتى،
ئەمدى دادام ئۇرۇپ ئۆلتۈرىدىغان بولدى.
— يىغلىما، — دەپتۇ ئەشقە ئۇنىڭغا رەھمى كېلىپ.

— ئۈزۈشنى بىلسەڭ، ئاچىقىپ بەرگىنە! يۈز تەڭگىسىنى ساڭا بېرىمەن، — دەپتۇ بالا تۈلكە. «ئېشەك بىلەن خوتەكنىڭ باھاسى يۈز تەڭگىگە تۇرماسمۇ؟ — دەپ ئويلاپتۇ ئەشقە، — مەيلى، يۈز تەڭگە بولسىمۇ ئالاي، بۇنىڭغا بىر ئېشەك بولسىمۇ سېتىۋالسام بولىدۇ...»

— بوپتۇ، — دەپتۇ ئەشقە ۋە ھەش-پەش دېگۈچە كىيىم-كېچەكنى سېلىپ سۇغا شۇڭغۇپتۇ.

«مۇرادىمغا يەتتىم» دەپ كۈلۈپتۇ بالا تۈلكە ۋە ئەشقەنىڭ كىيىملىرىنى ئېلىپ قېچىپتۇ.

تۈلكىنىڭ تاپقان دورىسى

بۆرە بىلەن تۈلكىنىڭ ئەزەلدىنلا قورساق ئاغرىقى بول-غاچقا، بۆرە بىر ئامالىنى قىلىپ تۈلكىنىڭ ئەدىپىنى بې-رىشنى ئويلاپ يۈرىدىكەن.

بىر كۈنى «پادىشاھ يولۋاس ئاغرىپ قاپتۇ» دېگەننى ئاڭ-لىغان بۆرە ھال سوراپ، پايپاسلاپ يولۋاسنىڭ يېنىغا بېرىپ-تۇ. يولۋاس ئاغرىقى خېلىلا ياخشىلىنىپ، ياستۇققا يۆلىنىپ ئولتۇرغان مەزگىلى ئىكەن. «ھال سورىغان كۆڭۈلگە ياخشى» دېگەندەك، يولۋاس بۆرىنىڭ ھال سوراپ كەلگىنىگە خۇشال بولۇپ مىننەتدارلىق بىلدۈرۈپتۇ. ئەمدى پۇرسەت كەلدى، دەپ ئويلىغان بۆرە يولۋاسقا تۈلكىنى يامانلاشقا باشلاپتۇ:

— تەقسىر، سىزنى ئاغرىپ قالدى دېگەننى ئاڭلاپلا يوقلاپ كەلدىم. ھېلىقى ھارامزادە تۈلكە ئاغرىپ ياتقانلىقىڭىزنى خېلى بۇرۇنلا ئاڭلىغان بولسىمۇ، يوقلاپ قويۇشقۇ ئۇياقتا تۇر-سۇن، تېخى بۇنىڭدىن خۇشال بولۇپ يۈرىدۇ، — دەپتۇ.

بۇنى ئاڭلىغان يولۋاس ئاچچىقلىنىپ، تۈلكىنى دەرھال چاقىرتىپتۇ. قېچىپ قۇتۇلۇشقا كۆزى يەتمىگەن تۈلكە يولۋاسنىڭ ئالدىغا كەپتۇ. ئۇ يولۋاسنىڭ ئالدىدا كۆرەڭلەپ ئول-تۇرغان بۆرىنى كۆرۈپتۇ - دە، ئىشنىڭ تەكتىنى چۈشىنىپتۇ.

تۈلكىنى كۆرگەن يولۋاس غەزەپ بىلەن ۋارقىراپ:

— سەن نېمانچە يوغىناپ كەتتىڭ؟ ! ئاڭلىسام، ئارقامدىن غەيۋەتىمنى قىلىپ يۈرۈپسەنغۇ؟ ! — دەپتۇ.

— تەقسىر، ئۆزلىرى ئاغرىپ قالغان كۈندىن بۇيان مەن-دە كۈندۈزى ئاراملىق، كېچىسى ئۇيقۇ يوق، دەردلىرىگە شىپا بولغۇدەك دورا ئىزدەپ بارمىغان يېرىم، سورىمىغان ئادىمىم قالمىدى. ئاخىر ئۇنى تېپىپ ئالدىلىرىغا ئەكەلدىم، — دەپتۇ تۈلكە خۇشامەت بىلەن.

«شىپالىق دورا تېپىپ كەلدىم» دېگەننى ئاڭلىغان يولۋاس تاقەتسىزلىنىپ:

— ئۇ قانداق دورا؟ — دەپ سوراپتۇ.

— ئۇ دورا — بۆرىنىڭ گۆشى بىلەن تېرىسى. بۆرىنىڭ گۆشىنى يەپ، تېرىسىگە يۆگىنىپ راسا تەرلەنسىلە، سەللىمازا ساقىيىپ كېتىدىلا.

بۇ سۆزنى ئاڭلاپ يۈرىكى ئورنىدىن قوزغالغان بۆرە غىپ-پىدە قېچىشنىڭ ئامالىنى ئىزدەپتۇ.

قۇرۇق سۆزدىن بۆرىنىڭ گۆشى بىلەن تېرىسىنى ئەۋزەل كۆرگەن يولۋاس بۆرىنى بۇلجۇتماي تۇتۇپ، پوكىنىغا بېسىپتۇ -دە، يەۋېتىپتۇ.

تەمەخور بۆرە

نەچچە كۈندىن بۇيان قانلىق ئاغزىغا بىر تال چىۋىنمۇ سالماي ئاچ يۈرگەن بۆرە كەچقۇرۇندا بىر ئۆينىڭ ئىشىكى يېنىغا كېلىپ ماراپتۇ. ئۆي ئىچىدىن كىچىك بالىنىڭ يىغلىغان ئاۋازى ئاڭلىنىپتۇ. بالىنىڭ ئانىسى:

— بولدى، يىغلىما، ئەمدى يەنە يىغلايدىغان بولساڭ، بۆرىگە بېرىۋېتىمەن، — دەپتۇ.

مېنىڭ ئاچ ئىكەنلىكىمنى ئۆي ئاياللىرىمۇ بىلىدىكەنغۇ، ئەمدى بالىسى يىغلايدىغان بولسا، ماڭا بېرىۋېتىدۇ، دەپ تەمە قىلغان بۆرە ئىشىككە يۆلىنىپ تاڭ ئاتقۇچە بالىنىڭ يىغلىشىنى كۈتۈپتۇ.

بىر چاغدا بالا يەنە يىغلاپتۇ.

— يىغلىما، بالام، بۆرىگە بەرمەيمەن. بۆرە كېلىدىغان بولسا، ئۆلتۈرىمەن، — دەپ بالىسىنى بەزلەپتۇ ئانا.

ئادەملەردىن ماڭا قاچان مەنپەئەت يەتكەن، ئەمدى ئاستا كۆزدىن يوقىلاي، دەپ بۆرە ئورنىدىن قوزغىلىپتۇ. ئەمما، ئۇنى كىشىلەر تەرەپ - تەرەپتىن كېلىپ تۇتۇۋېلىپ ئۆلتۈرۈۋېتىپتۇ.

ئۆكۈز بىلەن پاقا

ئوتلاپ يۈرگەن بىر ئۆكۈز سۇ ئىچىش ئۈچۈن كۆلگە كەپ-تۇ. ئۇنى كۆرگەن پاقىلار ھەر تەرەپكە قېچىشىپتۇ، ھەممىسى ئۆكۈزنىڭ يوغانلىقىغا ھەيران بولۇشۇپتۇ. شۇ يەردە تۇرغان بىر قىزىل قولتۇق پاقا:

— ھوي، نېمىسىگە ھەيران بولىسىلەر ئۇنىڭ! يوغىناش قىيىن نەرسىمىكەن شۇنچە! مانا، ماڭا قاراڭلار، مەن ھازىر ئۆكۈزدىنمۇ يوغان بولىمەن، — دەپتۇ. ئۇ ئىچىگە ھاۋانى تار-تىپ، كۆپۈشكە باشلاپتۇ ھەم يولداشلىرىدىن:

— ئۆكۈزدەك بولدۇممۇ؟ — دەپ سوراپتۇ. يولداشلىرى كۈ-لۈشۈپتۇ. كۆلگەنگە ئاچچىقى كەلگەن قىزىل قولتۇق پاقا ئۆكۈز-دەك بولىمەن دەپ، كۈچىنىپ ھاۋانى ئىچىگە تارتىۋېرىپ، چىڭقى-لىپ كېتىپتۇ. ئاخىر ئۇنىڭ كۈچىسىز، نېپىز قورساق تېرىسى «پوككىدە» يېرىلىپتۇ-دە، ئۆلۈپتۇ.

«ئۆزۈمنى بىلمەي شىلتىڭ ئېتىپتىمەن، پالاسقا يۆگىنىپ ھەپتە يېتىپتىمەن» دېگەن تەمسىل ئەنە شۇنىڭدىن قالغانىكەن.

بۆرە بىلەن ئۆچكە

بىر كۈنى چۆپ چىپىۋاتقان دېھقان يول بويىدىكى تېرەك سايىسىدە چۈشلۈك تامىقىنى يەپ ئولتۇرغانىكەن، ئۇنىڭ ئالدىدىكى قېلىن ئورماندىن بىر ئاچ بۆرە چىقىپ كەپتۇ - دە:
— ئەي كىشى، نېمە يەۋاتىسەن؟ — دەپ سوراپتۇ.
— نان بىلەن ھەسەل يەۋاتىمەن، — دەپتۇ دېھقان.
— ماڭىمۇ ئازراق بەرسەڭ، يەپ كۆرسەم !
دېھقان يەۋاتقان نېنىدىن بىر بۇردا سۇندۇرۇپ، ھەسەلگە تۆگۈرۈپ بۆرىگە بېرىپتۇ. يۇمشاق نان بۆرىگە بەك تەملىك تېتىپ كېتىپتۇ، شۇڭا ئۇ:
— مېنىڭ قورسىقىم ئاچ، مەن نان يېيىشنى خالايمەن. بىراق، مەن ئۇنى قانداق پىشۇرۇشنى بىلمەيمەن، — دەپتۇ.
دېھقان بۆرىگە ناننى قانداق تەييارلاشنى ئۆگىتىشكە باشلاپتۇ، يەر ھەيدەش، تېرىش، سۇغىرىشتىن باشلاپ تاكى ناننى يېقىپ پىشۇرغانغا قەدەر بولغان ئىشلارنىڭ ھەممىسىنى چۈشەندۈرۈپ بېرىپتۇ.
— ۋاي - ۋوي... — دەپتۇ دېھقاننىڭ سۆزىنى ئاڭلىغان بۆرە، — بۇ بەكمۇ مۇشەققەتلىك ئىش ئىكەن. سەن ماڭا قانداق قىلىپ تەييارلا نانغا ئىگە بولۇش لازىملىقى ھەققىدە مەسلىھەت بەرسەڭ !

دېھقان بىرئاز ئويلىنىپ تۇرۇپ بۆرىگە مۇنداق دەپتۇ:
— ئۇنداقتا سەن يايلاقنىڭ يېنىغا بار. ئۇ يەردە بىر قۇلۇنلۇق بىيە بار، سەن شۇنىڭ قۇلۇنىنى يېگىن!

بۆرە دېھقاننىڭ سۆزىنى راست دەپ بىلىپ، ئۇدۇل يايلاققا بېرىپتۇ. دېگەندەك بىر توپ يىلقا ئوتلاپ يۈرگەنىكەن، ئۇلارنىڭ ئارىسىدا قۇلۇنلۇق بىيىمۇ بار ئىكەن. بۆرە قۇلۇنلۇق بىيىنىڭ يېنىغا بېرىپتۇ ـ دە، ئانىسىنى ئېمىۋاتقان قۇلۇنغا ئېتىلىپتۇ. بىيە چېۋەرلىك بىلەن قوش ئاياغلاپ شۇنداق چىڭ تېپىپتۇكى، بۆرە خېلىغىچە ھوشىغا كېلەلمەي يېتىپ قاپتۇ.

ئاچ بۆرە ھوشىغا كېلىپ، ھېلىقى دېھقاننىڭ يېنىغا يەنە كەپتۇ ـ دە، يىغلامسىراپ:
— ئۇنى يېيىشكە مۇمكىن بولمىدى، — دەپتۇ.
— ئەگەر، — دەپتۇ دېھقان، — ئۇنىڭدىن نەپ ئالالمىغان بولساڭ، ئاۋۇ قىيالىق تاغقا چىق. ئۇ يەردە ئۆچكە تولا، ئۇلارنىڭ ئارىسىدىن سېمىزرەك بىرىنى تاللاپ شۇنى يېگىن!

بۆرە تاغقا چىقىپ، ئەڭ چوڭ، سېمىز بىر ئۆچكىنى كۆرۈپتۇ ـ دە:
— ھە... بەللى! يېيىشكە بۇنىڭدىنمۇ ياخشى گۆش تېپىلارمۇ! — دەپتۇ ئاغزىدىن شۆلگەيلىرىنى ئېقىتىپ، — سېنى يېيىشىمنى دېھقان بۇيرۇغانىدى، شۇڭا قارشىلىق قىلمىغىن!
— بۆرىۋاي، بۇنىڭغا مېنىڭ نېمە ئامالىم بار، بوپتۇ، يېسەڭ يېگىن! لېكىن، مېنى پارچىلاپ يەيمەن دەپ ئاۋارە بولما، مېنىڭ تېرەمنى بۇزما! سەن ئاۋۇ يەرگە بېرىپ، تاشقا ئۆزۈڭنى تىرەپ، پۇتلىرىڭنى كېرىپ، ئاغزىڭنى يوغان ئېچىپ تۇرغىن، مەن يۈگۈرۈپ كېلىمەن ـ دە، ئاغزىڭغا كىرىپ كېتىمەن، — دەپتۇ ئۆچكە.

بۆرە ئۆچكىنىڭ دېگىنى بويىچە تۇرۇپتۇ. ئۆچكە يۈگۈرۈپ كېلىپ، كېلىشكەن مۈڭگۈزلىرى بىلەن بۆرىنى شۇنچىلىك قاتتىق ئۇسۇپتۇكى، بۆرە بىرقانچە سائەتكىچە ھوشسىزلىنىپ يېتىپ قاپتۇ.

بۆرە ھوشىغا كېلىپ قارىسا، ئەتراپىدا ھېچ نەرسە كۆرۈنمەپتۇ. ئۇ تۆت تەرەپكە بىر قۇر نەزەر سېلىپ چىققاندىن كېيىن ئۆز - ئۆزىگە: «مەن ئۆچكىنى يېدىممۇ، يېمىدىممۇ؟ ئۇنىڭ كۆرۈنمىگەنلىكىگە قارىغاندا يېگەن ئوخشايمەن» دەپتۇ.

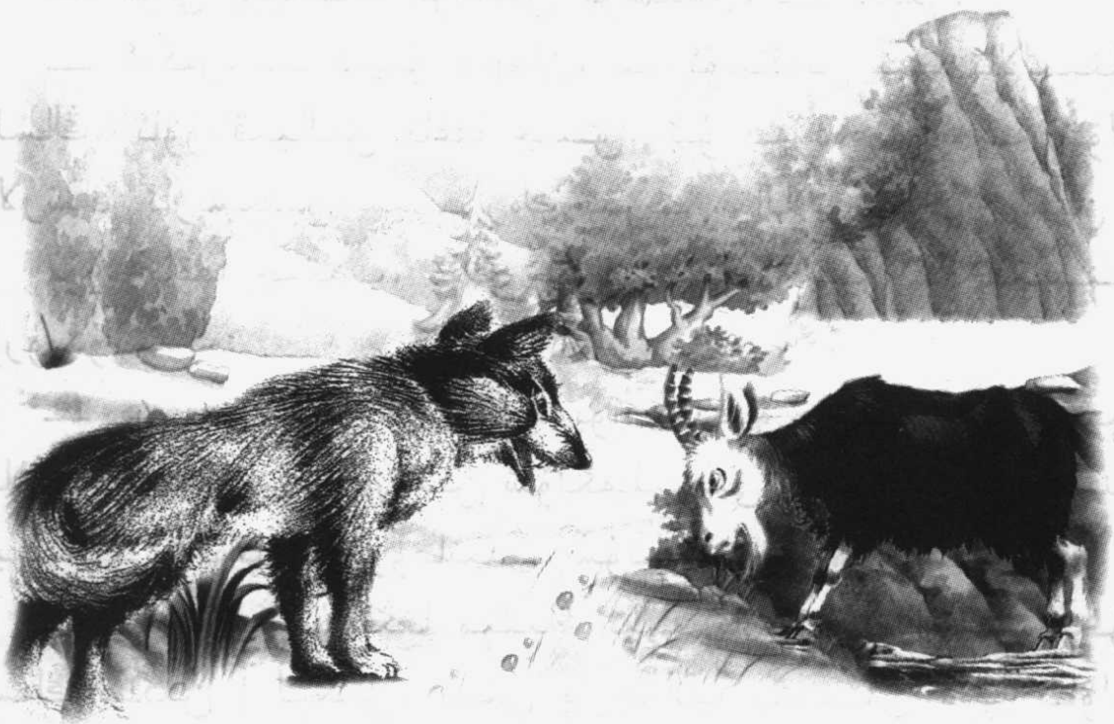

تۈلكە بىلەن تۇرنا

تۇرنا بىلەن تۈلكە دوست ئىكەن. كۈنلەر ئۆتۈپ تۇرنا بالا چىقىرىپتۇ، ئۇلارنى كۆز قارىچۇقىدەك ئاسراپ تەربىيەلەپتۇ. تۈلكە تۇرنىنىڭ بالىلىرىغا كۆز ئالايتىپ، بۇلارنى يېسەڭ قانداق ھوزۇر — ھە ! دەپ ئويلاپتۇ.

بىر كۈنى تۇرنا بىلەن تۈلكە ئوزۇقلۇق ئىزدەپ چىقىپتۇ. تۇرنا يىراق كۆلگە قاراپ ئۇچۇپ كېتىپتۇ. تۈلكە بولسا دەررۇ كەينىگە يېنىپ، تۇرنىنىڭ بالىلىرىدىن سېمىزىنى تۇتۇپ يەۋېتىپتۇ. تۇرنا قايتىپ كەلگەندە ئۇنىڭ ئالدىغا چىقىپ ياش تۆكۈپ دەپتۇ:

— شورىمىز قۇرۇدى. كەلسەم بىر بالاڭ يوق...

تۇرنا يىغلاپتۇ، قاقشاپتۇ. كۈنلەر ئۆتۈپ، ئۇلار يەنە ئوزۇقلۇق ئىزدەپ كېتىپتۇ. كەچقۇرۇن قايتىپ كەلگەندە تۇرنىنىڭ يەنە بىر بالىسى يوقلۇقى بىلىنىپتۇ. تۈلكە يالغان ئېيتىپ:

— ئۇنى پاقا يەپتۇ، پاقىنىڭ مۈشۈ يەردە ئەگىپ يۈرگىنىنى كۆرۈۋىدىم، — دەپتۇ.

ئەتىگەنلىكى تۇرنا پاقىدىن ئۆچ ئېلىش ئۈچۈن كۆلگە كېتىپتۇ. ئۇ پاقىلارنى ئۇۋا - ئۇۋىلىرىغا قوغلىۋېتىپ، قايتىپ كېلىپ قارىسا، ئاخىرقى ئىككى بالىسىمۇ يوق تۇرغۇدەك. تۇرنا ئەھۋالنى چۈشىنىپتۇ ۋە نېمە ئىش بولغانلىقىنى سوراپتۇ.

— ئۆيۈڭ كۆيدى، — دەپتۇ تۈلكە ۋە تۇرنىنىڭ ئۆزىنىمۇ يېيىش پېيىگە چۈشۈپتۇ. تۈلكىنىڭ نىيىتىنى سەزگەن تۇرنا:

— دوستۇم، بۇ يەردە بىزگە كۈن يوق ئىكەن. يۈر، كېتىمىز، كۆلنىڭ ئۇ تەرىپىدە ئوزۇقلۇق كۆپ، — دەپتۇ.

— كۆلدىن قانداق ئۆتىمەن؟ مېنىڭ قانىتىم يوققۇ، — دەپتۇ تۈلكە.

— مەن كۆتۈرۈپ ئۆتكۈزىمەن، — دەپتۇ تۇرنا.

تۈلكە ماقۇل بوپتۇ. تۇرنا تۈلكىنى كۆتۈرۈپ ئۇچۇپتۇ. ئۇلار ئېگىز ئۆرلىگەندىن كېيىن:

— يەرنى كۆرۈۋاتامسەن؟ — دەپ سوراپتۇ تۇرنا.

— ھە، مۇشتۇمدەك بولۇپ كۆرۈنۈۋاتىدۇ، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ تۈلكە.

— ئەمدىچۇ؟ — دەپ سوراپتۇ تۇرنا تېخىمۇ يۇقىرى كۆتۈرۈلۈپ.

— تەڭگىدەك بولۇپ كۆرۈنۈۋاتىدۇ.

— ياخشى گەپ، — دەپتۇ تۇرنا ۋە تۈلكىنى قويۇۋېتىپتۇ...

تۈلكە موللاق ئېتىپ يەرگە چۈشۈپ، خۇددى تېرىقتەك ئۇۋۇلۇپ كېتىپتۇ.

ھۇرۇن ئېشەك

بىر كىشى ئىككى ئېشەككە يۈك ئارتىپ يولغا چىقىپتۇ. بىر ئېشەكنىڭ يۈكى ئېغىرراق، يەنە بىرىنىڭ يېنىكرەك ئىدىكەن. ئېشەكنىڭ بىرى يەنە بىرىدىن ياردەم سوراپ:

— ئاكا، بولالمىدىم، بىرئاز ياردەم قىلساڭچۇ، — دەپتۇ.

— نېمە كارىم، — دەپتۇ يەنە بىر ئېشەك، — مەن كېتىۋېرىمەن.

شۇنداق قىلىپ، يۈكى ئېغىر ئېشەك ھېرىپ ھالى قالماي، ئاخىر ئۆلۈپ قاپتۇ.

ئېشەكنىڭ ئىگىسى يۈكنىڭ ھەممىسىنى بىرلا ئېشەككە ئارتىپتۇ.

«ھۇرۇن ئېشەك يۈكنى ئېغىر كۆتۈرەر» دېگەن تەمسىل ئەنە شۇنىڭدىن قالغانىكەن.

ئاچ بۆرە

بىر ئاچ بۆرە يەيدىغان بىر نەرسە تاپالماي، ناھايىتى سەرسان بوپتۇ. ئۇ، ئالدىمغا دۇچ كەلگەنلا نەرسىنى يەيمەن ! دەپ ئويلاپتۇ. بىردىنلا ئۇنىڭ ئالدىغا بىر قوزىچاق چىقىپ قاپتۇ.

— ۋاھ، قانداق ياخشى - ھە ! — دەپتۇ بۆرە شۆلگەيلىرىنى ئېقىتىپ، — قوزىچاق، مەن سېنى يەيمەن.

— توختا ! شۇنداق قۇرۇقلا يەۋېرەمسەن؟ — دەپ سوراپتۇ قوزىچاق.

— بولمىسا، قانداق يەي؟ — دەپتۇ بۆرە.

— ئەگەردە ھۇزۇر قىلىمەن دېسەڭ، — دەپتۇ قوزىچاق ئۇنىڭغا، — يېزىغا بارغىن، زىخ، پىياز، قارىمۇچ ئەكەلگىن، كېيىن گۆشۈمنى زىخقا ئۆتكۈز - دە، ياخشىلاپ كاۋاپ قىل. پىيازنى قارىمۇچ بىلەن ئەزگىن ۋە ئۇنى كاۋاپقا سېپىپ يېگىن. دۇنيادا مۇنداق كاۋاپتىن ئارتۇق غىزا يوق.

— راست ئېيتىسەن، — دەپتۇ بۆرە ۋە يېزىغا قاراپ يۈگۈرۈپتۇ، يولدا قويچىلار يولۇقۇپتۇ. بۆرە:

— ھەي ئاغىنىلەر، ماڭا پىياز، زىخ، قارىمۇچ بېرىڭلار، قوزىچاقنى بەررە كاۋاپ قىلىپ يەيمەن، ھۇزۇر قىلىمەن ! — دەپ ۋارقىراپتۇ. قويچىلار بۇنى ئاڭلاپ:

— مانا ساڭا پىياز، زىخ، قارىمۇچ ! قېنى شۇ كاۋاپ يەيدىغان چىشلىرىڭ؟ ! — دەپ بۆرىنىڭ تۇمشۇقىغا تاياق بىلەن كېلىشتۈرۈپ راسا ساپتۇ.

ھۇرۇن ئىت

بىر يىلى قىش ناھايىتى قاتتىق كەپتۇ، قار ئۆگزە بويى يېغىپ، دەرەخ ئۇچىدىكى قاغىلار توڭلاپ يەرگە چۈشۈپتۇ. دائىم بوسۇغىدا يېتىپ كۈن ئۆتكۈزىدىغان ئىتنىڭ كۈنى تەس بوپتۇ. ئىت سوغۇقنىڭ دەستىدىن تۈگۈلۈپ يېتىپ بېشىنى چىقىرالمايدىغان، ئورنىدىن تۇرسا سەكىلدەپ، قاترايدىغان بولۇپ قاپتۇ. قاتتىق سوغۇق ئىتنىڭ جان - جېنىدىن ئۆتۈپ كەتكەنلىكتىن، لاغىلداپ تىترەپ تۇرۇپ: «خەپ، مەنمۇ يازدا تازا ئىسسىق بىر ساراي سالمىسام، ئىت بولماي كېتەي» دەپ قەسەم ئىچىپتۇ.

كۈنلەر ئۆتۈپ، يامان سوغۇق تۈگەپ، باھار كەپتۇ، بارا - بارا كۈنلەر ئىسسىپ كېتىپتۇ. ئىتمۇ تەڭلا ئىسسىپتۇ. ئىت ئويناپ - كۈلۈپ، كەچ بولغان يەردە يېتىپ، قىشتىكى قەسەمىنى ئۇنتۇپ قاپتۇ.

شۇنىڭدىن كېيىن: «ئىت مۈزلىغاندا ساراي سالىدۇ، ئىسسىغاندا ئۇنتۇپ قالىدۇ» دېگەن تەمسىل پەيدا بولغانىكەن.

شورپا قىلالمىدۇق، كاۋاپمۇ

بۇرۇنىنىڭ بۇرۇنىسىدا، ئاكا - ئۇكا ئىككىيلەن ئوۋغا چىقىپتۇ. ئۇلار ئېگىز ئاسماندا ئۇچۇپ كېتىۋاتقان بىر توپ ياۋا غازلارنى كۆرۈپتۇ - دە، دەرھال ئوقيالىرىنى بەتلىشىپ ئاتماقچى بولۇشۇپتۇ. شۇ ئەسنادا ئاكىسى:

— ئېتىپ چۈشۈرگەندىن كېيىن شورپا سالايلى، — دەپتۇ.

— مېنىڭچە، كاۋاپ قىلساق لەززەتلىك بولىدۇ، — دەپتۇ ئۇكىسى.

ئىككىيلەن تالىشىپ قاپتۇ، بىرلىككە كېلەلمەي، ئاخىر بىر ئادەمنى ئايرىپ قويۇشقا تەكلىپ قىپتۇ. نەتىجىدە، غاز گۆشىنىڭ يېرىمىدا شورپا سالىدىغان، يېرىمىنى كاۋاپ قىلىدىغان بولۇپ پۈتۈشۈپتۇ. ئەمما، ئۇلار «ئەمدى غازلارنى ئاتايلى» دەپ كۆككە قارىغانىدا، غازلارنىڭ قارىسىمۇ كۆرۈنمەپتۇ.

«ئاسماندىكى غازنىڭ شورپىسىغا نان چىلاپتۇ» دېگەن تەمسىل شۇنىڭدىن قالغانىكەن.

تۈلكىنىڭ قۇيرۇقى

قۇيرۇقىنى چىقىرىپ يۈرسە كىشىلەرنىڭ تونۇپ قېلىشىدىن قورقۇپ يۈرگەن تۈلكە تانا بىلەن قۇيرۇقىنى قورسىقىغا تېڭىپتۇ ۋە ئۆزىنى ئەقىللىق ھېسابلاپ، خاتىرجەم ھالدا ماختىنىپ يۈرۈپتۇ.

بىر كۈنى تۈلكە ئېتىزلىقتا بارغاندا دېھقانغا ئۇچراپ قاپتۇ ـ دە، يۈرىكى پوكۇلداپ:

— دېھقان تاغا، تۈلكىنىڭ قۇيرۇقى بولىدۇ، قۇيرۇقى بولمىسا، ئۇنى تۈلكە دېگىلى بولمايدۇ، قارا، مانا مېنىڭ قۇيرۇقۇم يوق، مەن تۈلكە ئەمەس... — دەپتۇ.

تۈلكىنىڭ گېپى تۈگە ـ تۈگمەيلا دېھقان كەتمەن بىلەن ئۇنىڭ دۈمبىسىگە كېلىشتۈرۈپ بىرنى ئۇرغانىكەن، تۈلكە ۋايجانلاپ سەكرەپ كېتىپتۇ ۋە قۇيرۇقى ئاشكارىلىنىپ قاپتۇ.

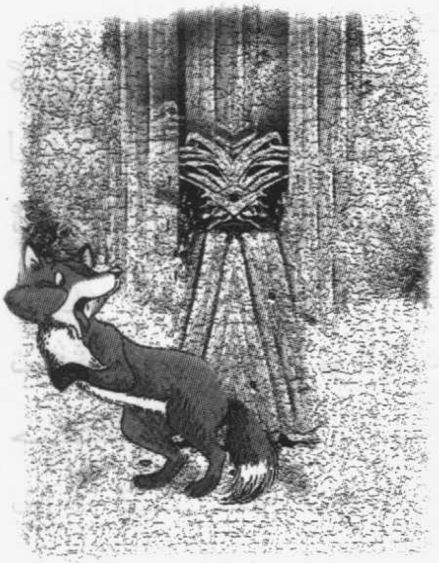

دېھقان قاقاقلاپ كۈلۈپ:

— ھەرقانداق نەرسە نىقابلىنىۋالسىمۇ، ئۇنى كېلىشتۈرۈپ بىرنى سالغاندا ئەسلىي قىياپىتى ئاشكارىلىنىپ قالىدۇ، — دەپتۇ.

بۆرە بىلەن قاپاق

بۇرۇنقى زاماندا، تاغ باغرىدىكى بىر يېزا ئەتراپىدا تولىمۇ ياۋۇز بىر بۆرە ياشايدىكەن. ئۇ ھەر كۈنى كېچىسى يېزىنى تىنتىپ، دېھقانلارنىڭ قويى ياكى كالىسىنىڭ قورسىقىنى يارىدىكەن - دە، يېگىنىنى يەپ، يېمىگىنىنى تاشلاپ كېتىدىكەن.

بىر كۈنى كېچىسى بۆرە يەنە يېزىنى تىنتىپ، بىر دېھقاننىڭ يالغۇز قويىنى يەپ، قورسىقى يېرىلغۇدەك تويۇپ، ئىنىغا كىرىپ ئۇخلاپ قاپتۇ. تاڭغا يېقىن گۈلدۈرلەپ بوران چىقىپتۇ - دە، يوغان بىر قاپاقنى دومىلىتا - دومىلىتا ھېلىقى ياۋۇز بۆرىنىڭ ئىنىغا ئاپىرىپ كەپلەپ قويۇپتۇ. قاپاق بوراندا قاتتىق غوڭۇلداشقا باشلاپتۇ.

تويۇۋېلىپ، شېرىن ئۇيقۇغا كەتكەن بۆرە بوراننىڭ قاتتىق گۈركىرىشىدىن چۆچۈپ ئويغىنىپ، سىرتتا بىرنەرسىنىڭ غەلىتە غوڭۇلداۋاتقانلىقىنى ئاڭلاپتۇ. ئۆمرىدە مۇنداق ئاۋازنى ئاڭلاپ باقمىغان بۆرە قۇلىقىغا بىر ئىشىنىپ، بىر ئىشەنمەي، بىر - ئىككى چامدام بېرى كېلىپ يەنە تىڭشاپتۇ. تىڭشىغانسېرى غوڭۇلدىغان ئاۋاز كۈچىيىپتۇ. بۆرە يۈرىكى جىغىلداپ، سۈر بېسىپ تەرلەپ كېتىپتۇ. قورقۇپ كەتكەن بۆرە ئىنىنىڭ ئېغىزىغا زادىلا بارالماپتۇ.

بىر كۈن ئۆتۈپتۇ. بۆرىنىڭ قورسىقى ئېچىپتۇ. بۆرە ئى-

نىدىن چىقاي دېسە، غوڭۇلدىغان ئاۋازدىن قورقىدىكەن، چىقـ-
ماي دېسە، قورسىقى ئېچىپ ئىككى بىقىنى بىر - بىرىگە
چاپلىشىپ كېتىپتۇ. ئاچلىقنىڭ ئەلىمى ئۆتكەن بۆرە نېرى
ئويلاپ، بېرى ئويلاپ: «يېتىپ ئۆلگۈچە ئېتىپ ئۆل» دەپتـ-
كەن، تۇمشۇقۇم بىلەن بىرلا تۇرتۇپ غوڭۇلداقنى چۆچۈتۈۋې-
تىپ، قۇيرۇقنى تىكمۇۋەتمەيمەنمۇ، دەپتۇ - دە، جېنىنىڭ با-
رىچە يۈگۈرۈپ بېرىپ، قاپاقنى تۇمشۇقى بىلەن قاتتىق تۇر-
تۇپ ئىنىدىن چىقىپتۇ. قاپاق دومىلاپ بېرىپ شامال تەگمەي-
دىغان كارىزغا چۈشۈپ تۇرۇپ قاپتۇ. بۆرە دۆڭگە چىقىۋېلىپ،
سالپاڭ قۇلىقىنى دىڭ تۇتۇپ قاپاققا قاراپتۇ، قاپاق غوڭۇلدى-
ماپتۇ. بۆرە ئۆزىنى سەل تۇتۇۋېلىپ:

«ھەي غوڭۇلداق، قېنى ئەمدى غوڭۇلداپ باقە!» دەپتۇ،
ئەمما قاپاق جىم تۇرۇپتۇ. بۆرە: «بىر تۇرتۇپ قويۇۋىدىم،
چۆچۈپ توختاپ قالدى، بىراق سەھەردە يەنە غوڭۇلداپ ئۆيۈ-
كەمنى ئېلىپ بېشىمغا قاقىدۇ، ئۇنىڭدىن بۇنى ھازىرلا يوقى-
تاي» دەپتۇ - دە، بىر بېسىپ، ئىككى بېسىپ قاپاقنىڭ يې-
نىغا كەپتۇ.

«ھەي، سەن مېنى شۇنچىۋالا قورقۇتامسەن؟» دەپتۇ بۆرە قا-
پاققا. قاپاق ئۈن چىقارماپتۇ. بۆرە غەزەپلىنىپ، قاپاققا قاراپ:

«سەن مېنى ئاز قىينىدىڭمۇ؟ بىرىنچىدىن، يۈرىكىمنى
يېرىۋەتكىلى تاس قالدىڭ، ئىككىنچىدىن، ئىككى كۈن ئاچ
قويدۇڭ. سېنىڭ جاجاڭنى بەرمىسەم» دەپلا قاپاقنى قۇيرۇقىغا
باغلاپ سازايى قىلماقچى بولۇپ ئېلىپ مېڭىپتۇ.

بۆرە قاپاقنى سۆرەپ تۈزگە چىققاندىن كېيىن، قاپاقنىڭ
ئاغزىغا شامال ئۇرۇلۇپ، ئاستا غوڭۇلداپتۇ. بۆرىگە يەنە تىتـ-
رەك ئولىشىپ، تېخىمۇ ئىتتىك مېڭىشقا باشلاپتۇ، قاپاق تې-
خىمۇ قاتتىق غوڭۇلداپتۇ. بۆرە بۇ ئەمدى مېنى ئۇجۇقتۇرۇ-

ۋېتىدىغان بولدى، دەپ ئالاقزادە بولۇپ، قاپاقنى چۆكتۈرۈپ غەرق قىلىۋەتمەكچى بولۇپ، دەرياغا قاراپ بولۇشىغا يۈگۈرۈپ-تۇ. شامالنىڭ قاتتىق ئۇرۇلۇشى بىلەن قاپاق تېخىمۇ قاتتىق غوڭۇلداپتۇ. قورقۇپ ئەس - هوشىنى يوقاتقان بۆرە دەريانىڭ بويىغا كېلىپ، قاپاقنى قۇيرۇقىدىن يېشىپ چۆرۈۋېتىشنى ئۇنتۇپ، دەرياغا شۇ پېتى كىرىپتۇ. بىرئازدىن كېيىن قاپاق-نىڭ ئىچىگە لىق سۇ توشۇپ، بۆرىنى چوڭقۇر قاينامغا سۆرەپ كىرىپ كېتىپتۇ. بۆرە ئۆلۈپتۇ، تاغ باغرىدىكى دېهقانلار ئارام تېپىپتۇ.

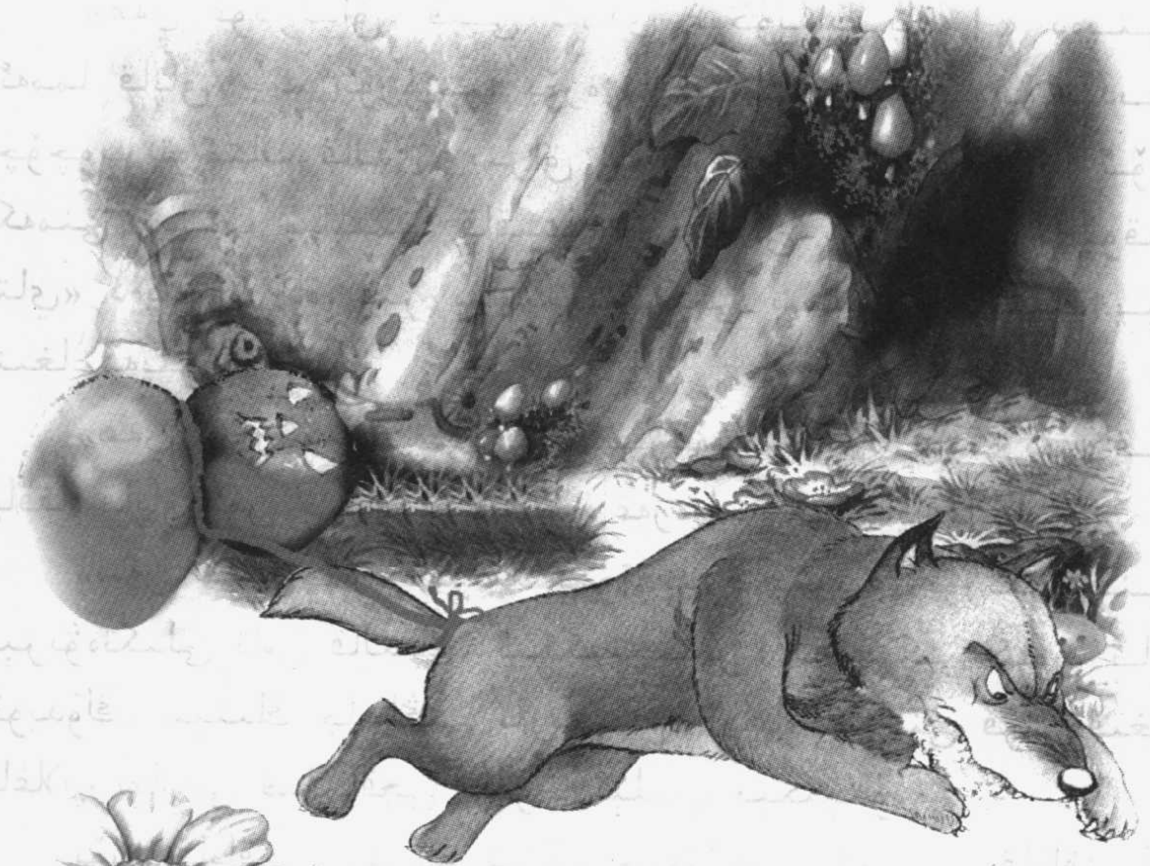

تۈلكىنىڭ قۇيرۇقىنى جازالىشى

بىر تۈلكە ئىتىزلىقنى ئارىلاپ يۈرسە، ئىتلار كۆرۈپ قاپتۇ ـ دە، ئارقىدىن تاپ بېسىپ قوغلاپتۇ. يەردە قار يوق كۈنلەر بولغاچقىمۇ، تۈلكە ئىتلارنى ئۆزىگە يەتكۈزمەي، قېچىپ بېرىپ ئىنىغا سالامەت كىرىۋاپتۇ. تۈلكە ئىنىدا ئولتۇرۇپ، دېمىنى بېسىۋالغاندىن كېيىن، ئىككى قۇلىقىدىن سوراپتۇ:

— سىلەر نېمە قىلدىڭلار؟

— بىز شاپۇر ـ شۇپۇر، تاراس ـ تۇرۇس، تاك ـ تۇگىنى ئاڭلاپ سىزگە خەۋەر يەتكۈزۈپ تۇردۇق.

— كۆزلىرىم، سىلەر نېمە قىلدىڭلار؟

— يولدا چېلىققان ياخشى ـ يامان ئىش ـ ھەرىكەتلەرنى كۆڭلىڭىزگە سېلىپ تۇردۇق.

— پۇت ـ قوللىرىم، سىلەر نېمە قىلدىڭلار؟

— بىز سىزنى ئادەمزات ۋە ئىت، قۇشلارنىڭ قەستىدىن قۇتقۇزۇپ قالدۇق.

— قۇيرۇقۇم، سەن نېمە قىلدىڭ؟

قۇيرۇق ئاڭلىمىغان بولۇپ تۇرۇۋاپتۇ. تۈلكە يەنە سوراپتۇ:

— ئېيتە، قۇيرۇقۇم، سەن نېمە قىلدىڭ؟

— سىز ھېچنېمىگە قارىماي قاچقاندا، شاخ ـ شۇمبا، قوراي ـ چاۋار، تىكەن ـ پىكەنلەرگە ئىلىنىپ قېلىشقا تاس

قالدىم، ـــ دەپ راستىنى ئېيتىپتۇ قۇيرۇق. تۈلكە تۇرۇپ ئويلىنىپ، ئۆزىگە ئۆزى: «مېنى ھەر بالاغا دۇچار قىلىدىغان مۇشۇ قۇيرۇقۇم ئوخشايدۇ» دەپ، قۇيرۇقنى سىرتتا قاراپ تۇرغان ئىتلارغا يېگۈزۈۋەتمەكچى بوپتۇ ـ دە، سىرتقا چىقىرىپتۇ. ئىتلار قۇيرۇقنى چىشلەپ تارتىپ، تۈلكىنىڭ ئۆزىنىمۇ ئىنىدىن سۆرەپ چىقىپتۇ.

مۇشۈك بىلەن چاشقان

بۇرۇنقى زاماندا مۇنداق بىر ئىش بولغانىكەن: قېرى مۇشۈك بىر كۈنى بىر چاشقاننى تۇتۇۋېلىپ مۇنداق دەپتۇ:

— مېنىڭ ئىككى پۇتۇم گۆرگە ساڭگىلىدى، يېقىن ئارىدا بۇ يۇرتتىن يەنە بىر يۇرتقا كۆچۈپ كېتىمەن. ياش چېغىمدا ئىشنىڭ ئاقىۋىتىنى ئويلىماي، سىلەرگە تولا جەبىر - زۇلۇم سالدىم. كۆچۈش ئالدىدا ئۆزرىخاھلىق ئېيتىپ، ھەممىڭلاردىن ئەپۇ سورىسام دەيمەن، سەن بېرىپ چاشقان ئەۋلادىنى قويماي چاقىرىپ كەلگىن.

چاشقان مۇشۈكنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ، ئىنتايىن خۇش بوپتۇ. مۇشۈكنىڭ تەكلىپىنى بارلىق چاشقانلارغا يەتكۈزۈپتۇ. چاشقانلار مۇشۈكنىڭ ئىنساپىغا رەھمەت ئوقۇشۇپ، دەرھال جەم بولۇپ، نۇرغۇن سوۋغا - سالام ئېلىپ يولغا چىقىپتۇ. يولدا بىر قېرى چاشقان ئۇچراپ سوراپتۇ:

— جامائىتىڭلار جەم بوپتۇ، سەپىرىڭلار قاياققا؟

چاشقانلاردىن بىرى بولغان ۋەقەنى سۆزلەپ بېرىپتۇ. قېرى چاشقان:

— ھەي ئەخمەقلەر، بۇ قېرى مۇشۈكنىڭ ھىيلىسى، بىزنى بىر - بىرلەپ يوقىتالماي، مىڭلاپ يوقاتماقچى بولغىنى، بارماڭلار، — دەپتۇ. توپلىشىپ كېلىۋاتقان چاشقانلار قېرى چاش-

قاننىڭ سۆزىگە پىسەنت قىلماي، قېرى مۈشۈكنىڭ يېنىغا بېرىپتۇ.

قېرى مۈشۈك ئىشىك ئالدىغىچە چىقىپ، چاشقانلارنى قىزغىن قارشى ئاپتۇ، ھەربىرى بىلەن قول ئېلىشىپ كۆرۈشۈپ، ئۆيگە تەكلىپ قىپتۇ. چاشقانلار ئۆيگە تامامەن كىرىپ بولغاندىن كېيىن، قېرى مۈشۈك ئىشىكنى ئېلىپ قويۇپتۇ، چاشقانلارنىڭ داد - پەريادىغا قارىماي، بىر - بىرلەپ بوغۇۋېتىپتۇ. شۇنىڭدىن تا ھازىرغىچە چاشقان مۈشۈك بار يەرگە يولىمايدىكەن.

ئات بىلەن ئىت

ئات بىلەن ئىت بىر قورۇدا تۇرسىمۇ، ئىت ئۆزىنىڭ سەزگۈرلۈكى بىلەن پەخىرلىنىپ، ئاتنى زادىلا كۆزگە ئىلماي-دىكەن، بەزىدە: «سوكال قۇيرۇق، پالاس كالپۇك لەقۋا» دەپ مەسخىرە قىلىدىكەن. بىر كۈنى ئىت ھېچنېمىدىن ھېچنېمە يوقلا، سۇ ئىچكىلى چىقىپ كېتىۋاتقان ئاتنىڭ ئالدىغا ئۆتۈپ قاۋاپتۇ، ئارقىسىغا ئۆتۈپ ئۇ يەر، بۇ يېرىنى چىشلەپ قويۇپ-تۇ. ئات ئىتنىڭ بىشەملىكىدىن خاپا بولۇپ بىر چەكچەيگەند-كەن، ئىت ئارقىسىغا داجىپ تۇرۇپ، ئاغزىنى بۇزۇپ تىللاپتۇ، ئاندىن مۇغەمبەرلىك بىلەن زوڭزىيىپ ئولتۇرۇپ:

— مەن قىل قىمىرلىسا تۇيىدىغان سەگەك، كېچە - كۈندۈز ئۆينى ساقلايمەن، ئوغرى - يالغاننى قورۇغا زادىلا كىرگۈزمەيمەن، — دەپ ماختىنىپتۇ. ئات ئىتنىڭ ماختاز-چاقلىقىدىن ئەجەبلىنىپ:

— ئۆيدە ھەربىرىمىزگە لايىق ئىش بار، ئۆز ئىشىمىز بىلەن ماختانمايلى، — دەپتۇ.

— ماختانمايچۇ، سەن يەر ھەيدەيسەن، ھارغۇچە يەيسەن شۇ، قولۇڭدىن باشقا ئىش كەلمەيدۇ.

— راست ئېيتىسەن، — دەپتۇ ئات، — مەن يەر ھەي-دەيمەن، خامان تېپىمەن، ئاشلىقنى ئۆيگە توشۇيمەن، تۇگمەز-

گە ئېلىپ بارىمەن، قىش كۈنلىرى ئۆيگە كۆمۈر، ئوتۇن توـ شۇيمەن، بۇلار ئىش ئەمەسمىكەن؟

— بۇ ئىشلىرىڭنىڭ ماڭا نېمە پايدىسى؟ — دەپتۇ ئىت. ئاتنىڭ غۇززىدە ئاچچىقى كەپتۇ ـ دە، ئىتقا ئالىيىپ تۇرۇپ:

— ئۇگۇتنى تۇگمەنگە ئاپىرىپ ئۇن قىلمىسام كېپەك چىقمايدۇ، كېپەك چىقمىسا، سەن نېمە يەيسەن؟ — دەپتۇ. ئىت غىڭ قىلالماي قۇيرۇقىنىڭ ئۇچىغا قاراپ قاپتۇ.

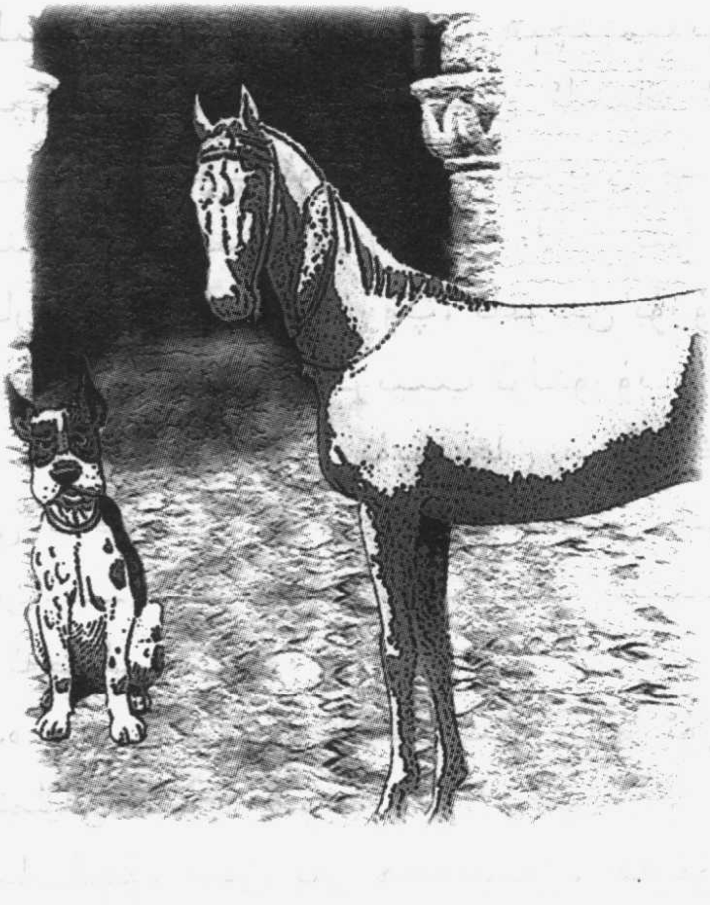

تاپقان پۇلۇمنى ئۈچكە بۆلىمەن

بىر يېزىدا يېشى قىرىقنىڭ قارىسىنى ئېلىپ قالغان بىر كىشى بار ئىكەن. ئۇ ئادەم تولىمۇ ئەمگەكچان بولۇپ، مەيلى يازنىڭ قاتتىق ئىسسىقلىرىدا ياكى قىشنىڭ قەھرىتان سوغۇقلىرىدا بولسۇن، تىنىم تاپماي ئىشلەيدىكەن. بۇ كىشىنى دائىم ئۇچرىتىپ تۇرىدىغان بىر بوۋاي ئۇنىڭغا زوقلىنىپ، ئىچىدە بۇ نېمىدېگەن ئىشچان، نېمىدېگەن غەيرەتلىك ئادەم، خۇدايىم قولىغا دەرد بەرمىسۇن، دەيدىكەن.

بىر كۈنى ئىشچان ئادەم بىلەن بوۋاي ئۇچرىشىپ قاپتۇ. بوۋاي سوراپتۇ:

— بالام، نېمەڭگە نېمە يەتمەي شۇنچە ئىشلەيسەن؟

— ئائىلەم ئۈچۈن ئىككى - ئۈچ كىشىنىڭ ئىشىنى قىلمىسام بولمايدۇ.

— ئۇنداق بولسا، ئىشلىگەنگە تۇشلۇق پۇل تاپىدىكەنسەن - دە؟

— شۇنداق، تاپقان پۇلۇمنى ئۈچكە بۆلىمەن: بىر قىسمىدا قەرزىمنى قايتۇرىمەن، يەنە بىر قىسمىنى قەرزگە بېرىمەن، قالغىنىنى ئۆزۈم خەجلەيمەن، — دەپتۇ.

— ۋوي، قەرز قايتۇرۇپ تۇرۇپ، يەنە قەرز بەرگىنىڭ نېمىسى؟ بۇ تەرىپىڭ ماڭا قاراڭغۇ بولۇپ قالدىغۇ؟ — دەپتۇ بوۋاي.

— مېنىڭ قولى ئىش - ئەمگەكتىن قالغان ئاتا - ئانام بار، ئۇلار مېنى تەربىيىلەپ قاتارغا قوشقان. ھازىر ئۇلار كۆ- چىدىن قالدى، ئەمدى مەن ئۇلارنى بېقىشىم كېرەك، بۇ مې- نىڭ قەرز قايتۇرغىنىم. ئۆزۈمنىڭ باللىرىم بار، ئۇلار تېخى كىچىك، ئۇلارنى بېقىشىم كېرەك، بۇ مېنىڭ ئۇلارغا قەرز بەرگىنىم.

ياخشى پەزىلەتلىك كىشىنىڭ بۇ سۆزىنى ئاڭلىغان بوۋاي:

— ياشا، ئوغلۇم، قولۇڭغا دەرد بەرمىسۇن، مۇرادىڭغا يەت! — دەپتۇ.

خام خىيال

بىر بالا جاڭگالغا ئوتۇن ئالغىلى بېرىپ، بىر جىگدىنىڭ تۈۋىدە زوڭزىيىپ ئولتۇرغان توشقاننى كۆرۈپ قاپتۇ - دە، خىيالغا چۆكۈپتۇ: «ھازىر مۇشۇ توشقاننى تۇتۇۋالسام، بازارغا ئاپىرىپ ساتسام، پۇلىغا بىر توخۇ ئالسام، توخۇ تۇخۇم تۇغسا، تۇخۇملارنى كۆرۈك توخۇغا باسۇرۇپ بەرسەم، تۇخۇمدىن چۈجىلەر چىقسا، چۈجىلەر چوڭ بولغاندا، سېتىپ بىر قوي ئالسام، قوي ئىككىدىن تۇغسا، چوڭ بولغان قوزىلارنى سېتىپ راسا كېلىشكەن بىر ئات ئالسام، مال - ۋاران پادا - پادا بولۇپ كەتسە، بىر قىسمىنى سېتىپ قورۇ - جاي ئالسام، يەر ئېلىپ دېھقانچىلىق قىلسام، بۇغدايلىرىم ئوخشاپ، قوغۇن - تاۋۇز، مېۋە - چېۋىلەر پىشىپ كەتسە، ئاپام بىلەن دادام: ‹يارايسەن ئوغلۇم! يارايسەن!›، دەپ كېتەتتى - ھە!» دەپ ۋارقىرىغىنىكەن، توشقان ئۈركۈپ قېچىپ كېتىپتۇ. بالا «ھەسسىنە!» دەپ ئېغىزنى تۇتۇپلا قاپتۇ.

قايسى ئۆينىڭ ئىگىسى رەھىمدىل

بىر تايغان تۈلكىنى قوغلاپ يېزا ئىچىگە كىرىپ كەپتۇ. قورققىنىدىن تىلى بىر غېرىچ ساڭگىلاپ كەتكەن تۈلكە بىر دوقمۇشتىن ئايلىنىپ، تايغاندىن سەل ئۈزاپتۇ ـ دە، مۈشۈك-كە يولۇقۇپ قاپتۇ.

— ئەي ھۆرمەتلىك مۈشۈك، سەن بىلىسەن، بۇ ئەتراپتا قايسى ئۆينىڭ ئىگىسى رەھىمدىل؟ مەن كىرىۋېلىپ ئۆلۈمدىن قۇتۇلسام، — دەپ سوراپتۇ.

— مانا، مۇشۇ ئۇدۇلۇڭدىكى ئۆينىڭ ئىگىسى رەھىمدىل، نۇرغۇن ئۆيلىرى، ئېغىل ـ قوتانلىرى بار، كىرىۋالىسەن، — دەپتۇ مۈشۈك.

— ھەي، ياقەي، — دەپتۇ تۈلكە بېشىنى چايقاپ، — مەن بىر زاماندا بۇ ئادەمنىڭ بىر ئاق غېزىنى يەۋەتكەنىدىم.

— ئۇنداق بولسا، — دەپتۇ مۈشۈك يول بويىدىكى باغۋارانلىق بىر ئۆينى كۆرسىتىپ، — بۇ ئۆينىڭ ئىگىسى رەھىمدىل، سېنى ھەر ئامال بىلەن ئامان ساقلاپ قالىدۇ.

— بولمايدۇ، مەن بىر چاغدا بۇنىڭ ئۆردىكىنى يەپ قويغان.

مۈشۈك ھەيران بولۇپ:

— ھەي، بۇ ئەتراپتىكىلەرگە ئالا قويماي زىيان سالغاندىكەنسەن، ئەمدى ساڭا رەھىم قىلغۇدەك بىرەرى چىقارمۇ؟ —

دەپتۇ تۈلكىگە.

— چىقىپ قالار، «يۇرت ئېتىكى كەڭ» دېگەن گەپ بار. تايغان يېتىپ كەلگۈچە يەنە بىرنى كۆرسەتكىنە؟ — دەپتۇ تۈلكە.

مۇشۇك يېزىنىڭ ئەڭ چېتىدىكى بىر ئۆينى كۆرسىتىپتۇ. تۈلكە ئۇنىڭمۇ بىر توخۇسىنى يەپ قويغىنى ئۇچۇن:

— مۇشۇك ئاداش، بۇمۇ بولمايدۇ، — دەپتۇ. ئاڭغىچە تايغان يېتىپ كەپتۇ. مۇشۇك تۈلكىگە قاراپ:

— كۆردۈڭمۇ، ئەمدى «رەھىم»نى ساڭا مۇشۇ كېلىۋاتقان تايغان قىلسۇن، — دەپ تايغاننى كۆرسىتىپتۇ.

ئۈچ ھۆرۈن

بۇنىڭدىن خېلى زامان بۇرۇن ئۈچ ھۆرۈن ئۆتكەنىكەن. ئۇلار بىر - بىرى بىلەن دوست بولسىمۇ، بىرەر ئىشنى قىلىشقا توغرا كەلگەندە ئەزمىلىك قىلىپ، بىر - بىرىگە ئىتتىرىپ، ۋاقتىدا پۈتتۈرمەيدىكەن.

ئۈچ ھۆرۈن بىكارچىلىقتىن ئىچى پۇشۇپ سەيلە قىلماق بولۇپ، بىر ئىتنى ئەگەشتۈرۈپ سەھراغا مېڭىپتۇ. ئۇلار ئەزمىلىك قىلىپ، دېگەن قەرەلىدە سەھراغا يېتىپ بارالماي، بىر ئۆستەڭنىڭ بويىغا كېلىپ توختاپتۇ.

كۆپ ئۆتمەيلا بىر بالا قېتىق ۋە نان ساتقىلى كەپتۇ. قورسىقى ئېچىپ كەتكەن ئۈچ ھۆرۈن پۇل يىغىش قىلىپ بالىدىن قېتىق ۋە نان سېتىۋاپتۇ. ئۈچ ھۆرۈن ئۆستەڭدىن سۇ ئەكېلىپ قول يۇماقچى بوپتۇ.

— سۇنى سەن ئەكەلگىن، — دەپ بۇيرۇپتۇ بىرىنچى ھۆرۈن ئىككىنچى ھۆرۈننى.

— نېمىشقا مەن ئەكېلىمەن؟ مۇنۇ ئەكەلسۇن، — دەپتۇ ئىككىنچى ھۆرۈن ئۈچىنچى ھۆرۈننى كۆرسىتىپ.

— مەنما؟ — دەپ ئىككىسىگە گۆلىيىپتۇ ئۈچىنچى ھۆرۈن، — ئىت ئەكەلسۇن.

شۇنداق قىلىپ، ئۈچ ھۆرۈن ئىككى چامدام يەردىكى سۇنى

ئەكېلىشكە ھۇرۇنلۇق قىلىپ، بىرى يەنە بىرىنى بۇيرۇپ، كۈننى كەچ قىپتۇ. ئاخىر بىر - بىرىگە ماي تارتىشىپ گەپمۇ قىلماي جىم بولۇشۇپتۇ. شۇ ئارىدا، ئىت پۇرسەتنى قولدىن بەرمەي، ناننى يەپ، قېتىقنى ئىچىۋېتىپتۇ.

تەقدىرگە تەن بەرگىن

بىر يېزىدا بەكمۇ سالاپەتلىك ۋە پاكىز قېرىغان بىر بوۋاي بار ئىكەن. كۈنلەر ئۆتۈپ بوۋاي ئاغرىپ قاپتۇ. بىر كۈنى بۇ يېزىدىكى بىر يىگىت بوۋاينى يوقلاپ كىرىپتۇ. يىگىتنى كۆرۈپ بوۋاينىڭ كۆڭلى بۇزۇلۇپ:

— ئوغلۇم، تېخى ئەمەلگە ئاشمىغان نۇرغۇن ئارزۇ - ئارمانلىرىم بار ئىدى. ناۋادا قازايىقەدەر يېتىپ قالسا، شۇ پېتىلا قالىدىغان بولدى - دە، — دەپ ياش تۆكۈپتۇ.

— ۋاي چوڭ دادا، — دەپتۇ يىگىت، — سەن يەيدىغىنىڭنى يەپ، كىيىدىغىنىڭنى كىيىپ بولدۇڭ. ساقىلىڭ ئاقىرىپ، چىشىڭ سارغايدى. سەن چۆنەكتىكى پىشىپ قالغان قوغۇن، بۇنى بىرى ئۈزمىسىمۇ، ئۆزى پىلەكتىن ئاجراپ كېتىدۇ. قوغۇنلۇققا كىرگەنلەر ئالدى بىلەن پىشقىنىنى ئۈزىدۇ. تەقدىرگە تەن بەرگىن !

يىگىتنىڭ تەسەللىسى بوۋاينىڭ كۆڭلىگە قاتتىق تېگىپتۇ. كۈنلەر ئۆتۈپ ھېلىقى بوۋاي ساقىيىپ، يىگىت ئاغرىپ قاپتۇ. بوۋاي ئۇنى يوقلاپ كىرسە، يىگىت زارلىنىپ:

— بوۋا، دۇنيانىڭ ھېچقانداق لەززىتىنى كۆرمىدىم، ئون گۈلۈمنىڭ بىرىمۇ ئېچىلماي تۇرۇپ ئۆلۈپ كەتسەم، قانداقمۇ قىلارمەن؟ — دەپتۇ.

— ھەي بالام، ئورۇنسىز ئۆكۈنمە. بىر قوغۇنلۇققا ئوغرى كىرسە، قوغۇننىڭ پىششىقىنىمۇ، توڭىنىمۇ ئۈزىدۇ. ئۆلۈمنىڭ نۆۋىتى كەلسە ياش - قېرىغا باقمايدۇ، ئۇنىڭغا نىمە ئامال بار؟ ! تەقدىرگە تەن بەرگىن ! — دەپتۇ بوۋاي .

تىلەمگە باغلىسىلا

بۇرۇنقى زاماندا بىر ئادەم يىراق بىر شەھەردىن ئۆيىگە قايتىپ كېلىۋېتىپ تونۇشمايدىغان بىر سودىگەر بىلەن ھەمسەپەر بولۇپ قاپتۇ. ئۆيىنىڭ ئالدىغا كەلگەندە بۇ ئادەم سودىگەرگە:

— ئۆيگە كىرىپ بىردەم - يېرىمدەم ئارام ئېلىپ كەتسىلە، — دەپ تەكلىپ قىپتۇ.

— شۇنداق قىلاي، — دەپتۇ سودىگەر تارتىنمايلا ۋە ئاتتىن چۈشۈپتۇ، لېكىن بۇ سودىگەر ئۆيگە شۇ كىرگىنىچە بىرنەچچە كۈن قونۇپ مېھمان بوپتۇ. ئۆي ئىگىسىمۇ قىلچە چاندۇرماي ئوبدان كۈتۈپتۇ. سودىگەر قايتىش ئالدىدا:

— رەھمەت، ئوبدان تونۇشۇپ قالدۇق. مەن بۇ يولدىن دائىم ئۆتۈپ تۇرىمەن. خاتىرجەم بولسىلا، بۇنىڭدىن كېيىن پات - پات كېلىپ تۇرىمەن، — دەپتۇ.

ئارىدىن بىرنەچچە كۈن ئۆتۈپ سودىگەر يەنە كەپتۇ. ئۆي ئىگىسى يۈگۈرۈپ چىقىپتۇ - دە، ئېتىنى قولىدىن ئېلىپ، ھۆرمەت بىلەن يەنە ئۆيگە باشلاپتۇ. بۇ قېتىم سودىگەر بىر ھەپتە مېھمان بوپتۇ. ئۆي ئىگىسى بالىجانلىق، قول - ئىلكىدە يوق ئادەم بولسىمۇ، يەنە بىلىندۇرمەي، قوشنىلىرىدىن ئۆن - پۇن ئۆتنە ئېلىپ يۈرۈپ كۈتۈپتۇ.

شۇنداق قىلىپ، بۇ سودىگەر بىر ئايىنىڭ ئىچىدە ئىككى - ئۈچ قېتىم كېلىدىغان بولۇۋاپتۇ. ئۆي ئىگىسى ئاستا - ئاستا بۇ مېھماندىن بىزار بوپتۇ. لېكىن، كەلمەك دېگىلى بولمىغاچقا، دەردىنى ئىچىدە بىلىپ، بۇرۇنقىدەك يۈگۈرۈپ ئالدىغا چىقىپ ھۆرمەتلەپ كەتمەپتۇ.

بىر كۈنى سودىگەر يەنە كەلگەنىكەن، ئۆي ئىگىسى بىر ئۇھ تارتىپ قويۇپ:

— ئۆيگە كىرسىلە، — دەپتۇ، بىراق ئېتىنى قولىدىن ئالماپتۇ. سودىگەر ئاتتىن چۈشۈپ:

— ئېتىمنى نەگە باغلايمەن؟ — دەپتۇ. ئۆي ئىگىسى زەردە بىلەن:

— نەگە باغلايتتىلە، ئۆيگە كىرسىلە دېگەن تىلىمغا باغلىسىلا! — دەپتۇ.

«ئېتىمنى نەگە باغلايمەن» دېسە، «ئۆيگە كىرسىلە دېگەن تىلىمغا باغلىسىلا» دېگەن ماقال مۇشۇنىڭدىن قالغانىكەن.

مەغرۇر پىل

بۇرۇنقى زاماندا بىر ئورمانلىقتا ناھايىتى زور بىر پىل بولغانىكەن. ئۇ ئۆزىنىڭ زورلۇقى، كۈچلۈكلۈكى ۋە چەبدەسلىكى بىلەن مەغرۇرلىنىپ، ئورمانلىقتىكى باشقا ھايۋانلارنى قىلچە كۆزگە ئىلمايدىكەن. ئوت - چۆپلەرنى خالىغانچە دەسسەپ - چەيلەيدىكەن. بەزىدە خارتۇمى بىلەن ھەر چوڭ قارىغايلارنىمۇ يۇلۇپ تاشلاپ، ئۇنىڭدىكى ئۇچار قاناتلارغا ئازار بېرىدىكەن، ئورماننى نابۇت قىلىدىكەن. پىلنىڭ بۇ بولمىغۇر قىلىقى ئورمانلىقتىكى بارلىق جان - جانىۋارلارنى قاتتىق غەزەپلەندۈرۈپتۇ، بىراق ئۇنى ئاشكارا چەكلەشكە جۈرئەت قىلالماپتۇ. ئاخىر ئۇلار قانداق قىلغاندا ئۇنىڭ بۇ زورلۇقىدىن قۇتۇلۇشقا بولىدىغانلىقى توغرۇلۇق يوشۇرۇن يىغىن ئېچىپتۇ، لېكىن يەنىلا چارە تاپالماپتۇ. ئەنە شۇ چاغدا چۆپكە قونۇۋېلىپ ئۇلارنىڭ سۆزلىرىنى تىڭشاپ تۇرغان بىر توپ پاشا قاقاقلاپ كۈلۈۋېتىپتۇ. ھەممە ئۇنىڭغا قاراپ ھەيران بولۇپ:

— پاشىجان، ھەممىمىز جان قايغۇسىدا نېمە قىلىشنى بىلەلمەي تۇرساق، سېنىڭ كۈلگىنىڭ نېمىسى ياكى بىزنى زاڭلىق قىلىۋاتامسەن؟ — دەپتۇ.

— بۇ كارامەتلىك دۇنياغا ھەيرانمەن، — دەپتۇ پاشا كۈلكىسىنى داۋاملاشتۇرۇپ، — مەن ھەممىڭلاردىن ئاجىز ۋە

كىچىك يارىتىلغان بولسامۇ، سىلەرنى بوزەك قىلىدىغان ئا-شۇ مەغرۇر پىلنىڭ تېرىسىنى تېشىپ قېنىنى ئىچەلەيمەن. شۇنىڭغا قارىغاندا، ھەممىڭلاردىن مەن كۈچلۈك ئوخشايمەن. قانداق، ئەنتىڭلارنى مەنلا ئېلىپ بېرەيمۇ؟

— قۇرۇق گەپنى قوي، — دەپتۇ ھەممە پاشىغا قاراپ، — سەن پەقەت ئۇنىڭ هارام قېنىنىلا ئىچىسەن، بۇ بەلكىم ئۇ-نىڭ قىچىشقان يەرلىرىنى پەسەيتىپمۇ قويار ياكى بولمىسا تېخىمۇ قىچىشتۇرۇۋېتىپ، تېنىنى يەنە بىر تۈپ قارىغايغا سۈركەشكە مەجبۇر قىلىپ، قۇشلارنىڭ باللىرىنى ئاۋارە قىلىۋېتەر. قوي، سەن بىز بىلەن چاقچاقلاشما.

— ياق! — دەپتۇ پاشا ئۆز سۆزىدە چىڭ تۇرۇپ، — مەن ئۇنىڭ كۆزىنىلا چاقىمەن، ئۇ كۆزىنىڭ قىچىشىشىنى پەسەيتىش ئۈچۈن قارىغايغا سۈركەيدۇ، بۇ داۋاملىشىۋەرسە، ئۇنىڭ كۆزى يارىلىنىدۇ. شۇ چاغدا چۈۋىن دوستۇمنى يار-دەمگە چاقىرىمەن، پىلنىڭ يارىلانغان ئىككى كۆزى چۈۋىن دوستۇمنىڭ قۇرسىقىدىكى قۇرتلىرى ئۈچۈن ئۆسۈپ يېتىلى-دىغان ياخشى ماكانغا ئايلىنىدۇ. قېنى ئويلاپ بېقىڭلار، بۇ مېنىڭ سىلەرنىڭ ئەنتىڭلارنى ئېلىپ بەرگىنىم بولمامدۇ!

ھەممە پاشىنىڭ سۆزىگە قايىل بولۇپ باش لىڭشىتىپتۇ. شۇ چاغدا چۆپ ئارىسىدىن بىر پاقا سەكرەپ چىقىپ كۆپچى-لىككە قاراپ:

— مەغرۇر پىل مېنىڭمۇ ئىككى بالامنى دەسسەپ ئۆل-تۈرگەن، مېنىڭمۇ ئۇنىڭغا غەزىپىم بار، پاشىجانىنىڭ سۆزى مېنىڭ تېخىمۇ كۈچلۈك ئىنتىقام ئېلىشىمغا تۈرتكە بولدى. مەن بۇنى ھازىر ئېيتمايمەن، ئاۋۋال پاشىجان تەدبىرىنى قى-لىپ كۆرسۇن، كېيىن مەن ئۆز بۇرچۇمنى ئادا قىلىمەن، — دەپتۇ ـ دە، يەنە چۆپ ئارىسىغا كىرىپ غايىب بوپتۇ.

ھەممە، پاقىنىڭ قولىدىن نېمە كېلەر، دېگەن خىيال بىلەن ئۇنىڭ سۆزلىرىگە ئانچە ئېتىبار قىلماپتۇ، ئەمما پاشىنىڭ تەدبىرىنى خۇشاللىق بىلەن قوللاپ، ئۇنى دەرھاللا ھەرىكەت قىلىشقا ئۈندەپتۇ. پاشا ئۆز ۋەدىسى بويىچە قاناتلىرىنى كېرىپ، جاڭگالغا ئىچكىرىلەپ كىرىپ، مەغرۇر پىلنى ئىزدەپ تېپىپتۇ ــ دە، ئۇنىڭ كۆزلىرىگە نەشتەر سانجىشقا باشلاپتۇ. پىل كۆزلىرىنىڭ تىنىمسىز قىچىشىشىنى پەسەيتىش ئۈچۈن ھەدەپ قارىغايغا سۈركەشكە باشلاپتۇ. پاشا بولسا ئۇنىڭغا قىلچە ئارام بەرمەپتۇ، ئۇنىڭ كۆزىنى ئۇزلۇكسىز چېقىۋېرىپتۇ، پىل بولسا كۆزىنى قارىغايغا سۈركەۋېرىپتۇ، شۇنداق قىلىپ بىر كېچىدىلا پىلنىڭ كۆز ــ قاپاقلىرى يېرىلىپ قاناپ كېتىپتۇ. ئەتىسى چىۋىن كېلىپ پىلنىڭ جاراھىتىگە قۇرت تاشلاپتۇ. قۇرتلارنىڭ ئۇزلۇكسىز كۆپىيىشى بىلەن ئۇنىڭ جاراھىتى تېزلا كېڭىيىپ، كۆزىنى كۆرمەس قىلىپ قويۇپتۇ. مەغرۇر پىل شۇنىڭ بىلەن ھەرىكەت قىلىش، ئوزۇق تاللاپ يېيىش ئىقتىدارىدىن قاپتۇ. ئەمدى ئۇنىڭ بىردىنبىر تايىنىدىغىنى قۇلاق ۋە پۇراش سېزىمىدىنلا ئىبارەت ئىكەن.

بىر كۈنى ئۇ قاتتىق ئۇسساپ كېتىپتۇ. سۇنى پۇراش ۋە ئاڭلاش سېزىملىرىغا تايىنىپ تېپىشقا مۇمكىن بولمىغانلىقى ئۈچۈن، قانداق قىلىشنى بىلمەي تامىقىنى چاكىلدىتىپ ياتقاندا، تۇيۇقسىز يېقىنلا بىر يەردە پاقا كۇركىراپ قاپتۇ. پىل ئۆزىنىڭ ساق ۋاقىتلىرىدىكى تەجرىبىسىگە ئاساسەن، پاقا جەزمەن سۇ بار يەردە بولىدۇ، دەپ جەزملەشتۈرۈپ، پاقىنىڭ ئاۋازى چىققان ياققا قاراپ مېڭىپتۇ، بىراق بۇ پاقا سۇ بار يەردىكى پاقا بولماستىن، بەلكى پىلدىن ئىنتىقام ئېلىشقا بەل باغلىغان ھېلىقى پاقا ئىكەن. ئۇ پىلنىڭ ئالدىدا كۇركىراپ يۈرۈپ، بىر سەكرەپ، ئىككى سەكرەپ، ئاخىر پىلنى بىر تىك

يارنىڭ لېۋىگە باشلاپ كەپتۇ. پىل پاقىنىڭ كۈركىرىشىغا ئەگىشىپ تەمتىلەپ ماڭغىنىچە ياردىن غۇلاپ ئۆلۈپتۇ. ئۇنىڭ ئورمانلىقتىكى پۈتۈن جان - جانىۋار، ھايۋانلارنى چۆچۈتىدىغان مەغرۇر گەۋدىسى قاغا - قۇزغۇن، قۇرت - قوڭغۇزلارغا يەم بولۇپ تۈگەپتۇ.

مەغرۇر پىلنىڭ زومىگەرلىكىدىن قۇتۇلغان جان - جانىۋارلار خۇشاللىقىدىن ئۇسسۇل ئوينىشىپ، مۇنداق دەپ ناخشا ئېيتىپتۇ:

ھېزى بول ھاياتلىق يولىدا دائىم،
كۈچلۈكمەن دېمىگىن ئاجىزنى كۆرۈپ.
مەغرۇر پىل جان بەردى پاشا قولىدا،
ئۆزىنى چوڭ ساناپ، زورلۇق قىپ يۈرۈپ.

مەغرۇرلۇق ھەر كىمنى قالدۇرار يېتىم،
ئۆزىگە قارشى كۈچ توپلايدۇ زورلۇق.
شۇ ئىككى ئىللەتكە بولسا كىم مەھكۇم،
قۇچقۇسى ئۆمرىنى بىھېساب خورلۇق.

مۈشۈك بىلەن تۇمۇچۇق

مۈشۈك بىلەن تۇمۇچۇق ئۇچرىشىپ قاپتۇ. مۈشۈك دەر-ھال دوستلۇقتىن گەپ ئېچىپ:

— قەدىرلىك دوستۇم، كۆڭلىكىڭ نېمىدېگەن چىرايلىق، مەن خېلى يىراقتىن سېنىڭ يېقىملىق ئاۋازىڭنى ئاڭلاپ كەلدىم، — دەپتۇ كۈلۈپ، — بىردەم سايرىغىنا!

لېكىن، تۇمۇچۇق ئېھتىيات قىلىپ مۈشۈككە بەك يېقىن كەلمەپتۇ. كەچ بولۇپ ئايرىلىدىغان چاغدا:

— بۇرادەر، سەن نېمىدېگەن ياخشى، بۇنىڭدىن كېيىن پات-پات كۆرۈشۈپ تۇرايلى، — دەپتۇ مۈشۈك.

ئەتىسى ئۇچراشقاندا:

— ئاغىنە، بىزنىڭ دوستلۇقىمىز نەقەدەر چىڭ-ھە! سەن تارتىنماي يېقىن كېلىپ سايراپ، ئۇسسۇل ئويناپ بەرگىن، — دەپتۇ مۈشۈك كۈلۈپ، — قارىغىنا، مەنمۇ ئۇسسۇل ئوينايمەن!

تۇمۇچۇق مۈشۈكنىڭ سۆزىگە ئىشىنىپ يېقىنراق كەلگەنىكەن، مۈشۈك كاپ قىلىپ ئۇنى تۇتۇۋاپتۇ.

تۇمۇچۇق ئۆلەر چېغىدا:

— دۈشمەننىڭ تاتلىق سۆزلىرىگە ۋە بەرگەن ۋەدىسىگە ھەرگىز ئىشەنگىلى بولمايدىكەن، — دەپتۇ.

هايۋانلارنىڭ دەتالاشلىرى

ئات، سىيىر ھەم ئىت ئۈچى، كىشىلەر قايسىمىزنى ياخشى كۆرىدۇ، دەپ دەتالاش قىلىشىپتۇ.

— ئەلۋەتتە، مېنى، — دەپتۇ ئات، — مەن قوش تارتىمەن، تىرنا سۆرەيمەن، جاڭگاللىقتىن ئوتۇن توشۇيمەن، كىشىلەر مېنى مىنىپ شەھەرگە بارىدۇ. ئۇلار مېنىڭدىن زادىلا ئايرىلالمايدۇ.

— ياق، مېنى ياخشى كۆرىدۇ، — دەپتۇ سىيىر، — مەن ئۇلارنى سۈت بىلەن باقىمەن.

— ياق، — دەپ سۆز باشلاپتۇ ئىت، — مەن ئىگەمنىڭ بارلىق مال - مۈلكىنى ساقلايمەن، ئۇ مېنى ياخشى كۆرىدۇ.

بۇ دەتالاشنى بىر كىشى ئاڭلاپ تۇرغانىكەن، دەرھال:

— تالاشماڭلار، سىلەر ھەممىڭلار بىزگە كېرەك، ھەر بىرىڭلار ئۆز ئورنۇڭلاردا ياخشى، — دەپتۇ.

توخۇ، سۆسەر ھەم چاشقان

توخۇ، سۆسەر ھەم چاشقان بىللە ياشايدىكەن. كۈنلەردىن بىر كۈنى توخۇ ئازراق بۇغداي تېپىپ خۇشاللىنىپتۇ:

— بۇغداي تاپتىم، بۇغداي تاپتىم، ئەمدى ئۇنى تارتىش كېرەك. خوش، بۇغداينى كىم تۈگمەنگە ئاپىرىدۇ؟ — دەپتۇ.

— مەن ئاپارمايمەن، — دەپتۇ سۆسەر.

— مەن ئاپارمايمەن، — دەپتۇ چاشقان.

توخۇ بۇغداينى ئۆزى تۈگمەنگە ئاپىرىپ ئۇن تارتىپتۇ.

— ئۇننى ئۆيگە كىم ئاپىرىدۇ؟ — دەپ سوراپتۇ توخۇ.

— مەن ئاپارمايمەن، — دەپتۇ چاشقان.

— مەن ئاپارمايمەن، — دەپتۇ سۆسەر.

توخۇ ئۇننى ئۆيگە ئۆزى ئەكەپتۇ.

— كىم خېمىر يۇغۇرىدۇ؟ — دەپ سوراپتۇ توخۇ.

— مەن يۇغۇرمايمەن، — دەپتۇ سۆسەر.

— مەن يۇغۇرمايمەن، — دەپتۇ چاشقان.

خېمىرنى توخۇ ئۆزى يۇغۇرۇپتۇ.

— تونۇرغا كىم ئوت سالىدۇ؟ — دەپ سوراپتۇ توخۇ.

— مەن سالمايمەن، — دەپتۇ چاشقان.

— مەن سالمايمەن، — دەپتۇ سۆسەر.

توخۇ تونۇرغا ئۆزى ئوت سېپتۇ.

— ناننى كىم ياقىدۇ؟ — دەپ سوراپتۇ توخۇ.
— مەن ياقمايمەن، — دەپتۇ چاشقان.
— مەن ياقمايمەن، — دەپتۇ سۆسەر.

ناننى توخۇ ئۆزى يېقىپتۇ، ئاندىن قىپقىزىل بولۇپ پىشقان توقاچلارنى داستىخانغا قويۇپ:

— بۇ نانلارنى كىم يەيدۇ؟ — دەپ سوراپتۇ.
— مەن ! — دەپتۇ چاشقان.
— مەن ! — دەپتۇ سۆسەر ۋە ھەر ئىككىسى يۈگۈرۈپ، داستىخانغا كېلىپ باداشقان قۇرۇپ ئولتۇرۇپ، ئىشتىھا بىلەن نانلارنى يېيىشكە كىرىشىپتۇ.

كالا بىلەن ئۆچكە

كالا ئەتىگەندىن كەچكىچە ساپان تارتىپ ھېرىپ ـ چارچاپ قايتىپ كەپتۇ. كالىنىڭ ئىگىسى بىر ئوقۇرغا سامان، يەنە بىر ئوقۇرغا قوناق بىلەن ئارپا ئارىلاشتۇرۇلغان بوغۇز سېلىپ بېرىپتۇ. بۇ ئېغىلدا يەنە بىر ئۆچكىمۇ ياشايدىكەن.

كالا بوغۇزدىن بىر كاپام يەپ تۇرۇشىغا:

— ھەي ئاغىنە، — دەپتۇ ئۆچكە ساقال سىلكىپ، — مەن ئورۇقلاپ كېتىۋاتىمەن ھەم ئاشقازىنىممۇ ناچار، ئاغىنىلىقنىڭ ھۆرمىتى ئۈچۈن بوغۇزنى ماڭا بېرىپ، سەن سامانىنى يېسەڭ.

— ماقۇل، — دەپتۇ كالا.

بۇ ئادەت ھەر كۈنى تەكرارلىنىدىغان بوپتۇ. ئۆچكە كۆڭلىدە كالىنى راسا بابلىدىم، دەپ خۇشال بولۇپ يۈرۈپتۇ ھەم ھويلىدىكى توخۇ، ئۆردەك، توشقانلارغا:

— كالىنىڭ بويى ئېگىز بولغىنى بىلەن ئەقلى يوق، كالۋا نەرسىكەن، — دەپتۇ، — مەن ئۇنى راسا ئەپلىدىم، ھەر كۈندىكى بوغۇزنى مەن يەپ، كالىغا سامانىنىلا بېرىمەن.

— ۋاي توۋىيەي، — دەپتۇ قاقىلداق مېكىيان، — كالا بىر دۆت ئىكەنغۇ!

ئاخشىمى كالا ئىشتىن قايتىپتۇ. توخۇ، ئۆردەك، توش-

قانلار ماراپ تۇرۇپ، ھەقىقەتەن ئۆچكىنىڭ بوغۇزنى، كالىنىڭ سامانىنى يەۋاتقانلىقىنى كۆرۈپتۇ. بۇ ئىش ھەممىگە پۇر كېتىپتۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە، مېكىيان كۇندە قاقىلداپ كالىنى مازاق قىلىدىغان بوپتۇ.

بىر كۇنى كالا ئىشتىن قايتىۋېتىپ بۇنى ئاڭلاپ قاپتۇ.

— ھۇ، پىتنىخور شەيتان، سەن قارانىيەتنى ئەمدى چۇشەندىم ! — دەپتۇ كالا، — بوغۇزنى مەن يەيمەن !

ئۆچكە لام - جىم دېيەلمەي تۇرۇپ قاپتۇ. كۇندە بوغۇز يەپ ئۆگىنىپ قالغان ئۆچكىنىڭ گېلىدىن سامان ئۆتمەپتۇ. ئەتىگىنى ئىگىسى قارىغۇدەك بولسا، ئۆچكىنىڭ قورسىقى ئىچىگە كىرىپ كەتكەن. بۇنى كۆرۈپ:

— ئاپلا ! — دەپتۇ ئىگىسى، — ھوي ئانىسى، ئىش چاتاق، ئۆچكە بىرنېمە يېمەس بولۇپ قاپتۇ. ئۇبدانلا سەمرىپ قالغاندى. ئەتتەڭ ! پىچاقنى ئاچىق، تېخىمۇ ئورۇقلاپ كەتمىسۇن يەنە، تېزرەك سويۇۋېتەي !

ئۆچكىنى بوغۇزلىغان ھامان مېكىيان ئۆگزىگە چىقىپ:

— قاق - قاق - قاق ! ئۆچكە ئۆلدى، يېغى جىق ! — دەپ قاقىلداشقا باشلاپتۇ.

ئاچ كۆز

زامان زورنىڭ، تاماشا كورنىڭ بولغان چاغلارنىڭ بىرىدە، بىر مالنى ئىككى، بىر پۇلنى ئۈچ قىلغۇچە جېنى سىر-قىراپ، كۆزىدىن ياش ئېقىپ تۇرىدىغان سوپى دېگەن بىر باي بولغانىكەن. ئۇنىڭ قېينانىسىنىڭ گۆھەر تۇغىدىغان توخۇسى بار ئىكەن. تەلىيىگە قېينانىسى ئۆلۈپ كېتىپ، گۆھەر تۇغىد-دىغان توخۇسى ئۇنىڭ بىردىنبىر قىزىغا — سوپىنىڭ ئايالى-غا مىراس بولۇپ قاپتۇ. ئۇ مېكىيان ئادەتتى بويىچە كۈندە بىردىن گۆھەر تۇخۇم تۇغۇپ بېرىدىكەن. باي بۇ گۆھەرنى سېتىپ دۇكان ئېچىپتۇ ۋە كۈندىن - كۈنگە سودىسى ياخشى بولۇپ، دۇكىنى تۈرلۈك ماللار بىلەن تولۇپتۇ - دە، بارا - بارا بايلار ئىچىدە ئابرۇيى كۆتۈرۈلۈپتۇ.

بىراق، باي توخۇنىڭ كۈندە تۇغىدىغان بىر تۇخۇمىغا قا-نائەتلەنمەي، توخۇنىڭ ئىچىدىكى بارلىق گۆھەرنى بىراقلا ئې-لىپ، بىردىنلا پۈتۈن دۇنيادىكى ئېسىل خەزىنىلەرى بار بايلار قاتارىغا ئۆتۈشنى ئويلاپتۇ - دە، ئايالىدىن ئوغرىلىقچە توخۇنى سويۇپتۇ، لېكىن مېكىياننىڭ ئىچىدىن باي كۈتكەن گۆھەرلەرنىڭ بىرىمۇ چىقماپتۇ.

شەرتلىك دوستلار

بىر ئورمانلىقتا شىر، يىلپىز، بۆرە ۋە يىلان ئۇچرىشىپ قېلىپ دوست بولۇشۇپتۇ، بۇنىڭدىن كېيىن ھەر خىل ماجىرا چىقىپ قېلىشىنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن بىر - بىرىگە شەرت قويۇشۇپتۇ.

— بۇنىڭدىن كېيىن مېنىڭ قېشىمدا بىرەرىڭلار توپا - چاڭ چىقىرىۋەتسەڭلار، كىم بولۇشتىن قەتئىينەزەر، ئۇنى بوش قويمايمەن ! — دەپتۇ شىر.

يىلپىز:

— مەن ئۇزۇقلۇق يەۋاتقاندا كىمكى تىكىلىپ قارىسا، ئۇنى بوش قويمايمەن، — دەپتۇ.

بۆرە چىشلىرىنى ھىڭگايتىپ:

— قايسىڭلار ماڭا ئازراقلا تېگىپ كەتسەڭلار، كىم بولۇشتىن قەتئىينەزەر، مەن ئۇنى بوش قويمايمەن ! — دەپتۇ.

ئاخىردا يىلانمۇ سۆز ئېلىپ:

— مەن سىلەردىن ھېچ نەرسە تەلەپ قىلمايمەن، بىراق سىلەر مېنىڭ قۇيرۇقۇمغا دەسسىۋالماڭلار ! — دەپتۇ.

ھەممەيلەن بىر - بىرىنىڭ شەرتىگە قوشۇلۇپتۇ. بىر كۈنى يىلپىز بىر بۆكەن بالىسىنى تۇتۇپ يەۋېتىپ، بىردىنلا بۆرىنىڭ ئۆزىگە تىكىلىپ قاراپ تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ، غەزەپ

بىلەن بۆرىگە قاراپ ئېتىلىپتۇ. بۇ چاغدا شىر يەيدىغىنىنى يەپ بولۇپ ئارام ئېلىپ ياتقانىكەن، ئۇ توپا - چاڭنى كۆرۈپ بۆرە بىلەن يىلپىزغا ئېتىلىپتۇ - دە، ئۇلارنى بىردەمدىلا جىمىقتۇرۇۋېتىپ، قايتىپ كېلىۋېتىپ يىلاننىڭ قۇيرۇقىغا دەسسىۋاپتۇ. يىلان غەزەپ بىلەن كۆشۈلداپ بىرىپ شىرنى چېقىشقا باشلاپتۇ. ئاغرىققا چىدىمىغان شىر يىقىلىپتۇ. شۇ ئەسنادا شىرنىڭ ئېغىر تېنى يىلاننىڭ ئۈستىگە چۈشۈپ يىلاننى ئۆلتۈرۈپ قويۇپتۇ.

شەپەرەڭ بىلەن ئۆكۈز

شەپەرەڭ ئەمدىلا ئېتىزدىن قايتىپ كېلىپ ئارام ئېلىۋاتقان ئۆكۈزنىڭ يېنىدىن ئۇچۇپ ئۆتۈۋېرىپتۇ. ئۆكۈز ئۇخلىيالماي، ئورنىدىن تۇرۇپ ئەتراپقا قاراپتۇ ـ دە، شەپەرەڭنى كۆرۈپ قاپتۇ. ئۆكۈز شەپەرەڭنىڭ كېچىدە ئۆزىنىمۇ ئارام ئالماي، باشقىلارغىمۇ ئارام بەرمەي ئۇچۇپ يۈرگەنلىكىدىن خاپا بولۇپ:

— ھەي، نېمانچە ئويۇنغا تويمايدىغان نېمە سەن؟ كېچە ھەممىنىڭ ئارام ئالىدىغان ۋاقتى، مەن كەچ كىرگۈچە ئىشلەپ يېڭىلا كەلدىم، مېنى ئارام ئالغىلى قويامسەن، يوق؟ — دەپتۇ.

— جېنىم دوستۇم، قورسىقىم ئاچ، ئۇچمىسام قورساق تويمايدۇ، بالىلىرىمغا ئوزۇق تېپىلمايدۇ. ساڭا ئوخشاش مېنىڭ ئالدىمغا يەم ـ بوغۇز تۆكۈپ، ئوت ـ چۆپ سېلىپ قويىدىغانلار يوق.

شەپەرەڭنىڭ سۆزى ياۋاش ـ يۇمشاق ئۆكۈزنى تېرىكتۈرۈپ قويۇپتۇ. ئۆكۈز:

— كىچىككىنە قورسىقىڭنىڭ غېمىنى كۈندۈزى قىلساڭ بولمامدۇ؟ تىرىكچىلىك كۈندۈزى بولىدۇ. ئوزۇقۇڭ بولمىسا، مۇنۇ يەمدىن ئېلىپ، قورسىقىڭنى تويغۇز، — دەپ شەپەرەڭگە

يەم تەخلەپتۇ.

شەپەرەڭ ئۆزىنىڭ ئۆكۈزگە ئارامچىلىق بەرمىگەنلىكىنى بىلىپ:

— مەن ئادەم ۋە هايۋانلارنى چېقىپ، قېنىنى شوراپ ئارام بەرمەيدىغان چىۋىن، پاشىلارنى قىرىمەن. بۇلار ماڭا ئوزۇق بولىدۇ، يەم - بوغۇز كېرەك ئەمەس، ساڭا رەھمەت، — دەپتۇ.

شەپەرەڭنىڭ «چىۋىن، پاشىلارنى قىرىمەن» دېگىنى چىۋىن، پاشا دەستىدىن قۇيرۇقىنى بىردەممۇ تىنچ تۇرغۇزالمايدىغان، ھەتتا بويۇنلىرىنى تاملارغا سۈركەپ كېتىدىغان ئۆكۈزگە يېقىپ كېتىپتۇ - دە، شەپەرەڭگە مۇنداق دەپتۇ:

— دوستۇم، مەن بىلمەپتىمەن، مېنى كەچۈرگىن. مەن ئادەملەر ئۈچۈن ئىشلەيمەن، سەن ئادەملەر ۋە بىز ئۈچۈن چىۋىن، پاشىلارنى قىرىدىكەنسەن. ئەمدى ئىككىمىز بىللە ياشايلى.

شۇنىڭدىن كېيىن ئۆكۈز بىلەن شەپەرەڭ بىر قورۇدا بىللە ياشاپتۇ.

بۆلۇنگلەننى بۆرەيەر

بـۇرۇنقى زاماندا بىر مالچى، بىر قاسساپ، بىر ئاشـپـەز، بىر ناۋاي بار بولۇپ، ئۇلارنىڭ بىردىن ئىتى بار ئىكەن. بىر كۈنى بۇ تۆت ئىت يولدا ئۇچرىشىپ قاپتۇ ـ دە، ئـۇلار ئـاي-رىلماسلىققا دوست بولۇشۇپتۇ ۋە: «ناۋادا بـۆرىـگـە يـولـۇقـۇپ قالساق، ھەممىمىز بىرلىكتە تاقابىل تۇرايلى» دېيىشـىـپـتـۇ. ئۇلار جاڭگاللىقنىڭ ئىچىگە قاراپ مېڭىپتۇ، جاڭگاللىقنىـڭ دەل ئوتتۇرىسىغا كەلگەندە بىر بۆرە پەيدا بوپتۇ ـ دە، ئۇلار-غا خىرىس قىپتۇ. ئۇلارنىڭ ئارىسىدىن بىرى:

ــ ئاغىنىلەر، پەخەس بولۇڭلار، ئايرىلمايلى، بۆرىگە يەم بولمايلى دېسەك، ۋەدىمىزگە ئەمەل قىلايلى، ــ دېگەنىـكەن، ئىتلار تەڭ ھەرىكەتكە كېلىپ بۆرىنى قورشىۋاپتۇ. ئوتتۇرىغا قاپسىلىپ قالغان بۆرە دەرھال بىر پـىـلان ئـويـلاپـتـۇ ـ دە، قورقۇپ ئالاقزادە بولۇپ كەتكەن قىياپەتكە كىرىۋېلىپ:

ــ سىلەر مېنى نېمە قىلىسىلەر؟ ــ دەپ سوراپتۇ.

ــ سەن، ــ دەپ سۆز باشلاپتۇ بىرىنچى بولۇپ قويچى-نىڭ ئىتى، ــ دائىم مەن باققان قويلارغا ھۇجۇم قـىـلـىـپ، قويلارنى خۇددى ۋابادەك قىرىپ تاشلايسەن. بۈگۈن مەن سەن-دىن ئاشۇ قويلارنىڭ خۇنىنى تۆلىتىمەن، ــ دەپتۇ. باشقا ئـۈچ ئىتمۇ بۆرىنىڭ ئۆزلىرىگە يەتكۈزگەن زىيان ـ زەخـمـەتـلـىـرى

ئۇستىدە شىكايەت قىلىپ:

— سېنىڭ زۇلمىڭدىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن سېنى يوقىتىمىز، — دەپتۇ.

بۆرە گۇناھىنى بويىنىغا ئالغاندەك بولۇپ بېشىنى يەردىن كۆتۈرمەي تۇرۇپ:

— توغرا، مەن سىلەرگە كۆپ زىيان سالدىم، سىلەر مېنى يېيىشكە ھوقۇقلۇق. لېكىن، مېنىڭ سىلەرگە دەيدىغان سۆزۈم بار. سۆزۈمنى سىلەرگە ئايرىم ـ ئايرىم دەيمەن. ئالدى بىلەن ناۋاينىڭ ئىتى چەتكە چىقىپ تۇرسۇن، قالغان ئۈچۈڭلارغا ئېيتاي، — دەپتۇ.

ناۋاينىڭ ئىتى چەتكە چىقىپ تۇرۇپتۇ. بۆرە بۇ ئۈچ ئىتقا مۇلايىملىق بىلەن سۆز باشلاپتۇ:

— مەن قويچىنىڭ قويىنى يېدىم، قاسساپنىڭ قېنىنى يالىدىم، ئاشپەزنىڭ يۇندىسىنى ئىچتىم، لېكىن ناۋاينىڭ نېمىسىگە زىيان سالغاندىمەن؟ ئۇنىڭ ئىتىنىڭ مېنى يېيىشكە نېمە ھوقۇقى بار؟ سىلەر ئۈچۈڭلار مېنى يېيىشكە ھەقلىق، شۇڭا ناۋاينىڭ ئىتىنى ئۇجۇقتۇرۇۋېتىسەڭلار، مېنىڭ گۆشۈمگە ئوبدان تويىسىلەر، — دەپتۇ. بۇنى ئاڭلىغاچ ئۈچ ئىت بىر ـ بىرىگە قارىشىپ، بۆرىنىڭ سۆزىنىڭ توغرا ئىكەنلىكىنى تەستىقلىشىپتۇ ـ دە، ناۋاينىڭ ئىتىنى تالاپ ئۆلتۈرۈپتۇ.

ئاندىن بۆرە:

— ئەمدى ئاشپەزنىڭ ئىتى چەتكە چىقىپ تۇرسۇن، — دەپتۇ. ئاشپەزنىڭ ئىتى چەتكە چىقىپ تۇرۇپتۇ. بۆرە قالغان ئىككى ئىتقا:

— سىلەر ئىككىڭلار قوي باقىسىلەر، مېنىڭ زىيىنىم ھەممىدىن بەك سىلەرگە يەتتى. سىلەر مېنى يېيىشكە ھەقلىق. ئاشپەزنىڭ يۇندىسىنى ئىچىپ قويغانغا نېمە بوپتۇ؟ ئۇ-

نىڭ مېنى يېيىشكە نېمە ھەققى؟ سىلەر ئۇنى ئۇجۇقتۇرۇۋې-
تىپ مېنى يېسەڭلار ياخشى ئەمەسمۇ؟ — دەپتۇ. شۇ گەپ
بىلەن بۇ ئىككى ئىت ئاشپەزنىڭ ئىتىنىمۇ يوق قىلىۋېتىپ-
تۇ. بۆرە يەنە:

— ئەمدى قاسساپنىڭ ئىتى چەتكە چىقىپ تۇرسۇن، سا-
ڭا گېپىم بار، — دەپتۇ قويچىنىڭ ئىتىغا. ئۇ قويچىنىڭ
ئىتىنى يېنىغا تارتىپ:

— ھەي ئاغىنە، ھەق گەپنى قىلسام، مەن ھەمىشە سې-
نىڭ قويلىرىڭنى يېدىم. قاسساپنىڭ ئانچە - مۇنچە قېنىنى
يالاپ قويدۇم. ئۇنىڭ مېنى يېيىشكە نېمە ھەققى بار؟ سەن ئۇنى
يوقىتىپ مېنى ئۆزۈڭ يالغۇز يېسەڭ ياخشى ئەمەسمۇ؟ — دەپتۇ.

— مەن ئۆزۈم يالغۇز ئۇنى قانداق يوقىتىمەن؟ — دەپتۇ
قويچىنىڭ ئىتى.

— مەن ساڭا ياردەملىشەي، — دەپتۇ بۆرە. ئۇلار ئىككىسى
بىرلىشىپ قاسساپنىڭ ئىتىنى ئۇ دۇنياغا ئۇزىتىپتۇ. ئاندىن
بۆرە يالغۇز قالغان قويچىنىڭ ئىتىغا:

— ھەي ئەخمەق، ئەمدى نۆۋەت ساڭا كەلدى. مېنى يېيىشكە
نېمە ھەققىڭ بار؟ —
دەپ قويچىنىڭ ئىتىنى
يەۋېتىپتۇ.

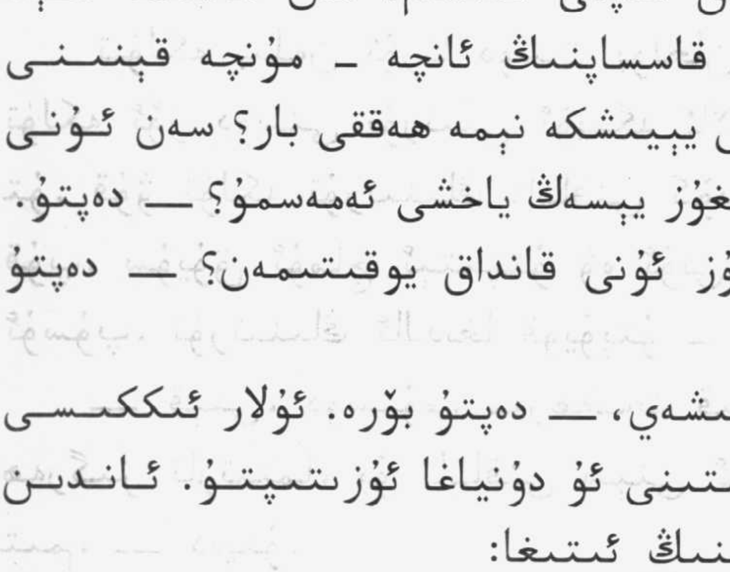

ئېيتىشلارغا قا-
رىغاندا: «بۆلۈنگەننى
بۆرە يەر» دېگەن تەم-
سىل شۇنىڭدىن قال-
غانىكەن.

تۈلكە بىلەن تۇرنىنىڭ مېھماندارچىلىقى

تۈلكە بىلەن تۇرنا دوست بولغان كۈنلەرنىڭ بىرىدە تۈلكە ئۆز دوستى تۇرنىنى ئۆيىگە ئالاھىدە مېھمانغا چاقىرىپتۇ. قۇۋ تۈلكە تۇرنىنىڭ تاماقنى كۆپ يەپ كېتىشىدىن قورقۇپ، سۇيۇق ئۇماچ ئېتىپتۇ ۋە ئۇنى ناھايىتى تېيىز لېگەنگە ئۇسۇپ، تۇرنىنىڭ ئالدىغا قويۇپتۇ ـ دە:

ــ قېنى، دوستۇم، مەرھەمەت قىلىپ تاماققا باقىن، ھەرگىز تارتىنما، بۇ تاماقنى سېنى ئوبدان يەيدۇ دەپ ئەتتىم، ــ دەپتۇ.

تۇرنا بىر ـ ئىككى قېتىم تەخسىگە تۇمشۇقىنى تەگكۈزۈپ بېقىپتۇ، بىراق، تاماق بەك سۇيۇق، ئۇنىڭ ئۈستىگە، تەخسە بەك تېيىز بولغاچقا، ئاغزىغا ھېچنېمە چىقماپتۇ. ئىلاجسىز قالغان تۇرنا ئاغزىنى تامشىپ قويۇپ ئولتۇرۇپتۇ. تۈلكە يەنە چاندۇرماي:

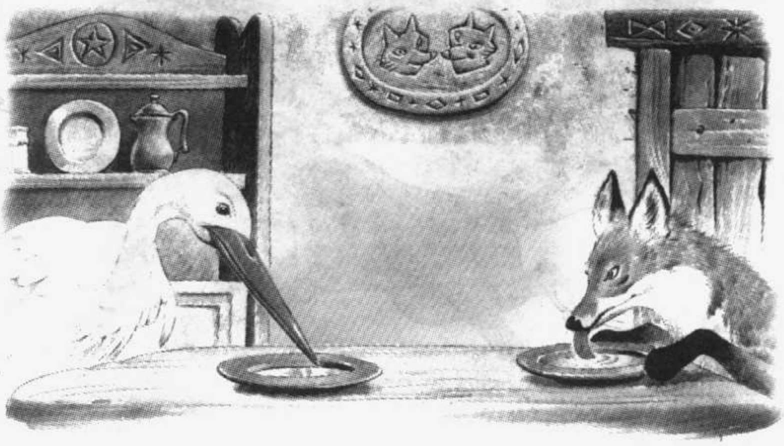

ــ دوستۇم، سېنىڭ ئىشتىھايىڭ بەك ناچار ئىكەن، نېمىشقا مەندەك چوڭ ـ چوڭ ئالمايسەن؟ ــ دەپ قويۇپ، ئۆزى تەخ-

سنى يالاپ بىردەمدىلا پاك - پاكىز قىلىپ قويۇپتۇ.
تۇرنا ھېچنېمە يېيەلمەي ئاچ قورساق ئۆيگە قايتىپ كەپتۇ.
كۈنلەردىن بىر كۈنى تۇرنا تۈلكىنى ئۆيگە مېھمانغا چاقىرىپتۇ. تۈلكىنىڭ ئۇنى قانداق مېھمان قىلغانلىقى ئېسىدە بولغاچقا، ئۇمۇ تۈلكىنى ئۆز لايىقىدا مېھمان قىلماقچى بوپتۇ - دە، ناھايىتى تەملىك، ئېسىل تاماقنى ئېتىپ، ئاغزى كىچىك ھەم ئېگىز بىر كومزەككە ئۇسۇپ، تۈلكىنىڭ ئالدىغا ئەكەپتۇ ۋە تۈلكىگە قاراپ:
— تۈلكە دوستۇم، قېنى، قورۇنماي كەڭ - كۈشادە ئولتۇرۇپ تاماققا باققىن، — دەپتۇ.
مەززىلىك تاماقنىڭ پۇرىقىدىن ئاغزى سېرىقسۇ بىلەن تولغان تۈلكە كومزەككە يېقىن كېلىپ تۇمشۇقىنى تىقىپتۇ، بىراق كومزەكنىڭ ئاغزى بەك كىچىك بولغاچقا، تۇمشۇقى پاتماپتۇ. تۇرنىنىڭ بوينى بەك ئۇزۇن، بېشى كىچىك بولغاچقا، كومزەككە ئەپچىللىك بىلەن بېشىنى تىقىپ، تاماقنى راسا ھوزۇر قىلىپ يەپتۇ. تۈلكە بولسا ئازراقمۇ نەرسە يېيەلمەي تۈكۈرۈكىنى يۇتۇپ ئولتۇرۇپتۇ.
— تۈلكە دوستۇم، بۈگۈن تاماق يېمەيسەنغۇ، ئىشتىھايىڭ تۇتۇلۇپ قالدىمۇ؟ — دەپ سوراپتۇ تۇرنا.
— ئېلىنۋاتىمەن، تامىقىڭ خېلى ئوخشاپتۇ، — دەپتۇ خىجىل بولغان تۈلكە يالغاندىن تىلىنى يالاپ ئولتۇرۇپ.

شۇ كۈندىن باشلاپ: «ساڭا بېقىپ مەن، ئىشىككە بېقىپ دەم» دېگەن ماقال پەيدا بولغانىكەن.

چۈمۈلە بىلەن كېرپە

بۇرۇن بىر تاغلىقتا بىر توپ چۈمۈلە بىلەن بىر كېرپە ياشايدىكەن. چۈمۈلىلەر قىشۇ ياز دەم ئالماي ئىشلەيدىكەن. كېرپە بولسا يازلىقى ئىش قىلماي ئويناپ يۈرىدىكەن. ياز كۈنلىرىنىڭ بىرىدە كېرپە كېتىۋېتىپ، چۈمۈلىلەر توپلىشىپ ئىشلەۋاتقان يەرگە كېلىپ، چۈمۈلىلەرگە:

— سىلەر نېمانچە ئەخمەق، هازىر ئويناپ، قىش كېلەي دې-گەندە ئىشلىسەڭلارمۇ بولىدىغۇ؟! — دەپتۇ. لېكىن، چۈمۈلە-لەر كېرپىنىڭ گېپىگە قۇلاق سالماي يەنىلا ئۆز ئىشىنى قى-لىۋېرىپتۇ. ئاستا - ئاستا قىش كېلىشكە باشلاپتۇ. چۈمۈلە-لەر تىرىشىپ ئىشلەپ ئوزۇقلۇق يىغىۋالغاچقا، ئۇۋىسىدا بە-خىرامان تۇرمۇش كەچۈرۈپتۇ. لېكىن، كېرپە ئوزۇقلۇق يىغ-مىغاچقا، ئاچ قېلىپ، چۈمۈلىلەرنىڭ قېشىغا بېرىپتۇ.

چۈمۈلىلەر كېرپىگە ئىچ ئاغرىتىپ ئۇنى بېقىپتۇ. ياز كەپتۇ. كېرپە قىشنى ئۆتكۈزۈپلا ئويۇنغا بېرىلىپ قىشلىق ئوزۇقلۇق يىغىشنى يەنە ئۇنتۇپ قاپتۇ. چۈمۈلىلەر يەنىلا ئو-زۇقلۇق يىغىشقا باشلاپتۇ. يەنە قىش كەپتۇ. كېرپە ئاچلىققا چىدىماي، يەنە چۈمۈلىلەرنىڭ يېنىغا بېرىپتۇ. لېكىن، بۇ قېتىم چۈمۈلىلەر كېرپىگە كۆز قىرىنى سېلىپمۇ قويماپتۇ.

كىرپە ئاخىر ئۇۋىسىغا بېرىپ تۈگۈلۈپ يېتىشقا مەجبۇر بوپ-تۇ. شۇڭا، خەلق ئىچىدە: «كىرپىدەك تۈگۈلۈپ ياتقۇچە، چۈ-مۈلىدەك ئىشچان بول» دېگەن تەمسىل تارالغانىكەن.

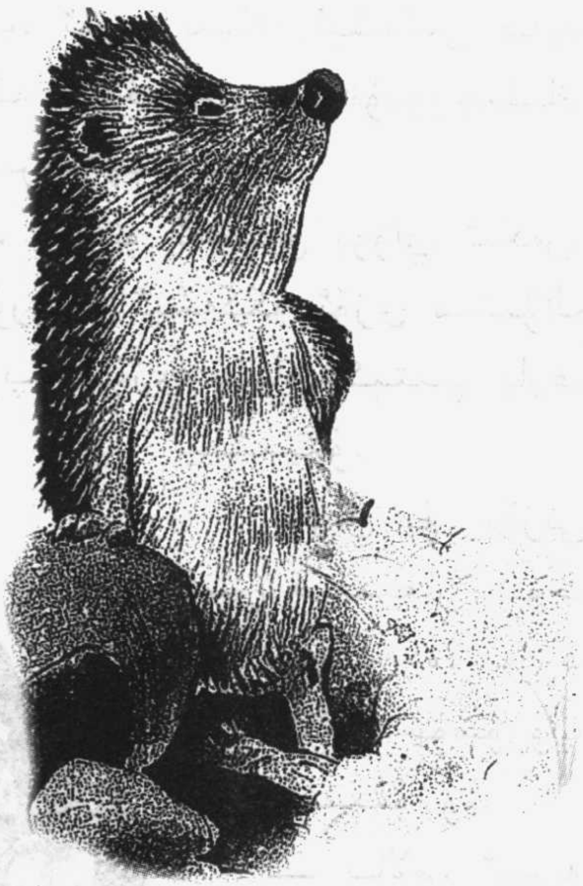

ئۆزۈڭگە ئىشەنچ قىلالىساڭ

كۈنلەردىن بىر كۈنى بىر بوۋاي كىچىك نەۋرىسىنى ئېشەككە مىندۈرۈپ، ئۆزى پىيادە ئېشەكنى ھەيدەپ بازارغا مېڭىپتۇ. بىر يەرگە كەلگەندە، بىر تۆمۈرچىلىك دۇكىنىنىڭ ئالدىدا تۇرغان بىرنەچچە ئادەم:

— قاراڭلار، تازىمۇ ئەخمەق بوۋاي ئىكەن - ھە ! شۇنچە ياشانغان ئادەم تۇرۇپ، ئېشەككە ئۆزى مىنىۋالماي، نەۋرىسىنى مىندۈرۈپ قويۇپ، ئۆزى پىيادە كېتىپ بارغىنىنى ! — دېيىشىپتۇ.

بوۋاي بۇ سۆزنى ئاڭلاپ، توغرا ئىش قىلمىغان ئوخشايمەن، دەپ ئويلاپتۇ - دە، نەۋرىسىنى دەرھال ئېشەكتىن چۈشۈرۈپ، ئېشەككە ئۆزى مىنىپتۇ ۋە:

— بالام، ئېشەكنى سەن ھەيدەپ ماڭغىن، — دەپ يەنە يولغا راۋان بوپتۇ.

مېڭىپتۇ، مېڭىپتۇ، بىر كۆۋرۈككە كەلگەندە، بۇ يەردىمۇ بىرنەچچە ئادەم ئولتۇرغانىكەن. بوۋاي

ئۇلار بىلەن سالام-
لىشىپ ئۆتۈپ كەت-
كەندىن كېيىن،
ئۇلار بوۋاينىڭ ئار-
قىسىدىن:
— قاراڭلار،
ئاۋۇ تازىمۇ باغرى
قاتتىق بوۋاي ئې-
كەن. شۇ ساقىلى
بىلەن ئۆزى ئېشەك-
كە مىنىۋېلىپ، كىچىككىنە بالىنى پىيادە ماڭدۇرۇپتۇ، —
دەپ غودۇڭشىپتۇ.

بوۋاي، يەنە توغرا قىلمىغان ئوخشايمەن، دەپ ئويلاپ:

— بالام، كەينىمگە مىنگەشىۋال، — دەپتۇ. بالا مىن-
گەشكەندىن كېيىن يەنە مېڭىشنى داۋام قىپتۇ. خېلى ئۇزۇن
ماڭغاندىن كېيىن يولدا بىر توپ ئادەم ئۇچراپتۇ:

— قاراڭلار، كىچىككىنە ئېشەككە ئىچى ئاغرىماي ئىك-
كىسىنىڭ مىنىۋالغىنىنى! — دېيىشىپتۇ.

بۇ گەپتىن بوۋاي خىجىل بولۇپ، ئۆزىمۇ، نەۋرىسىمۇ
ئېشەكتىن چۈشۈپتۇ ـ دە، سالتاڭ ئېشەكنىڭ ئارقىسىدىن
پىيادە مېڭىپتۇ. بازارغا ئاز قالغاندا، بىر قوغۇنچىنىڭ دۇكى-
نى ئالدىدا ئولتۇرغان بىر توپ ئادەم:

— قاراڭلار، ماۋۇ ئەخمەق بوۋاينى! ھايۋانغىمۇ ئىچ
ئاغرىتقان بارمۇ؟ ئېشەككە مىنىۋالماي، قىينىلىپ پىيادە كې-
تىپ بارغىنىنى! — دېيىشىپتۇ.

بوۋاي قانداق قىلسا توغرا بولىدىغانلىقىنى بىلمەي گاڭ-
گىراپ قاپتۇ. بىرئاز ماڭغاندىن كېيىن بىر مويسىپىت ئادەم-

نى چاقىرتۋېلىپ، بولغان گەپ - سۆزلەرنىڭ ھەممىسىنى سۆزلەپ بېرىپتۇ ۋە ئۇنىڭدىن قانداق قىلىش توغرىسىدا مەسلىھەت سوراپتۇ. مويسىپىت ئادەم كۈلۈپ كېتىپ مۇنداق جاۋاب بېرىپتۇ:

— ئادەملەرنىڭ قارىشى ھەر خىل بولغاچقا، قىلىۋاتقان ئىشىڭىز ئانچە خاتا بولمىسىمۇ: «ئۇ يېرى بولماپتۇ، بۇ يېرى بولماپتۇ» دەيدىغانلار دائىم ئۇچراپ تۇرىدۇ. قىلىۋاتقان ئىشىڭىزنىڭ توغرىلىقىغا ئۆزىڭىز ئىشەنچ قىلالىسىڭىزلا، ھەر خىل گەپ - سۆزلەرگە قۇلاق سالماي، ئۆزىڭىزنىڭ بىلگىنىچە قىلىۋەرگىنىڭىز تۈزۈك!

تۈلكە بىلەن چۆجە

بىر چۆجە كېسەل بولۇپ قاپتۇ. بۇنى ئاڭلىغان تۈلكە كۆزەينەك تاقاپ، ئۈچىسىغا خالات كىيىپ دوختۇر قىياپىتىگە كىرىپ، توخۇ كاتىكىگە بېرىپ ئىشىك قېقىپتۇ ـ دە، ئېچىنغان ئاۋاز بىلەن:

— ئاڭلىشىمچە، بىر چۆجە كېسەل بولۇپ قاپتۇ، مەن كېسەلنى داۋالىغىلى كەلدىم، مېنى كىرگۈزۈڭلار! — دەپتۇ. بىر چۆجە ئىشىك ئاچماقچى بولغاندا، باشقا نۇرغۇن چۆجىلەر دەرھال ئۇنى توسۇپ:

— توختاپ تۇر، بىز ئۇنىڭ كىم ئىكەنلىكىنى كۆرۈپ بېقىپ، ئاندىن ئىشىك ئاچايلى، — دەپتۇ.

ئۇلار ئىشىك يوچۇقىدىن قاراپ ئۇچلۇق تۇمشۇق، ئۇزۇن قۇيرۇق بىر مەخلۇقنى كۆرۈپتۇ ـ دە، «ھوي! بۇ تۈلكە ئەمەسمۇ؟» دېيىشىپ دەرھال ئۇنىڭغا:

— رەھمەت، بىز ھەممىمىز ئىنتايىن ياخشى تۇردۇق. بىزنىڭ ھازىرقى ئەھۋالىمىز، ئىشىك ئېچىپ سېنى كىرگۈزگەندىن كېيىنكى بولىدىغان ئەھۋالدىن كۆپ ياخشى! — دەپ جاۋاب بېرىشىپتۇ.

توشقان ئوۋلاش

بۇرۇنقى زاماندا توشقان ئوۋلاشقا خۇشتار بىر ئوۋچى
ئۆتكەنىكەن. بىراق، ئۇ باشقىلاردىن كەمتەرلىك بىلەن ئۆگىـ
ـنىشنى ياقتۇرماي، جاپا ـ مۇشەققەتكە چىداپ قارىغا ئېتىش
ماھارىتىنى ئۆستۈرۈشنىمۇ خالىماي، پو ئېتىپلا يۈرىدىكەن.
شۇڭلاشقا، ئۇ ھەر قېتىم ئوۋغا چىقسا قۇرۇق قول قايتىپ
كېلىدىكەن. بىر قېتىم قوشنىسى ئۇنىڭدىن:

— مەن بىرەر قېتىممۇ سىنىڭ ئوۋلاپ كەلگەن توشقىـ
ـنىڭنى كۆرمىدىمغۇ؟ — دەپ سوراپتۇ. ئوۋچى كۈلۈپ تۇرۇپ:

— مەن پەقەت توشقان ئوۋلاشنىلا ياخشى كۆرىمەن، ئۇنى
يېيىشنى ياخشى كۆرمەيمەن. شۇڭا، ھەر قېتىم ئوۋلاپ كەلگەن
توشقاننى باشقىلارغا بېرىۋېتىمەن، — دەپتۇ.

— ئۇنداق بولسا، كېلەر قېتىم ماڭا بىرنى بەر. مەن سىنىڭ
قوشناڭغۇ، — دەپتۇ قوشنىسى.

قوشنىسىنىڭ ئالدىدا يۈزى چۈشۈپ كەتمەسلىكى ئۈچۈن،
ئۇ ئەتىسى قاق سەھەردىلا توشقان ئوۋلاشقا چىقىپتۇ، لېكىن
كۈن پاتقۇچە كېزىپ يۈرۈپمۇ بىرمۇ توشقان ئاتالماپتۇ. ئۇ بۇ
ئىشتىن خاپا بولۇپ نېمە قىلىشنى بىلمەي تۇرغاندا، توشقان
ساتىدىغان بىر ئادەمگە يولۇقۇپتۇ. ئوۋچى بۇنى كۆرۈپ گۈل-
قەقەلىرى ئېچىلىپ، دەرھال ئىككى توشقان سېتىۋاپتۇ ـ دە،

خۇشال هالدا ئۆيگە قاراپ مېڭىپتۇ. ئۆيگە يېقىنلىشىپ قالغاندا، ئەگەر بۇ تىرىك توشقانلارنى شۇ پېتى ئېلىپ بارسام، قوشنام ئۆزۈمنىڭ ئوۋلىغانلىقىغا ئىشەنمەيدۇ، دەپ ئويلاپتۇ – دە، ئىككى توشقاننى بىر كىچىك دەرەخكە باغلاپ قويۇپ، ئۆزى يىراقتا تۇرۇپ قارىغا ئېلىپ ئېتىپتۇ. «پاڭ» قىلغان ئاۋاز بىلەن تەڭ توشقانلار ئۇچقاندەك قېچىپ كېتىپتۇ.

بۇ قانداق ئىش؟ ئەسلىدە ئوۋچى ئاتقان ئوق توشقانغا تەگمەي، توشقاننى باغلاپ قويغان يىپقا تېگىپ، يىپنى ئۈزۈۋەتكەنىكەن. بۇ ئىشلارنىڭ ھەممىسىنى قوشنىسى كۆرۈپ تۇرغانىكەن. ئۇ ئوۋچىنىڭ يېنىغا كېلىپ:

— ھەي ئاغىنە، سەن توشقاننى ئەسلىدە مۇنداق ئوۋلايدىكەنسەن – دە ! — دەپتۇ.

Document generated by Anna’s Archive around 2023-2024 as part of the DuXiu collection (https://annas-blog.org/duxiu-exclusive.html).

Images have been losslessly embedded. Information about the original file can be found in PDF attachments. Some stats (more in the PDF attachments):
{
"filename": "57u05ZC+5bCU5rCR6Ze05a+T6KiAIOe7tOWQvuWwlOaWh180MDIwOTkxNS56aXA=",
"filename_decoded": "\u7ef4\u543e\u5c14\u6c11\u95f4\u5bd3\u8a00 \u7ef4\u543e\u5c14\u6587_40209915.zip",
"filesize": 29026632,
"md5": "1dee94ce4053affe94a2df6eed85b4da",
"header_md5": "2679e4eece84d928d6b2e86f0a2c5414",
"sha1": "3a53637fd1006459e1003134efc379d1bc7f36d0",
"sha256": "235be587501bfc71b10bbc3f9f180fdfa69b4301adf66cdd44b141ac539e1143",
"crc32": 1542805586,
"zip_password": "",
"uncompressed_size": 32494952,
"pdg_dir_name": "\u256c\u00bc\u256c\u00df\u2562\u221a\u251c\u00b1\u255d\u03a3\u2558\u00f3\u2564\u2558 \u256c\u00bc\u256c\u00df\u2562\u221a\u256c\u2500_40209915",
"pdg_main_pages_found": 161,
"pdg_main_pages_max": 161,
"total_pages": 173,
"total_pixels": 686777344,
"pdf_generation_missing_pages": false
}